

ŠÉFREDAKTOR
ROBERT SCHUSTER
ÚVODNÍKY, KOMENTÁŘE
ZDENĚK ZBOŘIL
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK,
PETR KRATOCHVÍL,
KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ,
PAVEL MÁŠA, JAROSLAV OLŠA,
MILOŠ POJAR, PAVEL PŠEJA,
MICHAEL ROMANCOV,
JIŘÍ SCHNEIDER,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ, FILIP TESAŘ,
TOMÁŠ VESELÝ, ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.
Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210
Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačovin povoleno SsRP Banská Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 7/2007 ROČNÍK XXXI

STR.

SVĚTOZOR	2
HLEDÁNÍ ROVNOVÁHY SIL / -zz-	3

HLEDÁNÍ ROVNOVÁHY SIL

PROTIRAKETOVÁ OBRANA A RUSKÁ PARANOIA / Petr Suchý	4
STUDENÁ VÁLKA ŠITÁ HORKOU JEHLU / Pavel Máša	7
VELKÁ HRA PODRUHÉ? ANO, ALE BEZ ZÁPADU / Václav Bartuška	8
PÁKISTÁNSKO-INDICKÁ PARALELNÍ BEZPEČNOST / Zdeněk Zbořil	11
PRONIKÁNÍ DO VESMÍRU JAKO POKRAČOVÁNÍ VOJENSKO-TECHNOLOGICKÝCH REVOLUCÍ / Michael Romancov	14
FRANCOUZSKÁ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA A STRATEGICKÉ MYŠLENÍ PO KONCI STUDENÉ VÁLKY / Petr Vilímek	17

VZTAHY A PROBLÉMY

OPEC S JADERNÝMI ZBRANĚMI NEBO DISKUSNÍ KROUŽEK? ŠANGHAJSKÁ ORGANIZACE PRO SPOLUPRÁCI / Václav Štindl	19
KOSOVSKE DILEMY SLOVENSKEJ DIPLOMACIE / Peter Weiss	22

EKONOMICKÝ OBZOR

DOHODY O EKONOMICKÉM PARTNERSTVÍ: CESTA K ROZPADU BLOKU ZEMÍ AFRIKY, KARIBIKU A TICHOMOŘÍ? / Roman Badík	25
---	----

ZEMĚMI SVĚTA

AŽ CO ŘEKNE KRÁL / Kateřina Šafaříková	27
SEVERNÍ IRSKO: LEKCE V OVLÁDÁNÍ NENÁVISTI / Michal Mravinač	29
PARLAMENTNÍ VOLBY V ALŽÍRSKU VE ZNAMENÍ NEDŮVĚRY V POLITICKÝ SYSTÉM / Zdeněk Beránek	32
IRÁK: NEKONEČNÝ PŘÍBĚH NÁSILÍ A OMYLŮ / Tomáš Raděj	35

VOLNÁ TRIBUNA

NEPLATÍ ZÁPAD ZA ENERGETICKOU ZÁVISLOST NA RUSKU PŘILÍŠ VYSOKOU CENU? / Eltay Dilbazi	37
--	----

RECENZE

CESTOU ZA ETNICKÝMI KONFLIKTY TĚMĚŘ AŽ NA KONEC SVĚTA / Zdeněk Zbořil	39
---	----

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Kultura a její význam v zahraniční politice ► Česká knihovna v Německu ► Norsko a jeho podpora projektům na záchranu evropského kulturního dědictví ► Česká centra a jejich role při prezentaci státu v zahraničí ► Evropská unie se připravuje na vnitřní trh pro 21. století ► Etnifikace a čečenský konflikt ► Turecko na křižovatce?

vého systému, na kterém by se podílelo jak Rusko, tak Aliance, a který by sloužil k ochraně Ruska i zemí NATO.

3. – kubánský vůdce Fidel Castro se po dlouhých měsících ukázal v televizi. Stalo se tak při návštěvě generálního tajemníka vietnamských komunistů Nong Duc Manha; dva dny nato měl Castro hodinový projev v televizi.

4. – bylo zveřejněno, že se americkým úřadům podařilo zabránit teroristickému útoku na mezinárodní Kennedyho letiště v New Yorku. Útok byl zaměřen na nádrže paliva a podle prvních informací ho neorganizovala teroristická síť al-Káida.

4. – v Haagu byl před zvláštním soudním tribunálem zahájen proces proti bývalému diktátorovi Libérie, Charlesi Taylorovi, jenž v této zemi vládl v letech 1991–2002. Je obviněn z válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Taylor se však k soudu nedostavil.

5. – rakouský parlament uzákonil aktivní volební právo od 16 let.

5. – separatistická organizace Basckicko a jeho svoboda (ETA) ukončila příměří.

6. – v německém Heiligendammu byl zahájen summit skupiny G8. Ruský prezident Vladimir Putin navrhl svému americkému protějšku Georgi W. Bushovi využít už existující radarovou stanici Gabala v Ázerbájdžánu pro vybudování základny amerického protiraketového systému. Politici se dále shodli na podstatném snížení emisí skleníkových plynů do roku 2050. K dalším závěrům schůzky patří poskytnutí 60 mld. dolarů na boj proti nemocem v Africe. Naopak rozhodnutí o budoucím statusu Kosova bylo odloženo.

8. – americký prezident George W. Bush přicestoval na dvouhodinovou návštěvu Polska. Polští představitelé dali najevo, že v případě umístění systému protiraketové obrany budou požadovat bezpečnostní smlouvu. Během svého evropského turné navštívil Bush ještě

Itálii a Vatikán (9. června), Albánii (10. června) a Bulharsko (11. června). Bulharsko při této příležitosti požádalo USA o ochranu svého vzdušného prostoru.

8. – Rada Evropy vydala zprávu, v níž se tvrdí, že v letech 2002–2005 fungovaly v Polsku a v Rumunsku tajné věznice CIA, v nichž docházelo k mučení vězňů. Polsko i Rumunsko tvrzení odmítly.

8. – americká ministryně zahraničních věcí Condoleezza Riceová uvedla, že Spojené státy budou pokračovat ve vlastních plánech vytvoření protiraketového štítu ve střední Evropě navzdory ruským návrhům umístit systém v Ázerbájdžánu.

10. – proběhly parlamentní volby v Belgii. Po osmi letech v opozici zvítězili křesťanští demokraté v čele s Yvesem Letermem.

12. – americký prezident George W. Bush odhalil ve Washingtonu pomník jednomu stu milionu obětí komunismu.

12. – bývalý předák chorvatských Srbů Milan Martić byl v Haagu odsouzen k 35 letům vězení za nřizování etnických čistek nesrbského obyvatelstva. Je obviněn z vražd, pronásledování a mučení.

13. – novým izraelským prezidentem byl zvolen Šimon Peres (83).

13. – v Bruselu bylo po více než roce obnoveny rozhovory se Srbskem o uzavření asociační dohody s Evropskou unií. Eurokomisař pro rozšíření Oli Rehn to zdůvodnil vytvořením proevropské vlády ve Srbsku a lepší spoluprací Bělehradu se soudním tribunálem v Haagu ve věci předávání válečných zločinců.

14. – prezident palestínské samosprávy Mahmúd Abbás rozpustil vládu národní jednoty tvořenou zástupci hnutí Hamás a Fatah a vyhlásil na palestínských územích výjimečný stav. Radikální hnutí Hamás naopak oznámilo, že kontroluje celé pásmo Gazy.

14. – ministři obrany NATO se dohodli, že zváží možnost propojit alianční a americký projekt raketové obrany. Shodli se v tom, že nebudou bránit americké iniciativě vybudovat nové radarové a raketové základny ve střední Evropě.

14. – ve Vídni zemřel bývalý generální tajemník OSN a pozdější rakouský prezident Kurt Waldheim (88).

15. – NATO potvrdilo, že podporuje plán finského exprezidenta Martti Ahtisaariho, který počítá s nezávislostí Kosova na Srbsku, a varovalo, že jeho síly v této provincii rázně zasáhnou proti všem hrozbám bezpečnosti.

16. – bylo zveřejněno, že Rusko odtajnilo archivy z dob 2. světové války, a to dokumenty z centrálního archivu ministerstva obrany, vojensko-námořnického archivu a z archivu muzea vojenské medicíny ministerstva obrany.

17. – proběhlo druhé kolo parlamentních voleb ve Francii. Nejsilnější skupinou v Národním shromáždění bude Svaz pro lidové hnutí prezidenta Sarkozyho (345 křesel). Do parlamentu se ještě dostali socialisté (210 křesel), komunisté (15 křesel), Zelení (4 křesla), centristé (3 křesla).

17. – vychodoněmeční postkomunisté a západoněmecké levicové proudy se formálně sdružily do společné strany s názvem Levice. Spolupředsedy jsou Oskar Lafontaine a Lothar Bisky. Programovým cílem strany je uskutečnění demokratického socialismu.

18. – premiéři Visegrádské čtyřky diskutovali v Bratislavě o evropské ústavě a o vstupu do Schengenského prostoru, přičemž se shodli, že zapojení do Schengenu není možné odkládat.

22. – hlavní americký vyjednaváč Christopher Hill prohlásil po rozhovorech v KLDŘ, že Severní Korea je v souladu se svými závazky z únorové dohody v Pekingu připravena do tří týdnů odstavit jaderný reaktor v Jongbjonu. Později bylo oznámeno, že americká strana uvolnila 25 milionů dolarů, které Pchjongjangu blokovala.

21.–23. – se konal summit Evropské unie v Bruselu. Státníci se dohodli, že evropský prezident bude volen vždy na dva a půl roku, povede summit; místo postu ministra zahraničí vznikne funkce Vysokého představitele EU, který bude Unii zastupovat jen tam, kde mu to dovolí členské státy. V roce 2014 se sníží počet komisařů z 27 na 17; systém hlasování kvalifikovanou většinou bude platit do roku 2017, pak dojde na metodiku dvojí většiny, která zvýhodní velké země; vlády přijdou o právo vetovat návrh nových pravidel až v padesáti ob-

lastech; národní parlamenty mohou vyzvat Evropskou komisi, aby upustila od příprav zákonů, jež považují za zbytečné či nepotřebné. Státníci se v Bruselu dohodli, že v druhém polovině roku bude uspořádána mezinárodní konference, která prodělná reformy a stanoví smlouvu, jež bude určovat budoucí běh evropského společenství, nebude však mít ústavní charakter.

24. – izraelská vláda schválila uvolnění 350 milionů dolarů pro novou palestínskou vládu prezidenta Mahmúda Abbáse.

24. – britský ministr financí Gordon Brown byl zvolen novým vůdcem vládní Labouristické strany.

26. – na schůzce v egyptském Šarm aš-Šajchu přislíbil izraelský premiér Ehud Olmert palestínskému prezidentovi Mahmúdu Abbásovi propuštění 250 vězňů z hnutí Fatah.

26. – venezuelský prezident Hugo Chávez nařídil armádě, aby se připravila na partyzánský boj se Spojenými státy, které již podle jeho slov rozjely svou válečnou mašinerii.

27. – dosavadní britský premiér Tony Blair odstoupil a jeho funkci převzal Gordon Brown. Vyměnil ve vládě 11 ministrů. Novým ministrem zahraničí se stal David Miliband (41).

28. – izraelský prezident Moše Kacav podepsal dohodu dojednanou jeho obhájci a zástupci obžaloby, podle níž do dvou dnů odstoupí z funkce. Přiznal tak odpovědnost za sexuální delikty, z nichž ho obvinilo několik žen. Den nato odstoupil.

29. – britská policie zneškodnila dvě velké nálože nastražené v autech v centru Londýna.

29. – bylo oznámeno, že vědcům v Hamburku a v Drážďanech se laboratorně podařilo z infikovaných buněk odstranit virus HIV tím, že jej „vystřihli molekulárními nůžkami“ a nemocné buňky se pak uzdravily. Virus HIV už ve světě nakazil 85 milionů lidí.

30. – dva muži se pokusili o žhářský útok na mezinárodní letiště v Glasgow. Oba byli zatčeni. Zadržení či zatčení byli další tři atentátníci. Podle policie spolu útoky v Londýně a v Glasgow souvisejí. Britský premiér vyhlásil v reakci na to stav nejvyššího ohrožení.

České republiky. Jednal s prezidentem Václavem Klausem, premiérem Mirkem Topolánkem a předsedou ČSSD Jiřím Paroubkem hlavně

o radarové základně a zrušení vízové povinnosti.

8. – Senát schválil legislativní změny nutné pro zapojení ČR do schengenského systému.

17. – české diplomacii se podařilo spolu se Švédskem a Velkou Británií prosadit pokračování sankcí proti Kube, jejichž ukončení žádalo Španělsko.

19. – česká vláda v notě rakouskému kancléři Alfredu Gesenbauerovi odmítla výhrady Rakouska k plnění tzv. ujednání z Melku, týkajících se Temelína. Praha se domnívá, že cíle, vyplývající z těchto dohod, byly splněny.

23. – byla zveřejněna informace, že česká vláda dostala žádost od Spojených států, aby se příští rok přesunuly desítky českých vojáků ze

severoafghánského Fajzábádu do podstatně nebezpečnější zóny na jihu země sousedící s Pákistánem, kde jsou aktivní buňky Talibánu.

23. – bylo zveřejněno, že české velvyslanectví v Malajsií poskytlo 20 000 dolarů na léky a vybavení polní nemocnici zřízené v malajsijském okrese Kland Úřadem vysokého komisaře pro uprchlíky.

Hledání rovnováhy sil

Od počátků lidských dějin a politických uspořádání je problém rovnováhy nebo nerovnováhy moci předmětem zájmu politiků i politických myslitelů. David Hume nazval živelnou tvorbu rovnováhy mezi státy *tajemstvím politiky*, ale toto tajemství jeho epigoni i kritici nedokázali odkrýt ani v dobách, kdy rovnováha jako předpoklad zachování stability a míru byla otázkou existence tisíců nebo milionů lidských bytostí.

Pojem rovnováha je vypůjčený z fyziky, kde označuje relativně stálý stav soustavy vzniklý vyrovnáváním vlivů působících na soustavu. Je to vyrovnávání sil a tlaků, teplot a fází (*ustálení koexistence různých fází*) a vyrovnávání, stabilizace, průběhu chemických reakcí. Jen z tohoto povrchního popisu je však zřejmé, že verbální a pojmové vypůjčky z přírodovědy jsou alespoň jako slova indikativní použitelná pro mezinárodní politiku. Pro to jsme si tentokrát zvolili téma mocenské rovnováhy, respektive rovnováhy sil a tlaků, teplot a fází (řečeno jazykem fyziky), a to na jevišti politiky státní a mezistátní, mezinárodní.

Také již relativně dlouho se používá pojem rovnováhy i v ekonomice, ve které měl označovat povahu hospodářského růstu, odvěky ideál kolektivní hojnosti a blahobytu. Ale v mezinárodních vztazích nebo politice jde také, a možná především, o problém války a míru za předpokladu, že je možné vést viditelnou hranici mezi stavem válečným a mírovým.

Kdo se zabývá typologií mimořádných událostí, dobře ví, že například dohoda o zastavení palby na 38. rovnoběžce mezi severokorejským režimem a jemu odporujícími silami Organizace spojených národů je mimořádným stavem už víc než padesát čtyři let a že se vlastně postupně stal stavem stabilním, vyváženým, a to bez ohledu na aktuální témata bezpečnostního dialogu mezi Severní Koreou a Spojenými státy, kterými jsou nukleární zbraně a jejich nosiče.

To, že slovo rovnováha je přejato z oboru přírodních věd, dává také vzniknout představám, že stav rovnováhy je produktem akurátnosti a racionality, a že tedy mír, stejně jako válka, nebo vztah mezi mírem a válkou, jakkoli nezřetelný, je stavem rovnovážným. Ten, kdo jej ruší, je škůdcem zemským, všelidským, hodným odsouzení *to hang on the neck*, třeba jako iráctví příbuzní Saddámovi.

Můžeme ale také ze všeho, co zde už bylo řečeno, usuzovat, že rovnováha politických sil na jevišti mezinárodní politiky, jakkoli vypadá chaoticky, je výsledkem jednání a vyjednávání, uzavírání smluv a vykonávání dobré vlády. Z mnoha příkladů ovšem víme, že jednání jsou dobrá a špatná, že vyjednané dohody se nedodržují, že vlády nikdy nevládnou jen dobře, ale také špatně, a konečně ani lecjaký systém nefunguje racionálně, jak předpokládají zákony.

Stát nebo systém se pohybuje podle pravidel, které je nezbytné poznat a pochopit stejně jako samotný systém. Mocenská rovnováha je tedy nejen formou existence systému nebo státu, ale je i úsilím politiků nebo diplomatů udržet existující stav věcí, omezovat vojenské síly různých aktérů mezinárodní politiky a také nacházet možnosti dvou nebo více stran žít v pocitu bezpečí.

Zkušenost nedávno minulého 20. století (ale jistě bychom mohli jít ještě dál do minulosti) říká, že rovnováha sil nejméně dvou vojensky a ekonomicky nejmocnějších států byla dlouhá

léta zneužívána v neprospěch malých a politicky slabých zemí. To vedlo ke vzniku nejprve dvou, později tří světů, o kterém si mnozí mysleli (včetně George Orwella), že nevyhnutelně dojdou k válce. Ale bylo to právě naopak. Alespoň dvě strany ze tří se dlouhá léta respektovaly a nejruznější konflikty a nedorozumění mezi nimi nikdy nepřekročily hranici, za kterou již byla jen bitevní pole.

Chceme-li zkoumat, jaký vliv má rovnováha sil na globální bezpečnost, můžeme se opět letmo ohlédnout za fyziky. Ti totiž vědí, že změnu rovnováhy tělesa ponořeného do kapaliny působí *změna výškové hladiny, změna vztahové síly a jiná poloha tělesa*.

Ke všem těmto třem změnám viditelně došlo hned na začátku devadesátých let 20. století, kdy se změnila výška hladiny napětí, pod kterou se dosud svět nacházel, přeformovaly se vztahové síly a změnil se polohy všech těles v politickém prostoru umístěných.

Říkáme tomu dnes globalizace. Jejím vedlejším produktem se stala potřeba globální bezpečnosti a také představa, že není možné dlouho žít v obavách z nového uspořádání světa. Produkce severoamerických univerzit tuto skutečnost naznačovala hned na začátku devadesátých let. Brzezinski, Fukuyama, Huntington, ale vlastně už otec Bush se svým *Novým světovým pořádkem*, přicházeli se stále novějšími odpověďmi na stejnou otázku. Po nich samozřejmě i další, ale stojí za zaznamenání, že to bylo právě na akademických pracovištích v zemi, která jako by se obávala převzít roli světového hegemonu.

Kdysi, po Vídeňském kongresu, kdy se rovnováha sil zapisovala ještě do map Evropy a vyznačovala novými hranicemi států, se považoval za důkaz existence rovnováhy sil vznik neutrálního vesnického státu Moresnetu, který ležel kousek od Cách, na hranicích Německa, Nizozemska a později Belgie. Žil v těžišti zájmů hned několika států mj. i proto, že k vesnicím Moresnet a Neu-Moresnet patřil Vieille Montagne neboli Altenberg, bohaté naleziště zinku. Když byl vytěžen, mělo tam nejdříve vzniknout kasino, potom první esperantský stát v Evropě *Amikejo* (Místo přátelství). Nakonec se o jeho území bojovalo v obou světových válkách. Zanikl ale už v roce 1919, jako definitivní rozloučení s významným systémem rovnováhy sil – evropským koncertem.

Ačkoli se dnes globalizace považuje za velmi nestabilní proces, který ohrožují slabé státy a silné nadnárodní korporace, nové technologie a jejich inovační krize, liberalismus stejně jako regulace, vše jako proces, který jeden z autorů jeho popisu označuje jako *multidimenzionální a ambivalentní*, a opět s pomocí interdisciplinarit jako *dlouhé vlny založené na inovacích a napětí mezi různými úrovněmi systému*.

Avšak to neznamená, že není možné volit strategii globální nadvlády, že hrozby rovnováze sil jsou nejen globální, ale i regionální a řečme specifické (mezinárodní zločin, drogy aj.). Některé země, na základě svých dlouholetých zkušeností, reagují na tento stav nového hledání rovnováhy sil právě s ohledem na to, co v jednom z článků v tomto čísle *Mezinárodní politiky* nazýváme *paralelní bezpečností*. Přesněji snahou neškodit druhému, nevytvářet situace, při kterých se ten druhý cítí ohroženým.

Všechny tyto příklady ukazují, že na tématu hledání rovnováhy sil je nejdůležitější slovo *hledání*. Jde totiž o dlouhodobý proces, jemuž hrozí mnoho různých nebezpečí, ale jedno je nejdůležitější: ztráta kontroly nad vznikem systémů, které dokáží eliminovat rozhodování lidských jedinců, umějí je nahradit destruktivní samoregulací, jež sice racionálně odpoví na otázku jak, ale bude mít potíže s tím nejvěčným dotazem – proč.

zboril@iir.cz

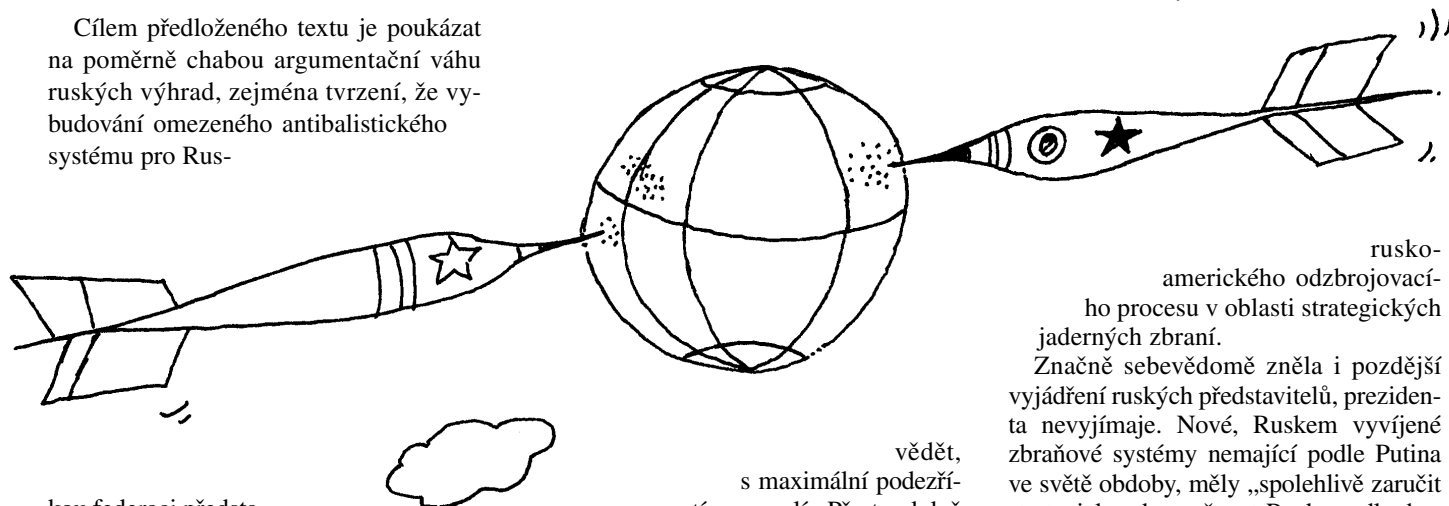
-zz-

Protiraketová obrana a ruská paranoia

PETR SUCHÝ

Do probíhající debaty o rozmístění prvků amerického systému protiraketové obrany, tedy deseti interceptorů na území Polska a radarové stanice v České republice, v posledních měsících s rostoucí razancí vstupuje Rusko. Při své snaze hibernovat samotná vyjednávání a zabránit vybudování zmíněných základů ve střední Evropě poměrně úspěšně kombinuje směs dezinformací, překrucování historie, výhrůžek a zastrašování.

Cílem předloženého textu je poukázat na poměrně chabou argumentační váhu ruských výhrad, zejména tvrzení, že vybudování omezeného antibalistického systému pro Rus-

kou federaci představuje bezpečnostní hrozbu a naruší nebo zcela zničí strategickou stabilitu. Dále je pozornost zaměřena na skutečnost, že ruské postoje jsou velmi nestálé a proměnlivé, i když meritum amerických plánů zůstává poměrně konstantní. Z tohoto hlediska by také měla být s jistotou rezervovaností posuzována poslední pozice, kterou Rusko vůči americkým plánům na rozmístění součástí protiraketového systému zaujalo, tedy nabídka sdílení radarové stanice v ázerbájdžánské Gabale.

Ruský slovní balet

Rusko po skončení studené války vnímalo všechny aktivity amerických administrativ v oblasti protiraketové obrany, ať už se jednalo o snahu adaptovat Smlouvu o protibalistických střelách (ABM) na podmínky nového globálního bezpečnostního prostředí, nebo o náznaky úmyslu ji, v případě, že se adaptace nepodaří, vypo-

vědět, s maximální podezřívavostí a nevolí. Přesto, když v roce 2002 došlo z hlediska Ruska k naplnění nejhoršího scénáře a Spojené státy od smlouvy odstoupily, byla reakce Moskvy poměrně slabá.

Jediné opatření neverbálního charakteru představovalo vypovězení Smlouvy o omezení počtu strategických zbraní (START II). Prezident Putin upřednostnil taktiku kombinace poměrně umírněné rétoriky na adresu Washingtonu se snižováním významu dopadu amerických opatření na bezpečnost Ruska a snah rozštěpit v této otázce evropské země, např. nabídkou vybudování evropsko-ruského systému protiraketové obrany.¹⁾ Zdůrazňoval také možnost adekvátních protiopatření, především zvýšení počtu strategických jaderných hlavic a modernizace ruského strategického arzenálu, jež napomohou udržení ruského odvetného potenciálu ve stavu zaručujícím i nadále platnost deklaratorní Doktríny vzájemného zaručeného zničení (MAD). V červnu 2001 navíc uvedl, že Rusko v americkém protirake-

tovém systému nevidí žádnou okamžitou hrozbu a dále zcela explicitně prohlásil: „Jsem si jist, že přinejmenším v následujících 25 letech (americká protiraketová obrana) nezpůsobí žádnou významnou škodu národní bezpečnosti Ruska.“²⁾ Souběžně Putin potvrdil úmysl přijmout již výše zmíněná protiopatření mající charakter vertikální proliferace, tedy navýšení dostupných ofenzivních prostředků. Tento proces nicméně nebyl vnímán jako nějaké automatické, nové, razantní vy-zbrojování mající charakter obnovených závodů ve zbrojení, ale spíše jako zdrženlivější chování v oblasti bilaterálního

rusko-amerického odzbrojovacího procesu v oblasti strategických jaderných zbraní.

Značně sebevědomě zněla i pozdější vyjádření ruských představitelů, prezidenta nevyjímaje. Nové, Ruskem vyvíjené zbraňové systémy nemající podle Putina ve světě obdoby, měly „spolehlivě zaručit strategickou bezpečnost Ruska v dlouhodobé historické perspektivě“.³⁾ Putin dále uvedl, že Rusko bude pokračovat ve výzkumu protiraketových systémů a zcela nevyloučil ani možné budoucí rozmístění nového systému. Investování značných finančních nákladů na takové prostředky nicméně označil za předčasné.⁴⁾

Ruská rétorika a deklarovaná odvetná opatření značně přitvrdila po zveřejnění záměru Spojených států umístit první systém protiraketové obrany ve střední Evropě. Je zajímavé, že právě případná realizace plánovaných kroků, tedy vybudování radarové základny v České republice a základny s 10 interceptory na území Polska, zapříčinila takový zásadní posun ve vnímání této záležitosti ruskou stranou. Putinův předpoklad z roku 2001, že americká protiraketová obrana nebude pro Rusko představovat významnější hrozbu, byl zcela opuštěn a nahrazen tvrzeními, že uskutečnění amerického záměru způsobí kompletní narušení strategické rovnováhy, neutralizuje ruský odstrašo-

Tabulka 1 Vývoj ruských strategických sil

	leden 1997	leden 2002	červenec 2006	leden 2007
ICBMs (mezikontinentální balistické střely)	762	726	503	489
počet hlavic na ICBMs	3700	3150	1853	1788
SLBMs (balistické střely odpalované z ponorek)	664	332	180	173
počet hlavic na SLBMs	2496	1744	636	609
počet strategických bombardérů	79	78	79	79
počet hlavic nesených bombardéry	562	624	884	884
celkový počet strategických nosičů	1505	1136	762	741
celkový počet hlavic	6758	5518	3373	3281

Zdroj: www.russianforces.org.

vací potenciál a vytváří podmínky pro provedení prvního odzbrojujícího úderu.⁵⁾ Ještě loni v květnu v projevu o stavu Ruské federace totiž Putin nešetřil sebevědomím a jistotou, když uvedl: „Již nyní probíhají práce na vytvoření unikátních, vysoce přesných zbraňových systémů a manévrovacích bojových jednotek, které budou mít pro případného protivníka nepředvídatelnou letovou dráhu. Společně s prostředky pro překonání protiraketových systémů, které již máme, nám tyto nové typy zbraní umožní udržet jednu z nejdůležitějších záruk trvalého míru, jmenovitě strategickou rovnováhu sil.“⁶⁾ Jsou ruské obavy opodstatněné? Je možné, že přibližně 20 interceptorů, které již byly rozmístěny na Aljašce, dva umístěné na základně Vandenberg v Kalifornii a 10 potenciálně umístěných v Polsku, může ohrozit strategickou stabilitu?

Strategická stabilita v ohrožení?

I při letmém pohledu na proměnu ruského strategického ofenzivního arzenálu (viz tab. 1 a 2) je zřejmé, že mezi lety 1997 až 2007 v jeho rámci docházelo k poklesu počtu nosičů a hlavic nacházejících se v operačním stavu. Za hlavní příčiny tohoto trendu lze označit poměrně pokročilé stáří vyřazovaných systémů, finanční nákladnost jejich udržování v operačním stavu a do značné míry také skutečnost, že Rusko nepovažovalo za potřebné redukce zastavit, či dokonce nastolit zcela opačný kurz.

Kvantitativní a kvalitativní proměna strategických sil spíše naznačuje, že snahou Ruska je udržet si dostatečně efektivní odstrašovací potenciál.

I když se Rusko v posledních letech snaží vylepšit svůj strategický arzenál, stěží lze hovořit o tom, že by tento proces vykazoval vyšší tempo. Od roku 1997, kdy byly zařazeny do výzbroje první mezikontinentální balistické střely (ICBMs)

SS-27 (Topol M), Rusko vyrobilo a do operačního stavu uvedlo 47 těchto nosičů. V období od července 2004 do července 2006 rozmístilo pouze 9 těchto balistických střel, do počátku letošního roku 11. Vydávat tento proces modernizace v rámci možností za závody ve zbrojení je více než odvážné. Nic na tom nezmění ani případné vybavování střel Topol M třemi hlavicemi (MIRVs) namísto jedné.

Pro názornost srovnáme současnou modernizaci vedenou úmyslem zachovat odstrašující potenciál Ruska na dostatečné úrovni, s fází závodů ve zbrojení v období studené války, v jejímž závěru Sovětský svaz dosáhl strategické parity se Spojenými státy. Jako výmluvný příklad závodů ve zbrojení lze uvést velmi intenzivní tempo rozmísťování sovětských mezikontinentálních balistických střel SS-11 Sego, kterých bylo mezi lety 1966 až 1972 zařazeno do výzbroje 990 kusů. Klást rovnítko mezi posilování sovětského strategického arzenálu na přelomu 60. a 70. let minulého století, kdy bylo ročně do operačního stavu uvedeno až 250 nových mezikontinentálních balistických střel a 128 nových balistických střel odpalovaných z ponorek,⁷⁾ se sou-

časnou situací, kdy Rusko zařazuje do výzbroje v průměru 5 nových ICBMs ročně, je přehnané. Přestože mezi Spojenými státy a Ruskem neexistuje nominální strategická parita, existující disproportion budou pravděpodobně sníženy naplněním Moskevské smlouvy k roku 2012, kdy by obě země měly disponovat počtem 1700 až 2200 strategických jaderných hlavic. Rusko má a i nadále bude mít možnost v případě potřeby Spojeným státům způsobit nepřijatelné škody a takto je odstrašovat. I testování nového nosiče RS-24 tak lze vnímat jako snahu dále modernizovat pozemní segment ruské strategické triády a zároveň ho paralelně využít k vyvíjení nátlaku na země jednající o participaci na protiraketové obraně. Je patrné, že zvláště u osob majících tendenci jakkoliv omezenou zbrojní dynamiku považovat za intenzivní závody ve zbrojení, slaví tato snaha Kremlu úspěch.

Ruské postoje lze s mírnou nadsázkou označit za schizofrenní. Na jedné straně ruští představitelé aplikují zásadní strategické pravidlo, že je třeba pracovat s méně optimistickými scénáři, a Rusko tak musí být připraveno na nové hrozby, jež

Tabulka 2 Americké strategické síly 2007

ICBMs	500
počet hlavic na ICBMs	1050
SLBMs	336
počet hlavic na SLBMs	2016
počet strategických bombardérů	115
počet hlavic nesených bombardéry	1955
celkový počet strategických nosičů	951
celkový počet hlavic	5021

Zdroj: U.S. nuclear forces, 2007. Bulletin of the Atomic Scientists January/February 2007, s. 80.

by pro ně Spojené státy mohly v budoucnu představovat. Vypracovávají jsou např. alarmující scénáře užitečné výlučně pro propagandistické účely, jak USA mohou ohrozit ruské jaderné nosiče střelami s plochou dráhou letu Tomahavk.⁸⁾ Na straně druhé sami zásadním způsobem zlehčují bezpečnostní hrozby, jež by v budoucnu nejen pro Spojené státy, ale také pro Evropu mohly představovat iránské balistické nosiče a jaderné hlavice. O zvláštním ruském přístupu k řešení kauzy iránského jaderného programu třeba na půdě Rady bezpečnosti OSN nemluvě.

Gabala – Putinovo trumfové eso?

Nyní se krátce podívejme na poslední Putinův návrh na sdílení radaru v ázerbájdžánské Gabale, který je často považován za trumfové eso v jeho rukávu, jež přinutí Bushovu administrativu ho buď akceptovat, nebo odhalit pravý smysl radarové stanice na českém území, jejímž úkolem není podle Rusů nic jiného než kontrolovat ruské území až po Ural.

V první řadě je třeba si položit otázku, zda radar operující v pásmu X, který by byl umístěn na našem území, poslouží k odhalení skutečností neodhalitelných špiónážními satelity či jinými dostupnými zařízeními. Pokud se jedná o obavu z použití radaru pro technologickou špiónáž, stojí za to připomenout, že to byl Sovětský svaz, kdo značně profitoval na aktivitách tohoto typu. Podobně i současné Rusko se snaží zjistit zajímavé informace za obětí vlastního vývoje a výzkumu, což dokládá např. zadržení pracovníka agentury Roskosmos při podezřelých aktivitách letos v červnu v Rakousku.

Ruský návrh je zajímavý i z jiného hlediska. Dokládá totiž často opomíjený, přesto tradiční rozdíl v přístupu Spojených států a Ruska k dalším zemím. O umístění radarové základny na našem území se vedou bilaterální jednání a celospolečenská debata. Jednal Putin o své iniciativě s ázerbájdžánskými činiteli, nebo je postavil před hotovou věc? Podle Putina zdůraznil ázerbájdžánský prezident İlham Alijev, že „bude jen rád, bude-li moci přispět věci globální bezpečnosti a stability“.⁹⁾ Vzhledem k tomu, že média o celé záležitosti informovala až poté, co Putin prezidentu Bushovi seznámil se svým návrhem, kdy už žádný z ázerbájdžánských představitelů nebyl k dostižení,¹⁰⁾ lze předpokládat, že nikoliv. Dokládá to i reakce dalších ázerbájdžánských politiků i veřejnosti.

Ruský návrh je ovšem problematický i z dalších důvodů. Radarová stanice v Gabale není v ruském vlastnictví. Rusko ji

mělo mít od Ázerbájdžánu, který si nepřál, aby měla status ruské vojenské základny,¹¹⁾ v pronájmu do roku 2010, za což zaplatí celkem 101 milionů USD.¹²⁾ V loňském roce byla smlouva prodloužena na dalších deset let. Podobně jako nejistota, zda Ázerbájdžán nebude následovat příklad zemí, jako je Lotyšsko (pět z devíti radarů časného varování se nachází mimo území Ruské federace), jež Rusku neumožnilo dále provozovat radarové stanice původně náležející do sovětského systému časného varování, může být i další slabina pro Rusko současně hlavním motivem, proč kooperovat s USA náhle navzdory dosavadnímu odmítání spolupráce. Vzhledem k tomu, že stávající radar v Gabale slouží pouze k časnému varování před blížícím se útokem nepřátelských balistických střel, nemá kapacitu pro navádění interceptorů ani ruského protiraketového systému chránícího Moskvu a okolí, ani budovaného systému amerického. Umístění moderního radaru operujícího v pásmu X by tak bylo přínosné i pro Rusko. Současně by se zvýšily šance Moskvy, za případné spolupráce s USA, motivovat Ázerbájdžán tak, aby i nadále souhlasil s udržováním stanice na svém území v operačním stavu. V případě umístění radaru v Gabale by Rusko nepochybně zvýšilo rovněž svůj vyděračský potenciál. I když se ani Baku nechová podřízeně, jak by si Rusové přáli a dokáže tlaku Moskvy vzdorovat, přece jen má Rusko více nástrojů a pák, jak v Ázerbájdžánu ve srovnání s Českou republikou prosadit svoji vůli a tlakem na ázerbájdžánské představitele (např. ve věci prodloužení smlouvy na pronájem zařízení USA) v případě potřeby Spojené státy vydírat.

Zřejmě největší slabinu Putinovy radarové iniciativy představuje fakt, že optimálnější by v navrhované oblasti bylo umístění tzv. mobilního předsunutého radaru. Umístění radaru v Gabale proto nelze vnímat jako alternativu vůči radaru v České republice, ale jako opatření komplementární. V případě, že by radary v České republice a v Ázerbájdžánu existovaly souběžně, prodlužovaly by reakční čas k defenzivě, a tím zvyšovaly šance na úspěšnou eliminaci nepřátelské střely či hlavice. Proto šéf americké protiraketové agentury generál Henry Obering před několika měsíci naznačil možnost budoucího umístění předsunutého radaru v Gruzii. Obávají-li se rušit představitelé toho, že Spojené státy budou využívat radar v České republice pro špiónáž proti Rusku, mohou postupovat reciprocně. Za tímto účelem by mohli využít např. radar Dněpr umístěný poblíž ukrajinského Mukačeva.

Závěrem je třeba říci, že ačkoliv je užitečné s Ruskem jednat a snažit se rozptýlit jeho obavy, je současně kontraproduktivní ruský nátlak a výhrůžky přeceňovat. Vedle strategické kultury, kterou považují za hlavní příčinu ruského postoje, sehrává významnou roli ruské geostrategické vnímání a zájmy vůči středoevropskému prostoru. Ne náhodou to při své nedávné „Tour de propagande“ uvedl i ruský akademik Andranik Migranjan. I z tohoto důvodu by nebylo šťastné podléhat nátlaku a moskevským výhrůžkám novými závody ve zbrojení či zaměřením ruských zbraní na cíle v České republice a v Polsku.

Chce-li se Rusko po krátké pauze opět stát Horní Voltou s arzenálem supervelmoci, kde včera znamená za sto let, je to jeho volba. I když samozřejmě nejen pro Rusko samotné by bylo přínosnější, kdyby se opět navrátilo k budování demokracie. Demokracie, jak známo, spolu totiž neválčí.

Petr Suchý (1970) je vedoucím Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU v Brně.

psuchy@fss.muni.cz

¹⁾ Tyler, P.: *Putin Invites West to Work on a Defense for Missiles* New York Times, February 21, 2001, s. A5.

²⁾ Tyler, P.: *Putin Says Russia Will Counter U.S. Shield*. New York Times, June 19, 2001, s. A1.

³⁾ *Putin says Russia will build new strategic weapons*. China Daily (North American Ed.). New York, N.Y.: Feb 20, 2004, s. 7. Dále viz Dolgov, A.: *Russian Exercises Flex Military Muscle*. Boston Globe Boston, Mass.: Feb 21, 2004, s. A7.

⁴⁾ Tamtéž.

⁵⁾ Shanker, T.; Landler, M.: *Putin Says U.S. Is Undermining Global Stability*. New York Times, February 11, 2007, s. A1; Brooke, J.: *Russia to Take Military Steps on U.S. Missile Shield*. March 15, 2007. (www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601085&sid=aMg4wS0tbn9Q). Ověřeno 20. 6. 2007.

⁶⁾ *Annual Address to the Federal Assembly*. May 10, 2006, s. 8. www.kremlin.ru/eng/speeches/2006/05/10/1823_type70029type82912_105566.html. Dále viz rovněž vyjádření ministra obrany RF Sergeje Ivanova. *Transcript of the Security Council Meeting Devoted to Measures to Implement the Annual Address to the Federal Assembly*. June 20, 2006, s. 9. Ověřeno 20. 6. 2007.

⁷⁾ Newhouse, J.: *Cold Dawn: The Story of SALT*. Pergamon-Brassey's International Defense Publishers, Washington, D. C. 1989, s. 168.

⁸⁾ Bolženskij, Č.: ПРО: замаскирована под защиту, создана для нападения. *Известия*, 28. 05. 2007 (www.izvestia.ru/politic/article3104617/). Ověřeno 20. 6. 2007.

⁹⁾ Stolberg, S.: *Putin Surprises Bush With Plan on Missile Shield*. New York Times, June 8, 2007, s. A1.

¹⁰⁾ Tamtéž.

¹¹⁾ Podvig, P. (ed.): *Russian Strategic Nuclear Forces*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2001, s. 426.

¹²⁾ Podvig, P.: *History and the Current Status of the Russian Early-Warning System*. Science and Global Security, 1/2002, s. 60. (russianforces.org/podvig/pdf/Podvig-History_and_the_Current_Status_of_the_Russian_Early-Warning_System.pdf). Ověřeno 20. 6. 2007.

Studená válka šitá horkou jehlou

PAVEL MÁŠA

Zřejmě žádné jiné sousloví nefigurovalo v komentářích politiků a analytiků věnovaných mezinárodním vztahům v první polovině letošního roku tak často, jako „studený mír“, resp. „studená válka“. Ve většině případů šlo o propagandistickou střelbu, i tak ale stačila provrtat křehkou důvěru mezi Ruskem a Západem jak řešeto.

Pokusy o nalezení analogií mezi souperením někdejšího Sovětského svazu a Spojených států se střetem zájmů Ruska prezidenta Vladimira Putina a Ameriky George W. Bushe patří sice spíše k prostředkům politologického bulváru, nicméně mohou najít svou argumentační oporu v jednom aspektu současného stavu mezinárodních vztahů. Právě v době „studené války“ totiž hrály v mezinárodní politice podobně významnou úlohu takové skutečnosti, jako je počet raket, bojových hlavic či zákony balistiky. O „odborné posudky, zahrnující zeměpis, geometrii, balistiku“ se nyní ve své argumentaci opět opírá šéf ruské diplomacie Sergej Lavrov. „Jde o geometrii a geografii“, sekunduje mu jeho americká kolegyně Condoleezza Riceová.

Stejně jako před několika třiceti lety začíná „balistika“ zatemňovat úsudek části

politiků, kteří se snaží šířit ve veřejnosti strach před údajnými nepřátelskými plány druhé strany. Ad absurdum to dohnal např. arizonský republikánský senátor John McCain. „Vladimir Putin pohrozil, že zamíří na evropská hlavní města jaderné zbraně,“ hlásal 13. června ze stránek britského deníku *The Financial Times* tento muž, který by se rád stal Bushovým nástupcem.

Putin přitom ve skutečnosti mluvil pouze o tom, že pokud Spojené státy rozmístí v Evropě prostředky protiraketové obrany, stanou se „tyto objekty“ novými cíly

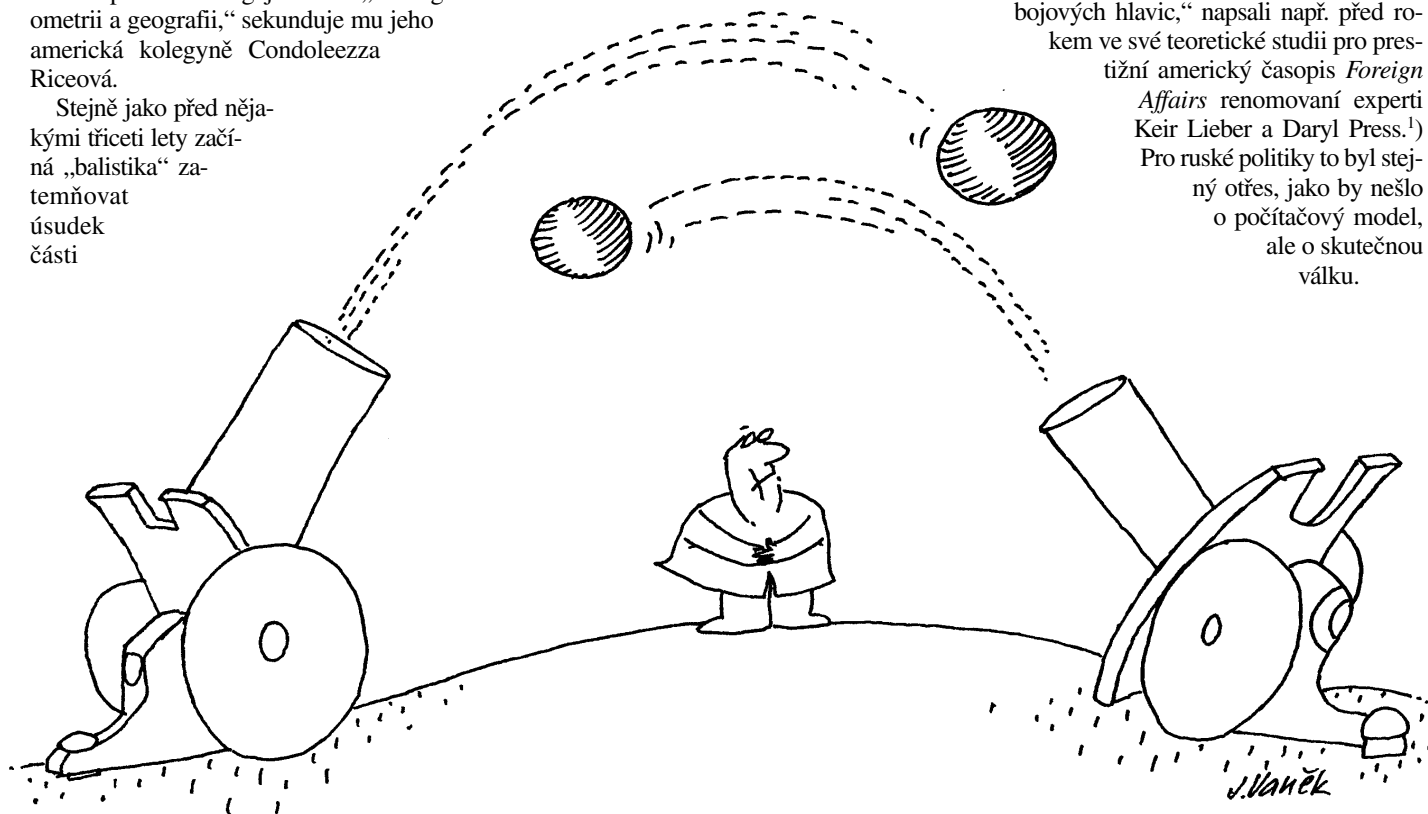
HLEDÁNÍ ROVNOVÁHY SIL

stávajících ruských raket, případně „zcela nových systémů“. Neutrousil tedy ani slovo o jaderných zbraních či o útoku na evropské metropole.

Souboj počítačových modelů

Zahušťování atmosféry konfrontace zcela evidentně vyhovuje mnoha činitelům ve Spojených státech i Rusku. Očekávání, která s tímto vývojem spojují někteří Američané, by si zasloužila samostatný rozbor. Jako stébla se jí chytají veteráni skutečné studené války, již podobně jako McCain litují, že epocha tvrdých střetů a válečnických gest je za zenitem. Pověstnou ale platí, že nová „studená válka“ není v zájmu rozhodujících činitelů Bushovy administrativy. Jistou výjimku tvoří neo-konzervativní pohrobci s kontakty v Pentagonu, sám nový ministr obrany Robert Gates se ale po Putinově skandálně proslulém únorovém projevu v Mnichově omezil na suché a současně sebevědomé konstatování, že „jedna studená válka stačila“ a řešení problémů nynějšího světa předpokládá mimo jiné i spolupráci s Ruskem.

V jiné psychologické situaci se nacházejí Rusové. Vědomí vlastní zranitelnosti, nikoliv nepodobné tomu, jaké Američanům přinesl šok z teroristického útoku 11. září 2001, si prožívají dnes a denně. Stačí k tomu i virtuální podoba amerického útoku. „Pokud by ponorky USA vypálily střely z prostoru Tichého oceánu, ruští vůdci by pravděpodobně o útoku nevěděli až do chvíle výbuchu bojových hlavic,“ napsali např. před rokem ve své teoretické studii pro prestižní americký časopis *Foreign Affairs* renomovaní experti Keir Lieber a Daryl Press.¹⁾ Pro ruské politiky to byl stejný otřes, jako by nešlo o počítačový model, ale o skutečnou válku.

Simulace amerického útoku křídlatými střelami a ruské odpovědi v podání vysloužilého námořního velitele Michaila Volženského, které letos v květnu věnoval list ruského energetického giganta Gazprom mimořádný prostor,²⁾ tak již byla jen opožděnou reakcí na americký podnět. Celkem logicky je v plánu Volženského jako první obranný manévr vyznačen raketový útok na americký systém protiraketové obrany v Evropě. „Přibližný čas doletu na cíle v Česku je 10 až 15 minut,“ upřesnil kapitán. Na rozdíl od Putina mluví o využití raket s jaderným nábojem, „aby bylo garantováno zničení cíle“.

Přetahovaná o spojence a voliče

Putinova agresivní rétorika sleduje dva cíle současně. Moskva evidentně věří tomu, že díky Bushovu iráckému neúspěchu poklesla prestiž USA natolik, že může na svou stranu přitáhnout nové sympatizanty, či přinejmenším zastrašit váhavé americké spojence.

Druhý a v současnosti prioritní cíl se nachází na ruském výsostném území. Kremelský klan relativně mladých vůdců totiž koncem letošního roku a počátkem roku následujícího čekají dvě náročné volební kampaně – parlamentní a prezidentská. Dřívější vítězné volební scénáře, jimiž byl souboj s komunisty a poté s oligarchy, se již nedají zopakovat. Ochrana Ruska před americkými „imperialisty“ se tak stala odpovídající mobilizační variantou. Tento propagandistický kalkul vychází z celkem jednoduché a reálné úvahy, že se sotva najde ruský volič, který by ve chvíli ohrožení národních zájmů hlasoval pro opozici.

Předvolební ohledy Kremlu ovšem vysvětlují současný ruský postup jen zčásti. Vedou sice k agresivním prohlášením, ale „balistická“ zahraniční politika sleduje ruské zájmy v dlouhodobějším výhledu. Je především reakcí na sílící západní vliv v řadě postsovětských států. Putin původně doufal, že odměnou za jeho spojenectví s Bushem při válce proti teroru bude respektování výsadního postavení Ruska v regionu. Když se tak nestalo, přehodil výhybku.

Kremlu posloužilo jako vhodná záminka k zahájení nového kola zbrojení Bushovo odstoupení od smlouvy ABM omezující obranu proti balistickým raketám. Na rozdíl od Sovětského svazu nyní Rusko ví, že na nákladné systémy protiraketové obrany nemá, a tak vsadilo na nové rakety s mnohočetnými hlavicemi (Topol-M, RS-24).

Vymezování sféry vlivu

S ještě větším nasazením se nicméně ruští stratégové vrhají do posilování schopnosti ruské armády stát se nezpochybnitelnou dominantní silou v regionu. Vicepremiér a jeden z možných Putinových nástupců Sergej Ivanov si právě proto dal mimořádně záležet na efektu, kterým měla zapůsobit zkouška nových křídlatých raket R-500, jež prý mohou „být využity chirurgicky přesně na velké vzdálenosti“. Ivanov sice potvrdil, že Rusko neporuší smlouvy o raketách krátkého a středního doletu, ale nejspíš bude pro vlastní potřebu vyvíjet taktické rakety s mnohem vyšším doletem než dosud.

Vzhledem k těmto plánům se nyní Rusko chce zbavit závazků přijatých v rámci Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě. A také se jich téměř jistě zbaví bez ohledu na výsledek mezinárodních jednání – plánuje totiž udržet vojenský kontingent v Podněstří a posílit jednotky v oblasti Kavkazu, na hranicích s Pobaltím, respektive v kaliningradské enklávě (kde chce Putin v případě výstavby českého radaru rozmístit blíže nespecifikované rakety).

Při červnové návštěvě v Praze ruský politolog a člen mimořádně vlivné Rady pro zahraniční a obrannou politiku Andranik Migranjan informoval, že část moskevské elity vyčkává na výsledky jednání o nezávislosti Kosova, aby pak tento precedens využila pro odštěpení Podněstří od Moldavska, Jižní Osetie a případně i Abcházie od Gruzie a Náhorního Karabachu od Ázerbájdžánu. Možná to byla jen výhrůžka sloužící k tomu, aby si Západ rozmyslel podporu kosovských separatistů. V kontextu s novou ruskou vojenskou politikou to ovšem může být i reálný záměr.

„Rusko není tak slabé jako Japonsko nebo Velká Británie. Ať už Washington chce, či ne, bude se muset přizpůsobit novému reáliím,“ shrnul Migranjan aspirace Putinova vedení na nové rozdělení karet ve hře světových mocností. Studená válka to sice není, ale je zcela zřejmé, že časy „strategického partnerství“ z doby po 11. září nenávratně minuly.

Pavel Máša (1959) je novinář a člen redakční rady *Mezinárodní politiky*.

eshem@seznam.cz

¹⁾ www.foreignaffairs.org/20060301faessay85204/keir-a-lieber-daryl-g-press/the-rise-of-u-s-nuclear-primacy.html.

²⁾ www.izvestia.ru/politic/article3104617.

„Lidé od vás z Evropy sem jezdí už patnáct let,“ řekl mi v květnu v Astaně náměstek kazašského ministra paliv a energetiky. „Mluví o ropovodech a plynovodech ze Střední Asie do Evropy, ale výsledek žádný. Zato Číňané v roce 2005 podepsali dohodu o stavbě ropovodu od nás do západní Číny – a za rok už stál.“

Střední Asie bývá v našich médiích někdy popisována jako nejzaostalejší část bývalého Sovětského svazu, která se z různých důvodů dosud nevydala na svou předurčenou, pro-západní cestu. Jako by se podtón těchto článků nesl v jednotném duchu: Dejte jim ještě chvíli, však oni časem pochopí, co je pro ně nejlepší. Naše liberální demokracie, samozřejmě.

Jenže Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán vidí svou budoucnost jinak.

U nás se mluví o nové „Velké hře“, replice soutěžení, které o tento prostor vedly v 19. století Velká Británie, Ruská říše a Čína. Ale to je bohužel sebeiluze; v té současné „Velké hře“ hraje Západ (ať už Amerika, nebo Evropa) poměrně malou roli. Souboj o budoucnost Střední Asie se vede především mezi elitami těchto států, Ruskem a Čínou.

Jak se mohlo stát, že dva největší ekonomické celky planety (Spojené státy americké a Evropská unie) jsou v pěti „státech“ jen marginálními hráči? Nebudu zde rozebírat celou oblast ekonomiky a politiky, nejsem expertem na tuto část světa; ale pokusím se na příkladu klíčového odvětví ropy a zemního plynu ukázat, v čem jsou naše limity.

Limit první: liberální demokracie

Věříme natolik v přednosti našeho společenského systému, že o mnohém vůbec nediskutujeme. Liberální demokracie našeho střihu je zkrátka tím nejlepším, co kdy lidstvo vymyslelo, a naším úkolem je pouze dopřát toto dobrodiní i těm nejretardovanějším.

S tímto přístupem si ve Střední Asii zděláváme na průsvih.

Zapomínáme, že za posledních patnáct let se plně etabloval čínský model rozvoje – tedy prudký ekonomický růst pod pevnou rukou státu a s minimálními prvky demokracie. Viděno z Londýna či New Yorku je čínský model nepřijemný, ba odpudivý; ale pro země třetího světa má magickou přitažlivost. Umožňuje místním elitám zbohatnout, aniž by se dělily o po-

Velká hra podruhé? Ano, ale bez Západu

VÁCLAV BARTUŠKA

litickou moc; zatímco náš model rozvoje (s důrazem na svobodné volby) v sobě pro každého vládce inherentně nese riziko prohry.

Ani vzestup Ruska v posledních letech není zrovna reklamou pro náš společenský systém: naopak, moskevští „polit-technologové“ rádi zdůrazňují, že rozkvět nastal teprve v okamžiku, kdy Rusko odhodilo nevhodný (vyhraněně pro-západní) model rozvoje a vyšlo na vlastní, specifickou cestu – tzv. „suverénní demokracii“.

Rusko a Čína jsou sousedy Střední Asie, mají s ní dlouhá období společné historie, a v mnoha ohledech ji stále po-

važují za svou. Celým svým příkladem říkají: buďte sví, vy v Taškentu a Ašchabádu a Astaně. My vám rozumíme, cítíme s vámi a chceme s vámi rozvíjet dobré vztahy. (Přeloženo do češtiny: „Chceme vaše suroviny – a na oplátku nebudeme strkat nos do vašich vnitřních věcí.“)

Evropa a Amerika, vzdálené zeměpisně i mentalitou, mluví jinak. Snažíme se definovat podmínky, za nichž pro nás budou tamní vládcé přijatelnými partnery. Teprve poté jsme ochotni mluvit o užší spolupráci. (Přeloženo do češtiny: „Chceme vaše suroviny, ale taky bychom vám rádi mluvili do toho, jak máte vládnout.“)

Výsledkem je stav, kdy z pětice vlád Střední Asie se Západu většina nelíbí. Neříkáme to příliš často či nahlas (přece jen bychom rádi kupovali turkménský zemní plyn či kazašskou ropu), ale dáváme to zřetelně najevo. A tak třeba Kazachstán, jehož prezident bývá hostem v Bílém domě, zatím neúspěšně usiluje o možnost předsedat Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) v roce 2009. Pro Kazachy je to prestižní záležitost, projev zájmu o západní svět, takže asi zkousnou mnohé otázky z Evropské unie po míře jejich demokracie; ale měli bychom mít na paměti, že Moskva ani Peking se jich na tohle ptát nebudou.

Přitom Kazachstán je jedinou zemí regionu, která vpustila západní společnosti do dobývání ropy a zemního plynu na svém území. Uzbekistán a Turkmenistán si své zásoby drží pro státní monopoly, v omezené míře pouští do projektů i ruské a čínské společnosti. Kyrgyzstán a Tádžikistán nemají dle dosavadních průzkumů významnější zásoby těchto surovin.

Limit druhý: malá akceschopnost

Prý jistá pomalost a nerozhodnost patří k demokracii, jsou daní za možnost vy-

HLEDÁNÍ ROVNOVÁHY SIL

jádřit svobodně svůj názor. Možná. Ale i velké demokracie prokázaly v dějinách ohromnou míru akceschopnosti – a jen díky tomu přežily.

Nicméně poslední půlstoletí přineslo na Západě pozoruhodný vývoj: všem přibýlo práv a svobod, jen státu přidávali další a další náhubky. My jsme tento posun prodělali zrychleně, za jedinou dekádu. Výsledkem je model, v němž všichni mohou hovořit do všeho, ale málokdy má někdo jasnou pravomoc rozhodnout, a poté moc své rozhodnutí skutečně prosadit.

V úvodu jsem zmínil ropovod, postavený z Kazachstánu do Číny za jediný rok; měří 900 kilometrů a prochází velmi složitým terénem. Když jsem se ptal, zda na něj byla vypsána studie dopadu na životní prostředí (EIA), řekli upřímně: Zadáání znělo postavit ropovod, v co nejkratším možném čase a co nejlevněji. Nic, co by zdržovalo, nemohlo být bráno v potaz.

Srovnání s debatami o možných trasách ropovodů a plynovodů ze Střední Asie na Západ je tristní. Ještě ani není jasné, zda Evropa či Amerika vůbec najdou politickou kuráž tyto projekty otevřeně podporovat (zatím o nich zhruba patnáct let jen nezávazně diskutujeme, ale už se ozývají hlasy, kudy nesmějí vést. Například ne přes Kaspické moře nebo jeho pobřežní území, s unikátními ekosystémy). No dobrá. Kladme na sebe co nejvyšší nároky. Ale dohody, podepsané letos v květnu mezi Ruskem, Kazachstánem a Turkmenistánem, mluví mimo jiné i o urychlené stavbě nového plynovodu z Turkmenistánu do Ruska –

právě podél břehu Kaspiku. A jsem přesvědčen, že na rozdíl od mnoha plánů, posuzovaných Evropskou unií, bude tento projekt realizován.

Limit třetí: nezám

Důvod, proč Rusko prosadí plynovod podél Kaspického moře, je prostý: ačkoli Ruská federace má největší zásoby zemního plynu na světě, zažívá přechodný deficit zemního plynu, způsobený poklesem těžby v hlavních stávajících nalezištích (Urengoj, Jamburg). Dokud nebudou otevřena nová pole (Jamal, Štokman), bude ruská produkce kolísat; poprvé byl deficit přiznán loni, zatím ve skromné výši 4 mld. m³ plynu. (Pro srovnání: roční spotřeba České republiky je necelých 10 mld. m³, ruská těžba okolo 550 mld. m³ ročně; z toho zhruba čtvrtina jde na vývoz, tři čtvrtiny jsou spotřebovány v Rusku.) Prognózy jsou různé, od každoročního deficitu 20 mld. m³ až po více než 100 mld. m³. Každopádně Moskva bere situaci velmi vážně, a zhruba 50 mld. m³ turkménského plynu, dodávaných již dnes do ruské sítě, hraje významnou roli.

Obdobně hledí Čína na kazašskou ropu: díky obrovskému růstu ekonomiky potřebuje Říše středu stále více surovin. Současné smlouvy na dodávky 10 mil. tun ropy z Kazachstánu ročně jsou jen prvním krokem, rozhodně nemohou stačit čínským potřebám. (Pro srovnání: Česká republika dovezla v roce 2006 celkem 7,7 mil. tun ropy.)

Rusko i Čína tedy mají jasný, vskutku životní, zájem na Střední Asii. A co Evropská unie?

Nemyslím si, že Evropa plně chápe situaci, v níž se ocitá. Naším výchozím bodem je sebeuspokojení, nikoli vědomí krize. Máme vysokou životní úroveň, stát, který nás příliš neobtěžuje (kromě daní), a pocit, že všechno běží, jak má. Ale suroviny, které ke svému nákladnému životu potřebujeme, se nacházejí za hranicemi našeho příjemného světa.

A my ten svět buď poučujeme, nebo ignorujeme. Případně, jako ve Střední Asii, děláme obojí.

Místo dlouhého povídání o prioritách a zájmech dovolte jen jednu tabulku. Ukazuje skutečný zájem různých zemí o Střední Asii. Neboť zájem se měří penězi a skutky, nikoli slovy. A státy projeví svůj zájem mimo jiné tím, že u svých partnerů otevrou velvyslanectví. Ambasáda je prvním krokem; sama o sobě nestačí, ale je dobrým indikátorem úmyslů.

Většina evropských států má ve Střední Asii jen jedno či dvě velvyslanectví: zpravidla ve dvou nejlidnatějších a strategicky nejvýznamnějších zemích, v Kazachstánu a Uzbekistánu. Jen trojice velkých – Německo, Velká Británie, Francie – má velvyslanectví ve většině zemí. Přičemž pouze Německo má zastoupení ve všech pěti státech.

V této „Velké hře“ nemáme, vlastní vinou, žádnou významnější roli.

○
Václav Bartuška (1968) je velvyslancem se zvláštním posláním pro oblast energetické bezpečnosti. Tento text vyjadřuje jeho soukromý názor, nikoli postoj Ministerstva zahraničních věcí ČR.

vaclav_bartuska@mzv.cz

Tabulka 1 Velvyslanectví vybraných států v zemích Střední Asie, stav k červnu 2007

	Kazachstán	Kyrgyzstán	Tádžikistán	Turkmenistán	Uzbekistán
Česká republika	ano	ne	ne	ne	ano
Německo	ano	ano	ano	ano	ano
Velká Británie	ano	ne	ano	ano	ano
Francie	ano	ne	ano	ano	ano
Slovensko	ano	ne	ne	ne	ano
Itálie	ano	ne	ne	ne	ano
Španělsko	ano	ne	ne	ne	ne
Polsko	ano	ne	ne	ne	ano
Maďarsko	ano	ne	ne	ne	ne
USA	ano	ano	ano	ano	ano
Čína	ano	ano	ano	ano	ano
Rusko	ano	ano	ano	ano	ano
Indie	ano	ano	ano	ano	ano

Pákistánsko-indická paralelní bezpečnost

ZDENĚK ZBOŘIL

Pojem paralelní bezpečnost se běžně nevyskytuje v komentářích mezinárodní politiky. Má svůj původ v informatice, kde jej známe jako bezpečnost paralelních systémů, a mezinárodně-politické studie si jej mohou vypůjčit jako vhodnou metaforu, podobně jako v případech hledání asymetrie v bilaterálních vztazích, která pojmenovává stav, kdy se nejméně dva (nebo i více) aktéři mezinárodní politiky chtějí bránit důsledkům konfrontací a konfliktů. Ačkoli jejich vztahy nejsou kooperací, je jejich uvažování o bezpečnostní politice jakoby rovnoběžně směřující k nepřiznanému, ale podobnému cíli, byť se nacházejícímu někde v nekonečnu.

Mohli bychom říci, že vztahy Pákistánu k Indii a Indie vůči Pákistánu jsou takovým pokusem o obezřetnou paralelní bezpečnost, a to bez ohledu na skutečnost, že obě země disponují odlišnými lidskými i materiálními zdroji a jejich efektivním využíváním.

Většina světa se domnívá, že Pákistán a Indie jsou determinovány svým vznikem po druhé světové válce k věčným neshodám a stálému strachu před záměry jednoho nebo druhého partnera, ačkoli oba jsou významnými agenty regionální bezpečnosti v jižní Asii.

Rozdíl mezi Pákistánem a Indií (zemím se 160 mil., resp. 1,1 miliardou obyvatel, o rozloze 800 a 3166 tis. km² a poměru velikosti HDP 1:3) skutečně mají několik tradičních konstant, na které se pravidelně při zkoumání jejich paralelní bezpečnosti upozorňuje. Jsou to zejména:

- velikost teritoria, počet obyvatel a velikost energetického i ekonomického potenciálu,
- náboženské a kulturní rozdílnosti,
- tradice pohraničních konfliktů, řešených především vojensky, někdy jedním zprostředkováváním nikoli nezaujatými zprostředkovateli,
- rozdílná zahraničně politická orientace v letech studené války, nejen na Spojené státy, Sovětský svaz, ale i na Čínskou lidovou republiku,
- terorismus a v posledních letech i mezinárodní terorismus,
- schopnost vyrábět nukleární zbraně a jejich nosiče krátkého i dlouhého doletu.

Vývoj vzájemných vztahů

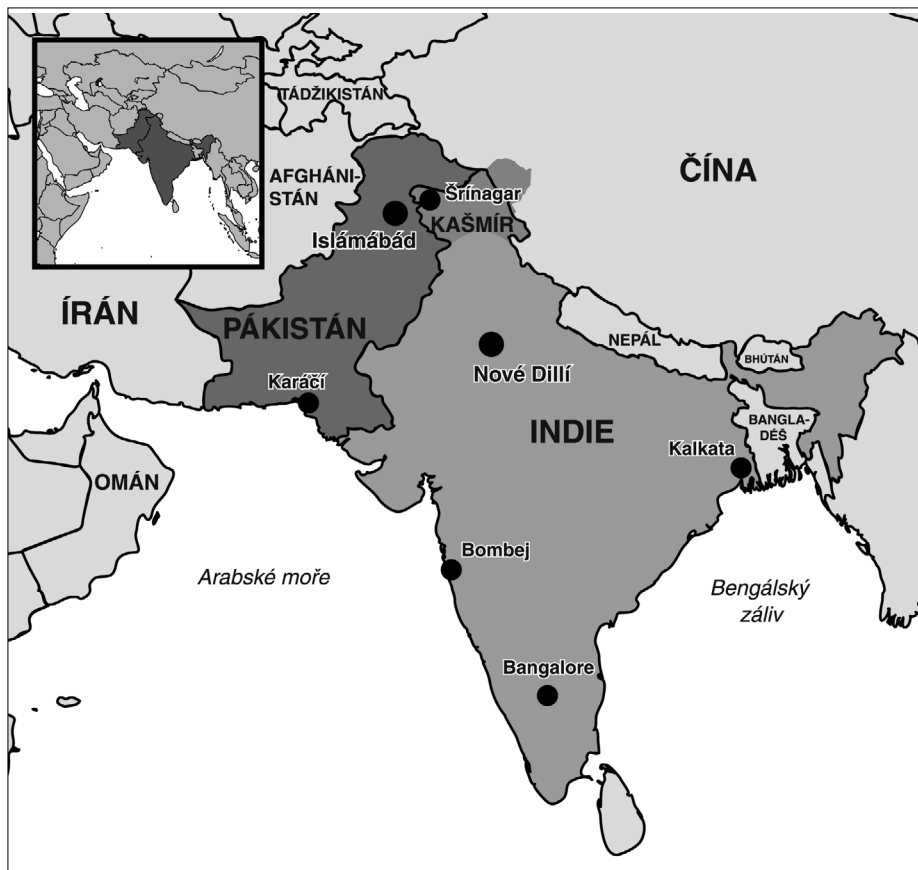
Snad se nemusíme vracet do doby, kdy Britové dobývali Indii, jejíž tehdejší vlád-

ci byli většinou muslimy, ale lze připomenout známé rozdělení bývalé britské kolonie, okamžitě hanlivě označené jako vznik *zmrzačené Indie* a *od molů prožraného Pákistánu*. Dostalo se jim i daru v podobě souboru map a komentářů, které Cyril Radcliffe, předsedající bengálské a pandžábské hraniční komisi, předal jako podklad ke vzniku dvou nových britských dominií, a aniž snad chtěl, přispěl

tím k spontánním konfliktům mezi muslimy a ostatními obyvateli na různých místech indického subkontinentu.

Od prvního Radcliffova vystoupení se staly spornými územími *Džúnágarh* a *Haidarábád* v čele s muslimskými vladaři, ale s převahou hinduistického obyvatelstva. Třetím sporným územím byl *Džammú Kašmír*, v čele s jeho maharádžou. Jeho nejisté hranice tvořila nejen v horském areálu obtížně definovatelná linie mezi Indií a Pákistánem, ale i další hranice s Afghánistánem a Čínou, tehdy ještě s postupně se vytrácející vládou Kuomintangu ve prospěch čínského komunistického režimu.

Jiným významným historickým činem, ovlivňujícím vzájemné vztahy, byl vstup Pákistánu do SEATO (1954) a CENTO (1955) a ve stejné době čínsko-indická válka, kterou ukončila dohoda Nehrúa a Čou En-laje (1954), sepsaná podle *Pěti zásad mírového soužití (Panča Šíla)*, které měly být vzorem urovnávání konfliktů mezi státy v Asii bez zásahu nějaké moci z vnějšku. Podobný význam měla i konference v Bandungu v roce 1955, a to jak morální, tak ideový, když její proklamace *Deseti principů*, mezi kterými bylo respektování lidských práv, suverenity a územní celistvosti, uznání práva na ko-

ektivní a individuální obranu v souladu s Chartou OSN, zřeknutí se takových forem kolektivní bezpečnosti, které by nadřazovaly zájmy jediné velmoci, a také odsouzení hrozeb agrese a použití síly, se měla stát rámcem vztahů mezi zeměmi nepodléhajícími vlivu Sovětského svazu nebo Spojených států.

Hned v roce 1961 ale Indie vojenskou mocí obsadila bývalé portugalské kolonie Daman, Diu a Goa, Pákistán přijal vojenskou pomoc Moskvy a začal zlepšovat své vztahy s ČLR. Také po prohrané válce o Bangladéš následovala další dohoda SSSR a Pákistánu o dlouhodobé hospodářské, obchodní a vědecko-technické spolupráci.

Dlouhá léta vzájemného opatrného pozorování byla přerušena nutností reagovat na novou situaci, když Indie provedla ve dnech 11.–13. května 1998 u Pókaranu v Rádžastánu pět podzemních jaderných výbuchů. Reakcí Pákistánu bylo šest výbuchů a napětí v indicko-pákistánských vztazích sice opět narůstalo, ale v podobě předpokládající nová řešení.

Ještě schůzka na nejvyšší úrovni v červenci 2001 v Agře o Kašmíru byla neúspěšná, ale když krátce po americkém 11. září došlo k útoku teroristů v Zákonodárném shromáždění států Džammú a Kašmír (1. října 2001) a po něm v budově indického parlamentu v Dillí (13. prosince 2001), situace se začala měnit. Indická vláda sice ještě obvinila z těchto akcí pákistánské zpravodajské služby, došlo k tradiční vojenské mobilizaci na hranicích obou zemí, ale napětí polevilo už začátkem února 2002. V září a říjnu 2002 se dokonce v Kašmíru konaly volby a během nichž a po nich kleslo množství tradičních teroristických útoků. I to bylo znamením, že se v nejistých vztazích děje něco nového.

Pákistánská a indická soutěž ve výrobě nukleárních zbraní a jejich nosičů

Indicko-pákistánské soutěžení je dobrým příkladem, že nejen neúspěšná jednání, ale i vojenské vyhledání a zničení vytváří prostor pro pokračující výrobu nosičů různých bojových hlavic, kterého se ochotně účastní třetí země nebo alespoň nadnárodní zbrojařské korporace. Obě soutěžící strany obhájí své úsilí snahou o zajištění své bezpečnosti, někdy vyvážené, často však na úkor toho druhého. Proto jsou dnes pro zkoumání svou povahou srovnatelnou veličinou především arzenály nukleárních zbraní, jejich relativně koncepčně zastaralé nosiče, a ta-

ké intence jejich použití. Také zpravodajské a bezpečnostní krytí je na srovnatelné úrovni, a to můžeme tvrdit i přesto, že kapacity zpravodajských a bezpečnostních služeb obou zemí jsou, alespoň pro některé vnější pozorovatele, *přísně tajné*.

Indie pracovala na svém jaderném programu víc než čtvrt století a už v roce 1974 provedla první podzemní zkoušku. Ty další, které zastihly amerického prezidenta a jeho diplomacii, alespoň podle jejich vyjádření, nepřipravené, proběhly o dvacet čtyři let později. S dvoudenním zpožděním následovaly podobné zkoušky v Pákistánu a dodnes se obě země, stejně jako světová diplomacie, dohadují, kdo zahájil toto soutěžení, které se zdálo být nebezpečnější než všechny dosavadní lokální konflikty a teroristické útoky. Objevila se i teorie o možnosti nové subkontinentální války, zejména když indická diplomacie začala obratně upozorňovat na obdobné čínské nebezpečí.

Spojené státy vyjádřily pochopení pro indické národní zájmy, když v roce 2000 Indii navštívil Bill Clinton a do Spojených států recipročně přijel tehdejší indický ministerský předseda Atal Biháří Vádžpej. Na stole sice byl problém nešíření nukleárních ubraní, ale ve skutečnosti byla indická pozice Spojenými státy již akceptována. Americká reakce byla na veřejnosti shovívavá a indická i pákistánská strana se rozhodly pro intenzivní politický dialog, který byl po letitých konfliktech nejvýznamnějším krokem ve vzájemných vztazích. Nebyl to ještě krok od konfrontace ke kooperaci, ale v mezinárodní politice to byl čin považovaný za odvážný.

Indii se dařilo přesvědčit světovou veřejnost, že nejen Pákistán, ale i ČLR jsou

nebezpečím pro mír v celé jižní Asii. Metafora o *Draku a Slonech* se dostala i do diplomatické mluvy *out of table* a dobře ilustrovala obavy sousedních států z rostoucího potenciálu obou zemí, ale na vlastní soutěž ve výrobě vojenských zařízení to nemělo velký vliv (viz tab. 1–3).

Navíc Indie s *vyváženou pomocí* Ruské federace, Spojených států a Izraele získala jen v posledních deseti letech na svou obranu systém Patriot (PAC – *Patriot Advanced Capability*) a systémy Arrow a S-300. Dokonce je podezírána, že na jejich konstrukčních a řídicích principech vyvíjí své vlastní modifikace.

Čína také nabízí jako svůj příspěvek k nebezpečí nerovnováhy v tradičně neklidném regionu svou pomalu postupující, ale přece jen pokračující modernizaci vojenského nukleárního potenciálu. Tím se stává z tradičního soupeření Pákistánu a Indie nukleární trojčlenka, o které v Evropě většinou nemluvíme.

Zahraničně-politické pozadí paralelní bezpečnosti

Od roku 2004 se mění i charakter paralelní bezpečnosti a jeho stínohru můžeme vidět na horizontu zahraniční politiky obou zemí, která se stává zajímavou i pro země třetí.

Od počátků samostatnosti se Pákistán i Indie snažily o nezávislou zahraniční politiku. Svět je ale chtěl vnímat, zejména v době studené války, buď jako spojence Spojených států (Pákistán), nebo jako sice nezávislou, ale se Sovětským svazem dlouhodobě spolupracující Indii. A ačkoli tento pohled oběma zemím přiznával právo na větší nebo menší míru nediplomatických řešení sporů, ve skutečnosti jejich největším politickým, ekonomickým a vojenským rivalem byla a stále je Čínská li-

Tabulka 1 Pákistánské střely/rakety

typ rakety	dolet km	nosnost kg	stav
Hatf-I	80–100	500	operační
Hatf-II	180	500	testovaná, ve vývoji
Hatf-III (Ghaznaví)	280–300	500	testovaná, ve vývoji
Šahín-I	750	500	ve vývoji, testovaná
Ghaurí-I	1500	700	ve vývoji, testovaná
Ghaurí-II	2000	700	ve vývoji, testovaná
Ghaurí-III	3000	?	motor, ve vývoji, testovaný

Cit. dle: Joseph Cirincione, Jon Wolfstahl a Miriam Rajkumar: *Deadly Arsenals: Tracking Weapons of Mass Destructions*, Carnegie Endowment for International Peace, 2002, s. 2, nebo www.pakistanidefence.com nebo: Ghazala Yasmin: *Missile Defence in South Asia. Implications for the Region*, in Strategic Studies. Quarterly Journal of the Institute of Strategic Studies, Islamabad 2006, Vol. XXVI, No. 3, s. 84–115.

Tabulka 2 Indické střely/rakety

typ rakety	dolet km	nosnost kg	stav
Prithví-I	150	1000	operační
Prithví-I I	250	500	operační
Dhanuš/Prithví-III	350	1000	ve vývoji, testovaná
Agni-I variant	725	1000	ve vývoji, testovaná
Agni-I	1500	1000	testovaná
Agni-II	2000	1000	ve vývoji
Súrja	5500	2000	ve vývoji
Ságarika (SLBM)	250–350	500	ve vývoji

Viz tab. 1 cit. dle: s. 97 nebo též www.armscontrol.org.

Tabulka 3 Čínské rakety a balistické střely (stav v roce 2006)

typ rakety	dolet km	nosnost kg	stav
M-7 (CSS-8)	150–230	190	operační
DF-11 (CSS-X-7)	300	800	operační
DF-15 (CSS-6)	600	500	operační
DF-21-A (CSS-5, Mod 2)	1800	2000	operační
DF-21 (CSS-5, Mod 1)	2500	600	operační
DF-3A (CSS-2)	2800	2150	operační
DF-4 (CSS-3)	5500	2200	operační
DF-31	8000	700	testovaná, ve vývoji
DF-41	12 000	800	? vývoj přerušen
DF-5A (CSS-4)	13 000	3200	operační
Julang 1 (SLBM)	1000	600	operační
Julang 2 (SLBM)	8000	700	testovaná, ve vývoji

Viz tab. 1 cit. dle: s. 108, nebo www.armscontrol.org.

dová republika s potenciálem nejen regionálního hegemonu.

Tento strategický trojúhelník v oblasti jižní Asie byl sice v různých dobách různě interpretován, ale zejména od začátku Spojenými státy vyhlášeného boje s mezinárodním terorismem se *čínské nebezpečí* stalo konkrétnějším hned na několika úrovních. Proto zejména po rozpadu bipolarity jako by přestaly pro USA existovat důvody jednostranného angažmá ve prospěch Pákistánu a také nástupnická Ruská federace přestala být pro Indii hlavním ekonomickým i politicko-vojenským partnerem.

Už v roce 1997 Indii navštívila tehdejší americká ministryně zahraničí Madeleine Albrightová, po více než deseti letech od návštěvy Henry Kissingera, připravovala se i návštěva amerického prezidenta, ale k té už nedošlo. Byla suspendována, re-

spektive o dva roky odložena, jako projev amerického nesouhlasu s provedením indických nukleárních zkoušek. Významnou změnu přineslo prohlášení George W. Bushe krátce po nástupu do prezidentské funkce, že vztahy Spojených států s Indií nebudou ovlivňovat vztahy Indie k Pákistánu, a když se týž prezident vyjádřil pozitivně k myšlence vybudování protiraketové obrany (v květnu 2001), znamenalo to pro obě země, že jsou tu nové hranice pro jejich vzájemně a paralelně se rozvíjející starosti o vlastní bezpečnost.

Indie reagovala na americkou zahraniční politiku hned po 11. září, když Spojeným státům vyjádřila *jednoznačnou a bezpodmínečnou podporu*, odmítla jakékoli formy terorismu, ale neváhala jim připomenout, že indických obětí mezinárodního terorismu na celém světě mohlo být méně, kdyby USA dokázaly správně hod-

notit půlstoletí napjatých indicko-pákistánských vztahů. Spojené státy začaly svět informovat o tom, že Indie nikdy nepodepsala smlouvu o nešíření jaderných zbraní, a proto ji také nikdy neporušila, že není světovou ani regionální hrozbou a že může vycházet vstříc americkým národním zájmům. Navíc Bush, během své významné návštěvy v Indii v březnu 2006, nabídl zemi možnost získat americké nevojenské jaderné technologie, což by pro Indii znamenalo modernizaci většiny jejích jaderných kapacit. O této smlouvě jednala Sněmovna reprezentantů a také Senát a jižní Asie i zbytek politicky významného světa si uvědomil, že Indie je definitivně uznanou jadernou mocností, ačkoli její vstup do tohoto exkluzivního klubu nebyl stvrzen žádnou mezinárodní dohodou.

Šaukat Azíz, pákistánský ministerský předseda, ve svém projevu v září 2006 na univerzitě v Princetonu hovořil o klíčové roli své země z hlediska regionální bezpečnosti, a to bez ohledu na to, jaký mediální obraz Pákistánu v té době ve světě existoval. Upozornil, že v současné době Pákistán musí sledovat povahu vztahů mezi USA a ČLR, a to proto, že tato relace má význam nejen pro indicko-pákistánské vztahy, ale že ve skutečnosti se dotýká bezpečnosti celé jižní, západní a jihovýchodní Asie. A protože Pákistán hraje klíčovou roli v muslimském světě, podstatně může ovlivňovat konflikt v Afghánistánu, může stavět mosty, včetně těch ekonomických, mezi islámským světem a Západem, nebo může odstraňovat vzájemnou animozitu a přispívat k porozumění, musí vnímat význam nového vývoje americko-indických vyjednávání.

Pákistán, podle Šaukata Azíze, považuje dnes za největšího regionálního partnera i konkurenta Čínskou lidovou republiku, se kterou jej ale dlouhodobě pojí protiindické strategické partnerství, jež by měly nahradit nové víceúrovňové vztahy. To potvrdila i návštěva pákistánského prezidenta v Pekingu a po ní reciproční návštěva v Islamabadu.

Od roku 2004 se mění tradičně citlivé vztahy Pákistánu k Indii. Obě strany si dnes myslí, že existuje velká příležitost k urovnání dlouholetého sporu o Kašmír, dohoda nebo alespoň uklidnění v Afghánistánu a také vyřešení toho, čemu se v Pákistánu říká talibanizace některých oblastí. Myslí se tím terorismus nebo extremismus, se kterými mají obě země bohaté zkušenosti.

Podobně by mohla být důležitá i role Pákistánu jako moderátora fránsko-ame-

rických vztahů a nepřehlédnutelné je i to, že Pákistán se setkává v nadnárodních organizacích s Afghánistánem i Íránem. Ať již je to v rámci *Economic Cooperation Organization* (ECO), nebo v *South Asian Association for Regional Cooperation* (SAARC), kde kromě Indie jedná i s Bangladéšem, Srí Lankou, Nepálem, Bhútánem a Maledivami. Jiným významným mezinárodním fórem je pro Pákistán i Indii tzv. Šanghajska kooperační organizace (SCO), ve které spolupracují obě země s Íránem, Mongolskem a ČLR, Ruskou federací a s některými dalšími nástupnickými státy SSSR.

Mění-li se ale paralela obav ve vzájemně výhodnou spolupráci, nebo zda existuje paralaxa pohledu Indie a Pákistánu, budeme muset asi ještě ověřovat konkrétnějšími výsledky, protože ekonomická globalizace a zájem Spojených států o oblast jižní Asie nemusí ještě znamenat, že pozitivní očekávání mohou být již dnes jednoznačná.

○

Zdeněk Zbořil (1938) je politolog a historik.

zboril@iir.cz

Doporučená literatura

- Basrur, Rajesh M.: *Missile Defence: An Indian Perspective*, s. 1–3, na www.stimson.org/southasia/pdf/SABM DBasrur.
- Gaddis, John Lewis: *A Grand Strategy of Transformation*, in *Foreign Policy* November/December 2002, Issue No. 133.
- Ghazala Yasmin: *Missile Defence in South Asia. Implications for the Region*, in *Strategic Studies. Quarterly Journal of the Institute of Strategic Studies*, Islamabad 2006.
- Ikenberry, G. John: *America's Imperial Ambition*, *Foreign Affairs*, September/October 2002, Vol. 81, No. 5, s. 45 (o tzv. Velké neokoloniální nebo neoimperialistické strategii).
- Chomsky, Noam: *American Power and The New Mandarines*, in New York: The New Press 2002, s. 10.
- Minařík, David: *Vztahy Indie a USA – vztahy uznaných jaderných mocností?*, *Global Politics* 7/10, 2006, na www.globalpolitics.cz/clanek/indie-usa-vztahy.html.
- Noor ul Haq (ed.), *Pakistan and Central Asian States* (1992–2006), tematické číslo Islamabad Policy Research Institute, Vol. VIII, No. 5, 5/2006.
- Noor ul Haq a Asifa Hasan (eds.), *Sino-Indian Relation* (2004–2005), Islamabad: IPRI, Vol. VII., No. 10, říjen 2005.
- Shaukat Aziz: *Pakistan's Role in Regional Peace and Development*, vystoupení, předsedy vlády Islámské republiky Pákistán na Princeton University, New York, 9/11 2006, tisk velvyslanectví Pákistánu v Praze 2007.

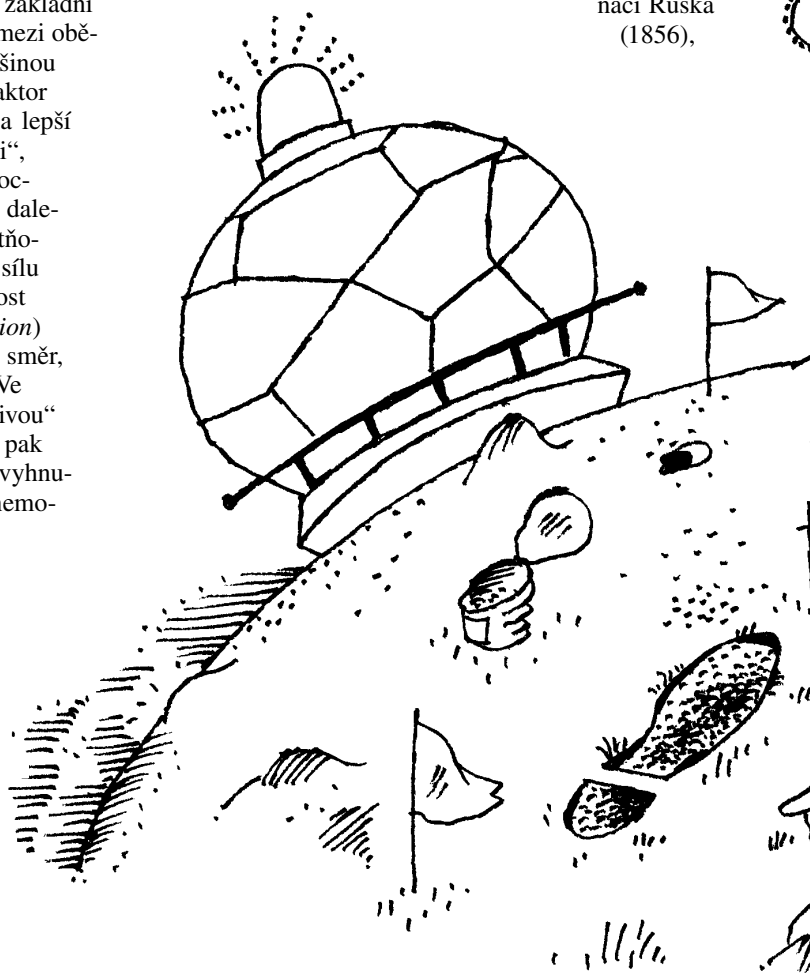
Pronikání do vesmíru jako pokračování vojensko-technologických revolucí

Člověk je bytost teritoriální a je přirozené, že se nejlépe (mimo jiné proto, že nejbezpečněji) cítí me tam, kde to důvěrně známe. Obdobně teritorialitu vnímají i velké lidské spopolitosti, respektive státy. Jednou ze základních podmínek úspěšného přežívání (států) je důvěrná znalost vlastního teritoria a schopnost využít jeho „tajemství“ k obraně proti možnému vetřelci. Stejně tak všichni klasici vojenského umění doporučují těm, kdo se chystají k ofenzivnímu průniku na cizí teritoria, věnovat se nejprve důkladnému průzkumu terénu.

MICHAEL ROMANCOV

Po staletí představovaly pevnina a moře dva opačné póly, dvě antagonistická prostředí, na něž musely státy, ať již kvůli obraně či útoku, reagovat, na něž si musely zvyknout a jimž se musely přizpůsobit. Není proto překvapením, že se geopolitické koncepty dělí do dvou tradičních kategorií, na tzv. pevninské (*tellurokratické*) a mořské (*tallaskratické*).¹⁾ Jako základní kvalitativní rozdíl mezi oběma koncepty je většinou teoretiků vnímán faktor větší pohyblivosti a lepší „manévrovatelnosti“, který námořním mocnostem umožňuje daleko efektivněji uplatňovat jejich fyzickou sílu na velkou vzdálenost (tzv. *power projection*) a (případně) volit směr, místo a čas útoku. Ve srovnání s „pohyblivou“ námořní mocností pak pevninští aktéři nevyhnutelně připomínají nemotorné tvory, neboť jsou „připoutáni“ ke svým teritoriím. Francis Bacon (1561–1626) to skvěle vystihl výrokem: „Tolik je jisté, že ten, kdo vládne moři, těší se velké svobodě a může si nabrat takový kus války, jaký se mu

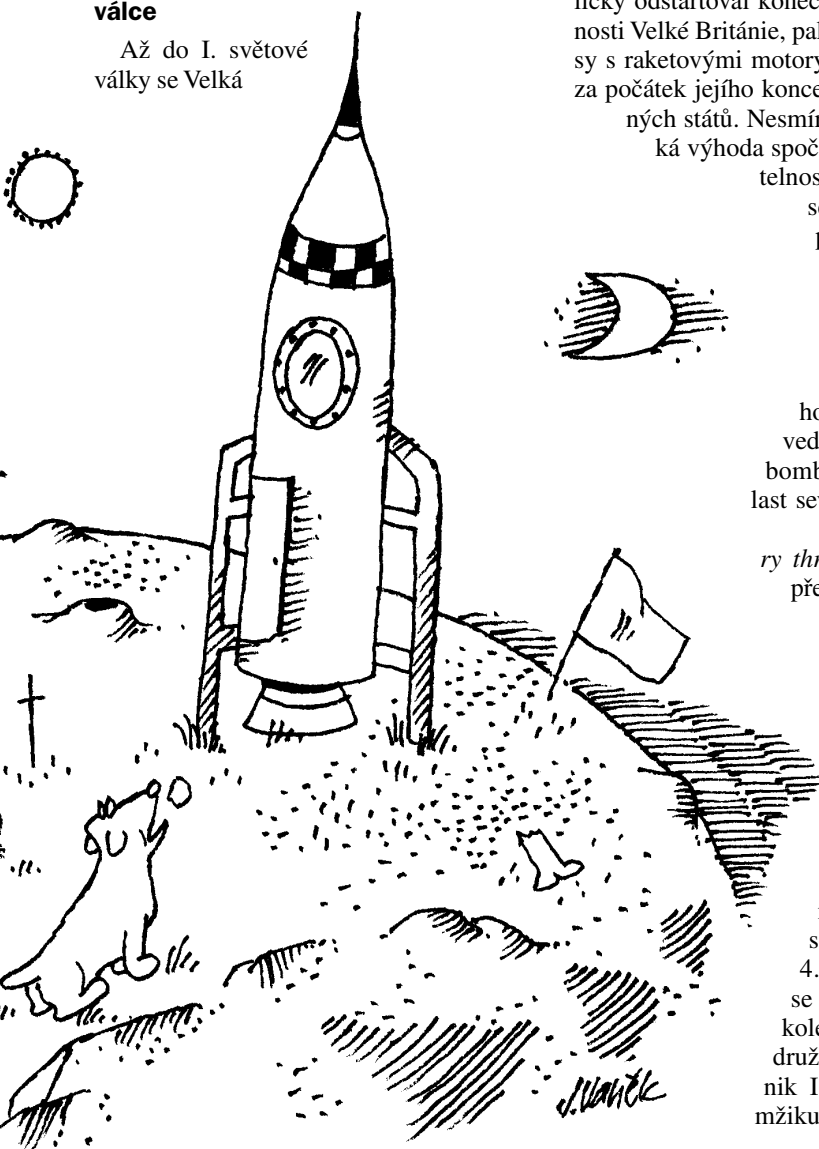
zlíbí, zatímco ti, kdo jsou nejsilnější na pevnině, se mohou často ocitnout v úzkých.“²⁾ Každý středoškolař obeznámený s historií ví, že shora zmíněný Baconův výrok byl verifikován praxí a že se nejsilnější mocností Evropy/světá v 19. století, po porážce Napoleona/Francie (1815) a eliminaci Ruska (1856),

stala „královna moří“ – Velká Británie. Díky kombinaci velké pohyblivosti, umožněné pohybem po mořích, a ničivé palebné síly, zmnohásobené průmyslovou revolucí, vytvořili Britové první skutečně globální impérium v dějinách lidstva. Ve druhé polovině 19. století se dokázali úspěšně etablovat i ve vnitrozemských oblastech Asie a Afriky, kde, na rozdíl od Austrálie či Amerik, naráželi na silné, organizované a v případě Asie i střelnými zbraněmi disponující státy. Tato hlubková penetrace vnitrozemských oblastí byla umožněna technologickým pokrokem, když parou poháněný člun dovolil námořní mocnosti proniknout proti proudu velkých řek do nitra kontinentů. Tehdy se námořní mocnost dokázala efektivně zmocnit vnitrozemí a politický slovník byl obohacen o termín „gun-boat diplomacy“.³⁾

Nástup raket po druhé světové válce

Až do I. světové války se Velká

Británie, a podobně i Spojené státy, Kanada, Austrálie nebo Japonsko, mohla těšit jistotě, že nepřítel může „přijít“ jen po vodě. Nástup letectva však přinesl zásadní kvalitativní změnu, kterou ministerský předseda Stanley Baldwin v parlamentním projevu v roce 1937 vyjádřil slovy: „Od vzniku letectví staré hranice padly. Myslíte-li na obranu Anglie, nemyslete už na bílé útesy doverské, myslíte na Rýn. Tudy teď vede naše hranice.“⁴⁾ Pro naše téma není podstatný ani průběh, ani výsledek letecké bitvy o Anglii, jako fakt, že na samém sklonku II. světové války nacistické Německo zvládlo proti ostrovům odpálit 2754 raket označovaných jako V1 a V2. Proti raketám V2, létajícím nadzvukovou rychlostí, se do konce války nepodařilo najít protizbraň a útoky přestaly teprve v okamžiku, kdy se v březnu 1945 spojenecká vojska zmocnila odpalovacích základen.⁵⁾

Jestliže závěr I. světové války symbolicky odstartoval konec ostrovní izolovanosti Velké Británie, pak nacistické pokusy s raketovými motory můžeme označit za počátek jejího konce v případě Spojených států. Nesmírná (geo)strategická výhoda spočívající v nezasažitelnosti vlastního území

se sice začala „rozpouštět“ již v okamžiku, kdy se (alespoň teoreticky) objevila možnost překvapivého (sovětského) leteckého útoku vedeného dálkovými bombardéry přes oblast severního pólu, který v práci „Victory through Air Power“ představil Alexander de Seversky. Sověti se však v poválečném období koncentrovali zejména na vývoj raketové zbraně a jejich úsilí bylo korunováno monumentálním propagandistickým úspěchem

4. října 1957, kdy se na oběžnou dráhu kolem Země dostala družice nazvaná Sputnik I. Od tohoto okamžiku se k již probíhající

HLEDÁNÍ ROVNOVÁHY SIL

cí soutěži mezi oběma supervelmocemi přidal další aspekt – vesmírné soupeření. Na první ucelený pokus o geopolitickou analýzu vesmíru, nejrozlehlejšího známého (ve smyslu, že víme o jeho existenci) prostoru, který má lidstvo k dispozici, jsme však museli počkat až na konec 90. let minulého století, kdy dr. Everett C. Dolman v rámci sborníku *Geopolitics, Geography and Strategy*⁶⁾ v článku *Geography in the Space Age: An Astropolitical Analysis* poprvé širší odborné veřejnosti představil svou teorii astropolitiky.

Dolmanova argumentace se opírá o předpoklad, že pronikání do vesmíru z geopolitického hlediska představuje „pouhé“ pokračování v řadě vojenských technologických revolucí, v jejichž důsledku se státy pokusí zmocnit se nového prostoru. K jeho ovládnutí je třeba využít nových, podstatně složitějších a technicky i finančně nesrovnatelně náročnějších prostředků. Vedle toho je ovšem stejně důležité zvládnout i novou taktiku, aby se nový prostor stal využitelný jako základna posilující národní bezpečnost. Aby tento cíl mohl být úspěšně realizován, musí být daný aktér schopen efektivně využít lidských a materiálních zdrojů, které má k dispozici. Stát, jenž si v budoucnu chce uchovat určitou míru nezávislosti, proto musí mít k dispozici alespoň takové prostředky, aby jiným státům zabránil v exkluzivní kontrole strategických vesmírných prostor, přístupových cest a míst, odkud se tyto cesty dají kontrolovat. V tomto ohledu bude pravděpodobně v nejbližší budoucnosti vztah velmocí k vesmíru připomínat vývoj vztahu mocností k ovládnutí zdrojů a plavebních koridorů světových moří a oceánů.

Budoucí „vesmírné Gibraltar“

Nejdůležitější fyzikální veličinou mající vliv na geopolitické uvažování je gravitace. Tato fyzikální síla ovlivňuje trasy budoucího vesmírného obchodu a ukazuje na strategická místa, odkud se bude dát kontrolovat (budoucí „vesmírné Gibraltar“). Protože velikost (síla) gravitace záleží na velikosti tělesa, můžeme si okolní vesmír představit jako „celou řadu různě hlubokých údolí“. Cestování ve vesmíru bude je mnohem více než pouhým faktorem vzdálenosti ovlivněno nutností překonávat různou úroveň gravitace. Například rozdíl v gravitaci Země a Měsíce je dvaadvacetinásobný; přitažlivost Země je dvaadvacetkrát větší. Vzhledem k tomu již nevypadá tak neuvěřitelně informace, že vyslat vesmírné plavidlo z Měsíce k Marsu (56 milionů km na nejbližší

oběžnou dráhu) je levnější než vyslat vesmírnou loď ze Země na Měsíc (pouze 385 000 km).⁷⁾ Představme si proto situaci, že by se nějakému státu podařilo zcela v jeho režii na Měsíci vybudovat

- stálou základnu s trvale umístěnou lidskou posádkou;
- zařízení na výrobu vesmírných plavidel;
- zvládne je z povrchu Měsíce vypouštět do vesmíru.

V takovém případě se mu, přinejmenším teoreticky, otevírají stejné možnosti jako Portugalcům a Španělům v době jejich námořní nadvlády kombinované s exkluzivitou britského postavení v Gibraltaru.

Shora zmíněný faktor gravitace však představuje, spolu s rotací Země kolem své osy, klíčový aspekt astropolitiky již dnes. Všechny státy disponující prostředky umožňující vypustit do vesmíru užitečné zařízení – zatím to zvládají Rusko, Spojené státy, Francie/EU, Čína, Indie, Japonsko a Brazílie, v tento okamžik operují ze Země, která se tak stává přirozenou spojnicí mezi klasickou geopolitikou a astropolitikou. Zdaleka ne všechna místa zemského povrchu jsou však k pronikání do vesmíru stejně vhodná. V důsledku tzv. Coriolisovy síly, neboli uchylující síly zemské rotace, totiž platí, že čím blíže rovníku, tím snáze se zemská přitažlivost překonává. Umístit kosmodrom přímo na rovník je tedy nejvýhodnější, pokud příslušný stát chce vyslat do vesmíru zařízení, které má být umístěno na nejfrekventovanější, tzv. geostacionární oběžnou dráhu. Raketa startující z brazilského kosmodromu Alcantara, leží nepatrně přes 2 stupně na jih od rovníku, tak může nést mnohem méně paliva, a tím pádem větší náklad než stejně výkonná raketa startující např. z ruského Bajkonuru. Všechna místa na rovníku tak získávají zcela novou – astropolitickou dimenzi, čímž se zároveň nevyhnutelně stávají potenciálními kolbišti.

Základním vodítkem ukazujícím na mimořádnou důležitost vesmíru je postoj v současnosti nejmocnějšího státu světa. Bushova administrativa vyhlásila krátce po svém uvedení do úřadu orientaci na šest dlouhodobých transformačních cílů, které, pokud budou úspěšně realizovány (a není důvod, proč by tomu tak být nemělo), ještě výrazněji zvětší již tak propastné kvalitativní rozdíly mezi Spojenými státy a všemi ostatními. Jsou jimi: obrana národního území a ostraha základů v zámoří; projekce ozbrojené síly na vzdálená válčiště; schopnost účinně ničit cíle, které mají strategický nebo symbo-

lický význam pro nepřátele USA; zajištění bezpečnosti informačních a komunikačních systémů; vývoj a využívání nejmodernějších technologií pro vedení kombinovaných pozemních operací; ochrana kosmického prostoru a potenciálu, který je tam umístěn. Po útocích z 11. září zůstaly tyto priority zachovány, ale bylo rozhodnuto, že v dalších pěti letech budou finanční prostředky na tyto priority podle výše uváděného pořadí o 47, 157, 21, 125, 28 a 145 procent vyšší.⁸⁾ Všimněme si, že největší procentuální navýšení získal druhý a šestý cíl, jimiž jsou projekce ozbrojené síly na vzdálená válčiště a ochrana kosmického prostoru a potenciálu, který tam Spojené státy mají umístěn. Obě války v Perském zálivu (1991 a 2003), intervence NATO v Kosovu, probíhající válka proti terorismu, stejně jako rozhodnutí současné americké administrativy o vybudování protiraketového štítu jsou konkrétními příklady mocensko-politických aktivit vedených s využitím prostředků dislokovaných ve vesmíru. Nemůže být sporu o tom, že jsou to Spojené státy, kdo si na tomto poli počíná nejaktivněji, ale jsou tu i další hráči, s nimiž je třeba počítat.

Čína a další hráči na poli astropolitiky

Na prvním místě je v současnosti třeba zmínit komunistickou Čínu, kterou nesmírně povzbudilo úspěšné vyslání člověka do vesmíru v říjnu 2003. V této souvislosti jistě stojí za zmínku, že Čína, která něco takového dokázala jako třetí stát na světě (a zejména dříve než její asijské rivalové z Japonska a Indie), označila svého prvního cestovatele do kosmu termínem tchajkonaut, čímž se zřetelně vymezila proti ruským kosmonautům či americkým astronautům. Vysocí čínští představitelé již deklarovali úmysl do dvaceti let vyslat loď s čínskou posádkou k Měsíci a rozsah čínského vojenského vesmírného programu, zejména pak úsilí, s nímž je pracováno na vývoji protisatelitních prostředků (ASAT weapons),⁹⁾ vedl tehdejšího amerického ministra obrany Donalda Rumsfelda k prohlášení, že se USA musejí mít na pozoru před „vesmírným Pearl Harborem“.¹⁰⁾ Tohle na první pohled „za vlasy přitažené“ přirovnání získalo zcela nový význam v lednu letošního roku, když Čína balistickou raketou středního doletu, která byla odpálena z vlastního území, úspěšně sestřelila jeden ze svých dosluhujících meteorologických satelitů, který se pohyboval ve výšce 865 km nad Zemí.¹¹⁾ Úspěšný pokus je

třeba interpretovat jako schopnost Číny v případě vojenského konfliktu zasáhnout ve vesmíru se pohybující výzvědné či navigační družice, což by technicky vyspělému protivníkovi (především Spojeným státům, ale např. i Rusku či Indii) výrazně zkomplikovalo vedení bojových operací, neboť by byl „oslepen“. Tento krok vyvolal neklid v celém regionu Dálného východu, neboť řada čínských sousedů, zejména Japonsko a Tchaj-wan, má americké bezpečnostní záruky, které by případná americká „slepota“ nepochybně výrazně zrelativizovala.

Michael Romancov (1969) pracuje na Vysoké škole veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze.

romancov@vsvs.mv.cz

¹⁾ Blíže srovnej např. Volner, Š.: *Geopolitika pre 21. storočie? Stret morskej a pozemnej sily ako varovanie pro 21. storočie*. Efekt Copy, Hlohovec 2004.

²⁾ Unvin, P.: *Průliv La Manche. Hradba, most a brána do světa – historie anglického průlivu*. BBart, Praha 2004, s. 112.

³⁾ Herman, A.: *To Rule the Waves. How the British Navy Shaped the Modern World*. Harper Collins Publishers, New York 2004, s. 460–462.

⁴⁾ Unvin, P.: citované dílo, s. 225.

⁵⁾ Tamtéž, s. 258.

⁶⁾ Editoři tohoto čísla, Colin S. Gray a Geoffrey Sloan, v předmluvě uvedli, že Dolmanův text je prvním pokusem o aplikaci geopolitického přístupu na prostor vesmíru a zároveň se jedná o pravděpodobně neambicióznější příspěvek z oblasti teorie geopolitiky.

⁷⁾ Dolman, E.: *Geostrategy in the Space Age: An Astropolitical Analysis*. In: Gray, C. S., Sloan, G.: *Geopolitics, Geography and Strategy*. The Journal of Strategic Studies, Vol. 22, Numbers 2/3 June/September 1999. Frank Cass, London, s. 83–106.

⁸⁾ Eichler, J.: *Současné rozdíly mezi USA a jejich evropskými spojenci*. Mezinárodní politika č. 10/2002, s. 14–15.

⁹⁾ ASAT technologie, přinejmenším na experimentální bázi, vyvíjejí všichni vesmírní hráči. Předpokládá se jejich nasazení proti komunikačním a navigačním družicím a systémům včasné výstrahy. V současnosti se odborníci domnívají, že by se jednalo o výrazně menší a lehčí zařízení, s výrazně nižší pořizovací cenou (od 0,1 po 1 procenta nákladů na klasický satelit), než jsou rozměry, hmotnost a cena klasického satelitu. Jejich vyslání do vesmíru by proto mělo být ve všech ohledech méně komplikované, a tedy dostupnější většímu počtu států.

¹⁰⁾ Řada odborníků v USA se obává, že vláda a Kongres věnují nedostatečnou pozornost a málo prostředků vojenským aspektům pronikání do vesmíru. Blíže viz: Corel, Randall, R. and Worden, Simon, P. (2005): *The Demise of US Spacepower: Not with a Bang but a Whimper*. In: *Astropolitics: The International Journal of Space Politics and Policy*. Vol. 3, No. 3. Routledge, Taylor&Francis Group, s. 233–264.

¹¹⁾ Údaje citovány podle Hospodářských novin ze dne 9. 2. 2007, *Čína ukazuje své vesmírné svaly*, s. 10.

Francouzská bezpečnostní politika a strategické myšlení po konci studené války

Konec studené války a s ním související proměna mezinárodního prostředí a bezpečnostních hrozeb měly hluboký dopad na francouzskou bezpečnostní politiku a strategické myšlení. Adaptace na nové mezinárodní prostředí však zdaleka neznamenal opuštění všech principů a konceptů, které po několik desetiletí tvořily základ bezpečnostní politiky francouzské V. republiky a dominovaly francouzskému strategickému myšlení.

PETR VILÍMEK

V první řadě přitom zůstala zachována tradiční základní gaullistická premisa o nutnosti udržení francouzského velmocenského postavení, kterou Charles de Gaulle jednoznačně vyjádřil již ve svých pamětech: „*Praktická stránka mé myslí mě ale rovněž přesvědčuje, že Francie je skutečně sama sebou jen tehdy, když stojí v první řadě, že pouze velkorysé akce dokáží vyvážit kvas tříštění, který má její lid v sobě, a že naše země musí uprostřed ostatních zemí mířit vždy za smrtelného nebezpečí k výšinám a držet se zpříma. Francie prostě podle mne nemůže být Francií, aniž by nebyla veliká.*“⁽¹⁾

I po konci studené války Francie vnímá své zájmy jako globální a snaží se hrát důležitou roli nejenom v západní Evropě, ale i v dalších regionech. Věnuje přitom nemalé úsilí tomu, aby se dokázala vypořádat s bezpečnostními výzvami po konci studené války.

Francouzská bezpečnostní politika a strategické myšlení během studené války

Bezpečnostní politika francouzské V. republiky v období studené války a tehdejší francouzské strategické myšlení byly založeny na několika principech. Francie sice na jednu stranu rozvolnila své vztahy se Spojenými státy a Severoatlantickou aliancí, což jí mělo umožnit realizovat na spojencích nezávislou politiku, a v rámci toho se jí podařilo významným způsobem zlepšit i vzájemné vztahy se Sovětským svazem. Nadále však zůstala členem západní aliance a stále se mohla spolehnout na ochranu prostřednictvím amerického

„jaderného deštníku“. Současně Francie pokračovala v politice angažování Německa prostřednictvím sítě bilaterálních i multilaterálních vazeb (Francouzsko-německá smlouva z roku 1963, spolupráce v rámci ES, apod.), jež měla vedle jiných cílů zabránit případnému obnovení francouzsko-německého nepřátelství a dominanci Spolkové republiky na kontinentě. Vzhledem ke stále rostoucí hospodářské a vojenské moci západního Německa přitom měl být zvláštním francouzským trumfem jaderný arzenál,⁽²⁾ který Francie s vynaložením mimořádných finančních nákladů v průběhu 60. a 70. let vybudovala.

Francouzské jaderné síly (*Force de frappe*) přitom měly v tehdejší francouzském strategickém myšlení zcela mimořádné postavení. Nejenom že sloužily jako jakási „pojistka“ pro případ obnovení „německé hrozby“, ale v rámci francouzské doktríny jim připadla klíčová role při obraně vlastního území Francie a jejích vitálních národních zájmů prostřednictvím jaderného odstranění potenciálních agresorů (především Sovětského svazu). Vedle toho byly také vnímány jako prostředek zaručující Francii velmocenské postavení. Díky svému celkovému významu pak posilovaly naprostou dominanci francouzského prezidenta, který měl nad nimi politickou kontrolu, v oblasti bezpečnostní politiky.

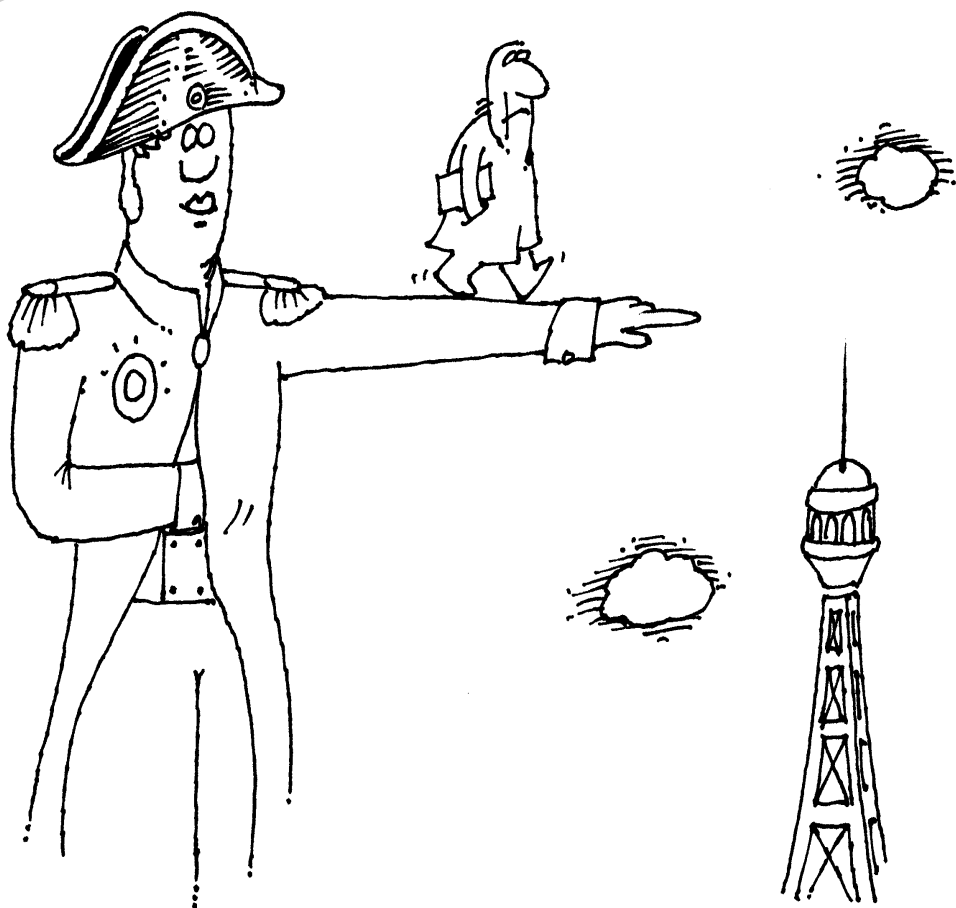
Naopak roli konvenčních sil byla po dlouhou dobu věnována jen omezená pozornost. Většina především pozemních sil

byla určena k obraně území metropolitní Francie a k nasazení na evropském válčišti, což v kombinaci se skutečností, že nasazení vojáků základní vojenské služby v misích v zahraničí podléhalo řadě omezení a podmínek, znamenalo, že Francie mohla v mimoevropských operacích fakticky využít jen velmi omezené vojenské síly.⁽³⁾ Výsledkem pak bylo, že většina vojenských aktivit ozbrojených sil V. republiky v mimoevropských oblastech se odehrála v subsaharské a rovníkové Africe (určitou výjimku představovala operace v Libanonu v 80. letech), kde Francie na základě dohod s řadou bývalých kolonií disponovala strategicky umístěnými vojenskými základnami a kde si současně vystačila s omezenými ozbrojenými silami. Vzhledem k četnosti a intenzitě francouzských vojenských akcí a k celkovému rozsahu francouzských aktivit v těchto regionech si přitom během 70. a 80. let vysloužila pověst „četníka Afriky“.

V jiných regionech se však primárním nástrojem k dosažení francouzských strategických cílů staly prostředky nevojenského charakteru. Typický příklad představovaly vztahy s arabskými státy, kdy se Francie na oplátku za zajištění dodávek ropy stala jedním z největších exportérů zbraní do těchto zemí, a s některými z nich dokonce navázala úzkou vojenskou spolupráci.

Proměna francouzské bezpečnostní politiky po konci studené války

Mezinárodní vývoj po konci studené války donutil Francii adaptovat se na nové prostředí a nové bezpečnostní výzvy. Francie již dále nemohla usilovat o získání výhod manévrováním mezi supervelmocemi, ale naopak čelí situaci, kdy v řadě případů její vliv slábne ve prospěch Spojených států či různých regionálních velmocí. I na její úkor Američané posílili své postavení na Blízkém východě, v Evropě zůstalo hlavní bezpečnostní organizací NATO, v rámci EU vzrostlo postavení znovusjednoceného Německa a z řady důvodů francouzský vliv zeslábl i v Africe a na jiných kontinentech. Francie na tento vývoj reagovala pokračující spoluprací s Německem, snahou o udržení co nejlepších vztahů s Ruskem, Čínou či Indií, úsilím o rozvoj Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Avšak došlo i k určitému zesílení spolupráce s USA, a to bez ohledu na roztržku v roce 2003 a některé další spory, a Francie se také snažila aktivněji se zapojit do multilaterálního řešení různých konfliktů a mezinárodních krizí.

Francie přitom čelí výrazně odlišným bezpečnostním výzvám než v minulosti, neboť poblíž jejích hranic neexistuje žádná významná přímá hrozba jejím životním národním zájmům. Hlavní hrozby její bezpečnosti mají nyní naopak asymetrický charakter a spočívají především v regionálních a etnických konfliktech a občanských válkách schopných ohrozit mezinárodní stabilitu, v terorismu či šíření zbraní hromadného ničení do rukou potenciálních regionálních agresorů a „darebných“ států. Tomu se přizpůsobily i francouzské ozbrojené síly, které po konci studené války prošly zásadními reformami, přičemž oproti minulosti francouzská bezpečnostní politika a strategické myšlení více akcentují roli konvenčních ozbrojených sil.

Zánik sovětské vojenské hrozby naopak zpochybnil prominentní postavení jaderných zbraní ve francouzské bezpečnostní politice a strategickém myšlení a během 90. let postihly francouzský jaderný arzenál významné redukce celkového počtu jaderných zbraní (včetně úplné eliminace pozemní složky jaderné triády) a rozsáhlé finanční škrt. Souběžně s tím se Francie stala mnohem aktivnější na poli kontroly zbrojení. V roce 1992 se připojila ke Smlouvě o nešíření

jaderných zbraní (*Non-Proliferation Treaty*, NPT) a o čtyři roky později s definitivní platností ukončila své jaderné testy, rozhodla se uzavřít jadernou smlouvu na atolu Mururoa ve Francouzské Polynésii a stala se signatářem Smlouvy o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (*Comprehensive Test Ban Treaty*, CTBT) a Smlouvy z Rarotonga.⁴⁾

Jaderné zbraně však i nadále plní důležitou roli deterrentu, který má ochránit francouzské životní zájmy a především pak odradit možné agresory od útoku na vlastní území Francie. Na rozdíl od studené války, kdy doktrína „slabý proti silnému“ (*faible au fort*) implicitně předpokládala, že francouzský jaderný útok bude namířen proti protivníkovým městům a průmyslovým centrům (odstrašení prostřednictvím hrozby způsobení neakceptovatelných ztrát), se v současnosti zdá být pravděpodobnější, že případný jaderný útok by Francii spíše mohl hrozit ze strany výrazně slabších protivníků. Francouzští představitelé dali přitom najevo, že v případě potřeby je Francie ochotná své jaderné zbraně použít, a to i tehdy, pokud by protivník zaútočil jen zbraněmi chemickými či biologickými.⁵⁾ Zejména v několika posledních letech je

pak kladen důraz na to, aby Francie získala přesnější jaderné zbraně s menším destrukčním potenciálem, jež by jí měly pomoci odstranit případné protivníky, kteří se více obávají hrozby útoku na svá mocenská centra než hrozby způsobení neakceptovatelných ztrát.⁶⁾ Nová doktrinní myšlenka se objevila v projevu Jacquesa Chiraca z 19. ledna 2006, v němž tehdejší francouzský prezident naznačil, že by jaderné zbraně mohly být použity i proti zemím, které by Francii či jejím spojencům hrozily teroristickými akcemi.⁷⁾

Dva trendy při používání konvenčních sil

Pokud jde o roli konvenčních sil ve francouzské bezpečnostní politice, za zmínku stojí dva trendy. Tím prvním je skutečnost, že doktrinní změny reagující na bezpečnostní výzvy po konci studené války mají společně s reformou francouzských ozbrojených sil (její součástí je úplná profesionalizace sil a přechod na tzv. model Armáda 2015)⁸⁾ Francii umožnit vypořádat se s možnými hrozbami mezinárodní stability a francouzským národním zájmům za co nejmenšího možného použití vojenské síly, tedy ještě předtím, než dojde k eskalaci konfliktu.⁹⁾

Otázkou ovšem zůstává, zda prostředky, které má mít Francie k realizaci tohoto cíle k dispozici, budou skutečně dostatečné. Už roky např. zůstává jedním z hlavních problémů francouzských ozbrojených sil neschopnost zajistit v krátké časové době přesun skutečně velkého množství mužů na bojiště v zámoří. Tento problém zcela neřeší ani programovací zákon na období let 2003–2008.¹⁰⁾ Tím je ovšem omezena schopnost Francie účastnit se rozsáhlejších bojových operací, jako byla např. válka v Perském zálivu v letech 1990–1991. Velmi riskantní pak pro ni budou i operace, jejichž cílem by mělo být zabránit další eskalaci konfliktu. Pokud by se nezdářilo, Francii bude hrozit, že se ocitne v ohnisku konfliktu s nedostatečnými silami. Je tak docela pravděpodobné, že přinejmenším v několika následujících letech bude Francie při provádění větších operací tohoto typu nucena spolupracovat s jinými zeměmi.

Druhým trendem je pak prudký nárůst angažovanosti Francie po konci studené války v různých mírových a humanitárních misích. Zatímco v roce 1991 měla Francie na různých mírových misích něco přes 500 mužů, jen o několik let později to již bylo přibližně 9000 mužů a v současnosti (údaje z května 2007) se

různých mírových misí účastní téměř 12 000 francouzských vojáků.¹¹⁾ Pro Francii je však současně typické, že se téměř výhradně účastní jen těch operací, které by mohly mít dopad na její národní zájmy, a že i přes svou podporu snahám Organizace spojených národů o získání dalších kapacit potřebných k realizaci mírových misí je jen zřídkakdy ochotná významněji se podílet na operacích přímo vedených OSN.¹²⁾

Petr Vilímek (1980) je interním doktorem Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU v Brně.

vilimek@fss.muni.cz

¹⁾ Cit. De Gaulle, Ch. (1989): *Válečné paměti 1940/1944*. Naše vojsko, Praha, s. 8.

²⁾ Takto vnímal jednu z možných rolí francouzských jaderných zbraní například G. Pompidou. Viz Keiger, J. F. V. (2001): *France and the World Since 1870*. Arnold, London, s. 151.

³⁾ K důležitému posunu došlo až v 80. letech, kdy bylo v rámci programu výstavby francouzských sil pro léta 1984–1988 rozhodnuto o vytvoření tzv. Sil rychlé reakce (*Force d'action rapide*, FAR). Ačkoliv jejich hlavním úkolem byl rychlý zásah proti případné sovětské invazi v jižním Německu, počítalo se i s jejich nasazením do operací mimo evropské válčiště. Viz Rynning, S. (2002): *Changing Military Doctrine: Presidents and Military Power in Fifth Republic France, 1968–2000*. Praeger, Westport (CT), s. 104 a Eichler, J. (1990): *Francouzská armáda od de Gaulle k Mitterandovi*. Naše vojsko, Praha, s. 123–124.

⁴⁾ Smlouva z Rarotonga (*South Pacific Nuclear Free Zone Treaty*) z roku 1985 vytvořila zónu bez jaderných zbraní v jižním Pacifiku.

⁵⁾ Francie ovšem jednoznačně chápe své jaderné zbraně jako deterrent a odmítá jejich použití na bojišti. Více viz Yost, D. S. (2005): *France's Evolving Nuclear Strategy*. Survival, Vol. 47, No. 3, s. 120–121.

⁶⁾ Tamtéž, s. 128–129.

⁷⁾ Viz Lallemant de Driesen, N. (2006): *Principy bezpečnostní a obranné strategie Francie*. Obrana a strategie, roč. 6, č. 2, s. 71.

⁸⁾ K tomu podrobněji *Loi du 27 janvier 2003 relative à la programmation militaire pour les années 2003 à 2008* (on-line www.legifrance.gouv.fr/WAspad/UnTexteDeJorf?numjo=DEFX0200133L) a Lallemant de Driesen, c. d., s. 68–79.

⁹⁾ Cit. Gregory, S. (2000): *France and Missions de Souveraineté*. Defense Analysis, Vol. 16, No. 3, s. 136.

¹⁰⁾ Například v roce 1994 si Francie byla nucena pronajmout transportní letadla z Ruska, aby do Rwandy dokázala rychle dopravit přibližně 2000 vojáků. Viz Gregory, c. d., s. 339.

¹¹⁾ Viz Rynning, c. d., s. 143–144. Údaje o současných francouzských misích jsou k dispozici na www.defense.gouv.fr/ema/content/download/74675/686066/file/carte.pdf.

¹²⁾ Například v roce 2001 působilo v operacích přímo řízených OSN jen 400 francouzských vojáků z celkového počtu přibližně 10 000, kteří se ten rok účastnili nejrušnějších mírových operací. Cit. Grégoire, J. P. (2002): *The Bases of French Peace Operations Doctrine*. Carlisle Papers. Strategic Studies Institute on-line verze na www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=127.

OPEC s jadernými zbraněmi nebo diskusní kroužek?

Šanghajská organizace pro spolupráci

Šanghajská organizace pro spolupráci (SCO) je nástupkyní neformální „Šanghajské pětky“ zformované v dubnu 1996 zástupci Číny, Ruska, Kazachstánu, Kyrgyzstánu a Tádžikistánu za účelem urovnání hraničních sporů mezi těmito zeměmi a uvolnění napětí v jejich příhraničních oblastech. Spolupráce členských zemí klubu se v této sféře vcelku osvědčila a brzy se rozšířila i na širší bezpečnostní a ekonomické otázky, zejména na boj proti tzv. „třem zlům“ – extremismu, separatismu a terorismu. V červnu roku 2001 se pak hlavy států členských zemí na summitu v Šanghaji dohodly na vytvoření oficiální regionální organizace.

VÁCLAV ŠTINDL

Zprvu nenápadné uskupení poměrně záhy vzbudilo značnou pozornost jak v Asii, tak ve světě. O členství v něm projevil zájem řada zemí, z nichž čtyři získaly status pozorovatele – Mongolsko v roce 2004 a Indie, Pákistán a Írán pak roku 2005. Možnost, že by se ze Šanghajské organizace pro spolupráci stala plnohodnotná aliance s obrovským jaderným arzenálem, surovinovými zásobami a ekonomickou dynamikou, zastávající k západním hodnotám přinejlepším ambivalentní postoj, zase vzbuzuje na Západě, hlavně v USA, značné obavy dále posílené např. jejím tlakem na ukončení americké vojenské přítomnosti ve Střední Asii.

Pravděpodobnost, že by k takovému to vývoji došlo, je ovšem relativně malá. Organizace je stále převážně jen diskusním klubem a kompetence její *Regionální protiteroristické struktury* – jediného stálého orgánu, jímž organizace sahá za rámec diskusního fóra, jsou velmi omezené. Hlavní role organizace v bezpečnostní oblasti spočívá spíše v koordinaci bilaterální spolupráce mezi jejími členy, z nichž bezesporu nejdůležitější jsou bezpečnostně-politické vztahy mezi Ruskem a Čínou.

Tradiční rusko-čínská nedůvěra

Strategický význam vztahů mezi těmito velmocemi bývá často vyzdvihován jejich vrcholnými představiteli a hloubka jejich spolupráce ve vojenské oblasti byla okázale demonstrována např. rozsáhlý-

mi společnými manévry ruské a čínské armády *Peace Mission 2005*, jichž se účastnilo na 10 000 vojáků vybavených nejmodernější výzbrojí z arzenálů obou armád, mj. i několika ruskými strategickými bombardéry. Tato společná „protiteroristická“ cvičení, připomínající spíše simulaci boje proti dobře vyzbrojené regulérní armádě, pochopitelně vzbudila v mnoha ostatních zemích, zejména v USA a na Tchaj-wanu, značné obavy. Je ovšem jen obtížné představit si, že by Rusko někdy vážně uvažovalo o zapojení do případného konfliktu mezi Čínou a Tchaj-wanem, stejně tak jako si lze těžko představit čínskou vojenskou podporu hypotetickému ruskému zásahu jinde. Rusko-čínské vztahy jsou zatíženy dlouhou tradicí vzájemné nedůvěry a v dnešním Rusku je současný mocenský a ekonomický vzestup Číny vnímán s rostoucí podezřívavostí, posílenou čínským ekonomickým i demografickým pronikáním do jeho řídké osídlených dálnovýchodních oblastí. Právě kvůli těmto obavám je Moskva o poznání méně ochotna dodávat své nejmodernější zbraňové systémy do Číny než např. do odlehlejší a méně „nebezpečné“ Indie.

Přesto je však rychle se modernizující čínská armáda zdaleka největším odběratelem ruských zbraní a na dodávkách do Číny do značné míry závisí přežití nedoinvestovaného ruského vojenskoprůmyslového komplexu. *Peace Mission 2005* lze ve světle této skutečnosti považovat

spíše za jakýsi obrovský zbrojní veletrh, na němž se Moskva snažila od rychle se modernizující čínské armády sehnat zakázky pro svůj zbrojní průmysl. Obchod se zbraněmi lze bez větší nadsázky označit za nejsilnější pouto rusko-čínské vojenské spolupráce. Kvůli nedostatku hlubších společných strategických zájmů jejich dvou klíčových členů lze jen stěží očekávat, že by se ze Šanghaiské organizace pro spolupráci v blízké době stala bezpečnostní organizace schopná a ochotná operovat mimo úzce regionální rámec, de facto mimo teritorium svých členů, a globálně konkurovat Spojeným státům a jejich spojencům.

Boj proti „třem zlům“

I jako „pouhá“ středoasijská regionální organizace může SCO pro zbytek světa představovat sice nepřímé, avšak nezanedbatelné riziko. Je totiž jen obtížné odhadnout dopady aktivit organizace v oblasti plnění jejích explicitně vyjádřených bezpečnostních cílů, tedy zejména boje proti „třem zlům“ – extremismu, separatismu a terorismu, jakož i proti pašování drog a organizovanému zločinu. Je nesporné, že užší spolupráce členských zemí v této oblasti může do určité míry vést k větší efektivitě v potírání těchto pro region opravdu závažných a jeho hranice přesahujících hrozeb.

Na druhou stranu ovšem členové Šanghaiské organizace pro spolupráci extremisty, separatisty a teroristy často definují podle své momentální potřeby a mnohdy se jedná o bezbranné odpůrce zdejších režimů či pouze příslušníky „nepohodlných“ etnik. Jelikož vlády členských států „Šanghaiské šestky“ lidská práva buď přímo nerespektují, nebo nemají jejich dodržování příliš vysoko ve svých agendách, představuje jejich spolupráce v bezpečnostní oblasti někdy spíše spolupráci na represích vůči „nepohodlným“ občanům. Velice „efektivním“ polem vzájemné kooperace mezi členy SCO jsou tak např. repatriace uprchlíků, ať už se jedná o západočínské Ujgury uprchlé před represemi ze strany čínské vlády do Kazachstánu či o Uzbeky uprchlé do Kyrgyzstánu po masakru několika stovek civilistů, jehož se dopustila uzbecká armáda v Andižanu. Obzvláště markantně se tolerance organizace k represím podnikaným vládami jejích členských států ukázala právě po andižanském masakru, kdy se uzbeckému diktátorovi Islamu Karimovovi dostalo zcela jednoznačné podpory ze strany ostatních členů organizace i jejích jednotlivých členů, za niž se odvděčil vypově-

zením amerických jednotek ze země a podepsáním ropné dohody s Čínou v hodnotě 600 milionů USD. Pro středoasijské utlačovatelské režimy představuje na dodržování lidských práv nezávislá podpora Ruska a Číny, dvou největších regionálních velmocí, důležitou záruku stability a patrně hlavní motivaci k jejich členství v SCO. Otázkou je, zda takováto podpora místních diktatur v konečném důsledku spíše nepovede k posílení extremistických a separatistických nálad, které je do určité míry patrné již dnes, a nečiní z ní nové centrum militantního islámu.

Za vším hledej ropu a plyn

Rusko ani Čína ovšem středoasijské diktátory rozhodně nepodporují z nesobeckých pohnutek. Hlavní motivací jejich podpory je, nepřilíš překvapivě, ropa a plyn. Odhadované zásoby těchto surovin v oblasti činí u ropy cca 40 mld. barelů a u zemního plynu cca 8 mld. tun ekvivalentu ropy (50 mld. barelů). I přesto, že toto množství je stále více než desetkrát menší než odhadované zásoby na Blízkém východě (742 mld. barelů ropy a 72 mld. tun ropného ekvivalentu plynu) i než v Rusku (74 mld. barelů a 47 mld. tun ropného ekvivalentu plynu),¹⁾ je Střední Asie významným nalezištěm těchto surovin. Navíc je značná část těchto zásob kvůli desetiletím sovětského zanedbávání místního těžebního sektoru stále ještě relativně nedotčena – v Kazachstánu, na ropu nejbohatší zemi regionu, je např. podíl těžby na ropných zásobách o polovinu menší než průměrně ve světě,²⁾ což z možnosti podílet se na rozvoji zdejší těžby vytváří obrovskou ekonomickou příležitost. Kvůli vnitrozemské poloze regionu je schopnost středoasijských republik těžit ze svého surovinového bohatství do značné míry závislá na postoji sousedních zemí. Vzhledem k vysokým nákladům na případnou změnu exportních tras pro zdejší energetické suroviny (stavba ropovodu či plynovodu vyjde řádově na stovky milionů dolarů) a ke komplikované struktuře mezinárodních vztahů v oblasti představuje volba vhodných způsobů distribuce zdejších surovin vrcholně komplikované ekonomické a politické dilemma.

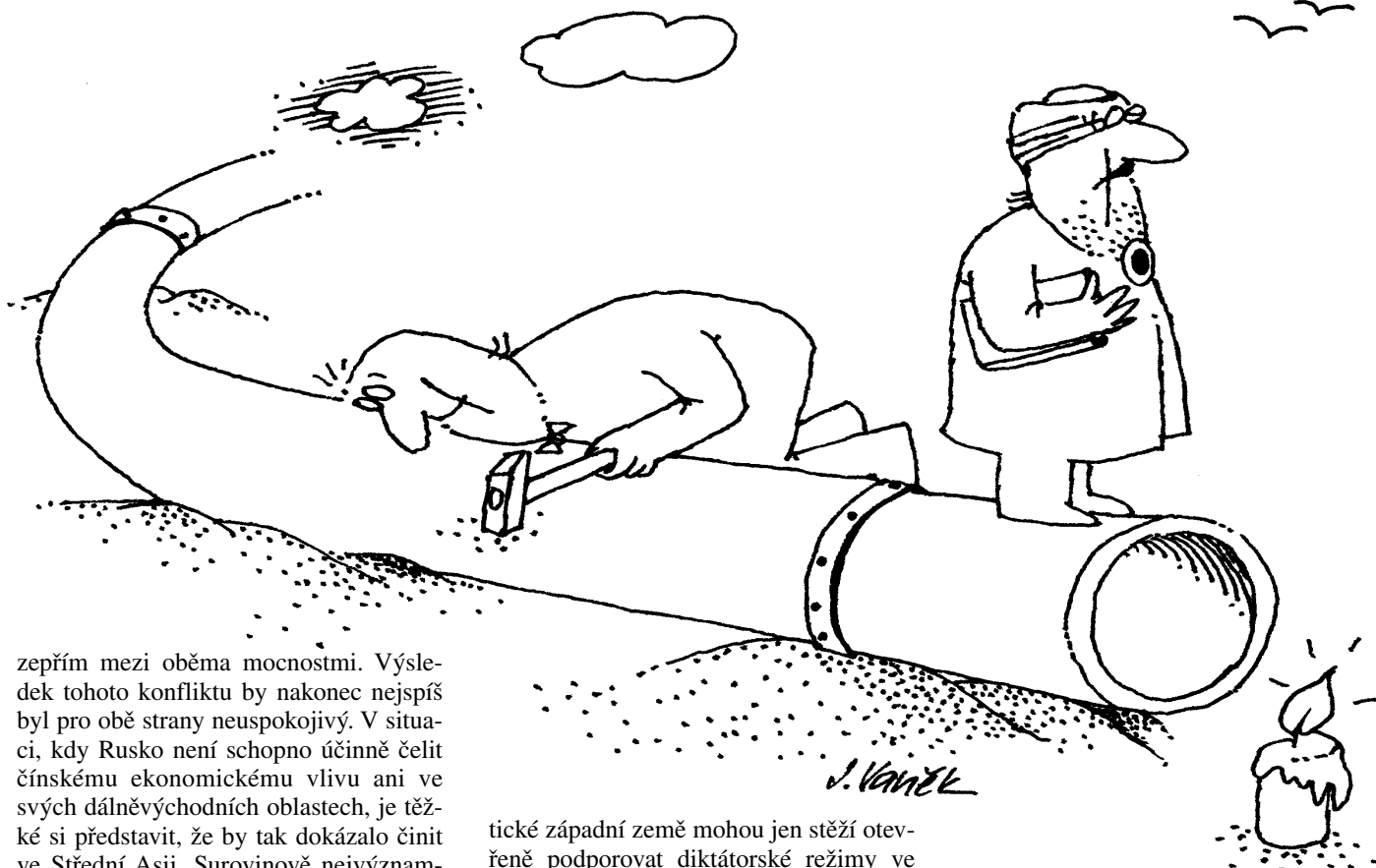
V současné době je export středoasijské ropy a plynu stále ještě relativně úzce napojen na ruskou distribuční síť, dopravující tyto suroviny západním směrem. Toto propojení prakticky neutralizuje potenciál, jaký mají středoasijské dodávky pro diverzifikaci importů energetických surovin do Evropy a vydatně posiluje vý-

sadní postavení Ruska v zásobování kontinentu. Ať už si o nedávných plynových krizích myslíme cokoli, je jasné, že exkluzivní postavení v evropském energetickém zásobování představuje pro Moskvu jeden z hlavních trumfů její evropské politiky. Snaha o udržení takového vlivu ve Střední Asii, aby mohlo účinně omezovat evropské snahy o získání přístupu k dodávkám plynu nezávislým na Moskvě, představuje pro Rusko jednu z důležitých podmínek pro udržení této jeho evropské politiky.

Středoasijské republiky byly až do jeho rozpadu roku 1991 součástí Sovětského svazu a dodnes jsou v Moskvě považovány za součást tzv. blízkého zahraničí – sféry exkluzivního ruského vlivu. Jejich ekonomiky jsou relativně úzce napojeny na tu ruskou, na jejich území stále stojí ruské vojenské základny a v Kazachstánu a Kyrgyzstánu žijí stále relativně početné ruské menšiny.³⁾ I přesto se ovšem vliv Moskvy v regionu postupem času zmenšuje. Středoasijské země nutně potřebují kapitál pro modernizaci svých ekonomik, který jim Rusko dokáže poskytnout jen v o dost menší míře než Západ či ve stále větší míře dynamicky rostoucí Čína. Značná část největších projektů na rozvoj středoasijské těžební a distribuční infrastruktury se tak dnes odehrává za výrazné účasti západních ropných korporací a zároveň zde dochází k pronikání čínského ekonomického vlivu, ať už organicky, formou těsnějších přeshraničních obchodních styků, tak zcela plánovitě, formou velkých čínských projektů, jako je např. loni dokončený kazašsko-čínský ropovod.

Pro Čínu představuje posilování vlivu ve Střední Asii velmi cennou ekonomickou a nepřímou i politickou příležitost. Od chvíle, co tato velmoc v polovině devadesátých let ztratila soběstačnost v energetickém zásobování, je jednou z hlavních priorit její zahraniční politiky získání přístupu k surovinovým zdrojům ve světě, nutným pro udržení rychlého hospodářského růstu, který je v současnosti možná hlavním zdrojem legitimacy jejího vládnoucího režimu. Získání přístupu ke středoasijským surovinám v tomto ohledu představuje možnost uspokojit část čínské energetické spotřeby spolehlivými dodávkami, jež se nemusí přepravovat přes velmi vytížený Malacký průliv a nejsou závislé na situaci na Blízkém východě.

Případná výraznější ruská snaha o omezení čínského pronikání do Střední Asie by tak kvůli tomuto eminentnímu čínskému zájmu nesporně vedla ke značným ro-

zepřím mezi oběma mocnostmi. Výsledek tohoto konfliktu by nakonec nejspíš byl pro obě strany neuspokojivý. V situaci, kdy Rusko není schopno účinně čelit čínskému ekonomickému vlivu ani ve svých dálněvýchodních oblastech, je těžké si představit, že by tak dokázalo činit ve Střední Asii. Surovinově nejvýznamnější země regionu – Kazachstán, Uzbekistán a Turkmenistán, jsou ovšem od Číny relativně odlehle a je pravděpodobné, že by se v nich Peking dostatečný vliv získat nepodařilo.

Šanghajská šestka jako nástroj na omezení vlivu Západu v regionu

Ruské a čínské zájmy ve Střední Asii ovšem nemusí být nutně konfliktní. Rusko, jehož vlastní surovinové zdroje dalece přesahují středoasijské zásoby, nemá ani tak eminentní zájem na přístupu k surovinám v oblasti, jako na způsobu jejich distribuce. V očích Moskvy představuje nasměrování toku části středoasijských surovinových zdrojů na východ mnohem menší „zlo“ než vybudování na ní nezávislých distribučních tras na západ, reprezentovaných např. roku 2005 dokončeným obřím ropovodem Baku-Tbilisi-Ceyhan a jeho případným využitím pro distribuci středoasijských zdrojů. Ruští představitelé tak patrně vnímají určitý kompromis s Čínou v otázce vlivu ve Střední Asii, institucionalizovaný právě „Šanghajskou šestkou“, jako nutnou cenu za omezení západního vlivu v regionu a udržení výsadního postavení v surovinovém zásobování Evropy.

Čínsko-ruská spolupráce ve Střední Asii značně omezuje manévrovací prostor Západu v tomto regionu. Demokra-

tické západní země mohou jen stěží otevřeně podporovat diktátorské režimy ve Střední Asii a po vlně barevných revolucí by se takováto podpora patrně beztak jen stěží setkala s důvěrou místních autokratů. Razantnější tlak na liberalizaci poměrů v oblasti s sebou v současné situaci nese riziko, že se Střední Asie stane v důsledku toho definitivně sférou exkluzivního rusko-čínského vlivu. Toto riziko může opět ilustrovat situace v Uzbekistánu po andižanském masakru, kdy uzbecká vláda, s jednoznačnou podporou SCO, odmítla americký požadavek na mezinárodní vyšetření incidentu a vzápětí vyhostila americké jednotky ze země. Vztahy mezi Uzbekistánem a Spojenými státy jsou od těchto událostí v podstatě na bodu mrazu.

Prakticky jedině, co v takovéto situaci západním zemím zbývá, je omezit se na hospodářské pronikání do oblasti a snažit se středoasijským zemím nabídnout dostatečně ekonomicky atraktivní alternativu ke spolupráci s Ruskem a Čínou. To je ovšem značně ztíženo geografickou polohou regionu, kdy jediný na Rusku nezávislý koridor pro tranzit zdejší ropy a plynu na západ vede přes relativně úzký a zranitelný pás Gruzie, Ázerbajdžánu a přes Kaspické moře, a samozřejmě také postojem zdejších režimů k vnějšímu světu i k vlastním občanům.

Přestože tedy rusko-čínská spolupráce v současnosti kvůli nedostatku hlubších

společných zájmů obou velmocí není globální hrozbou zájmům Spojených států a jejich spojenců, představuje pro ně ve své formě institucionalizované „Šanghajskou šestkou“ určité nepřímé riziko. Způsob, jakým SCO poměrně účinně omezuje západní vliv ve Střední Asii, snižuje potenciál surovinových zásob oblasti pro diverzifikaci evropského energetického zásobování. Často přinejlepším ambivalentní postoj organizace k potlačování lidských práv v oblasti pak může přispět k radikalizaci zdejšího převážně muslimského obyvatelstva a z ní vyplývajícím, těžko odhadnutelným následkům.

Václav Štindl (1986) je studentem Mezinárodních teritoriálních studií na FSV UK. Zabývá se mj. o problematiku evropské energetické bezpečnosti.

vaclav.stindl@tiscali.cz

¹⁾ Údaje převzaty z BP Statistical Review of World Energy, www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6842&contentId=7021390.

²⁾ Kazašské ropné zásoby by při současné úrovni těžby měly vydržet cca 80 let oproti světovému průměru 40 let. Viz BP Statistical Review of World Energy.

³⁾ V Kazachstánu 30 procent, v Kyrgyzstánu 12,5 procenta. Údaje převzaty z CIA World Factbook, www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/kz.html.

Kosovské dilemy slovenskej diplomacie

PETER WEISS

Problematika štatútu (stále ešte formálne srbskej) provincie Kosovo sa stala predmetom až nečakane búrlivej a intenzívnej vnútropolitckej diskusie v Slovenskej republike. Minister zahraničných vecí SR Ján Kubiš v tejto súvislosti konštatoval: „Slovensko je jediná krajina sveta, pochopiteľne, okrem Srbska, v ktorej sa otázka Kosova zo dňa na deň stala závažnou vnútropolitckou témou.“⁽¹⁾

Aj keď, ako upozornil hlavný analytik bruselského Centra pre európsku politiku Antonio Missiroli, Slovensko nie je ani zďaleka takouto výnimkou a o Kosove diskutujú z rôznych vnútropolitckých dôvodov všetky členské štáty Európskej únie, či už kvôli geografickej blízkosti, alebo pre vlastné problémy s menšinami (napr. v Španielsku sa politici pozerajú na samostatné Kosovo ako na precedens pre Katalánsko a Baskicko a na Cypre sa obávajú precedensu preto, že ostrov je od tureckej invázie spred troch desaťročí rozdelený na dve časti), alebo kvôli svojej aktuálnej medzinárodnej pozícii (Nemecko sa tejto téme venuje preto, že predsedá Európskej únii a G8, Taliansko a Belgicko preto, že podobne ako Slovensko sedia v Bezpečnostnej rade OSN a budú o konečnom štatúte hlasovať),⁽²⁾ je unikátne intenzitou a ostrosťou vnútropolitckej diskusie o budúcom štatúte Kosova a rozsiahlou medializáciou tejto otázky.

Jedno z vysvetlení vnútropolitckého záujmu o túto tému ponúkol sám Kubiš: „Je to síce zvláštne, ale všetci môžeme byť hrdí aspoň na to, že našich politikov nezaujíma len osud občanov Slovenska, ale aj osud spriateleneho Srbska.“⁽³⁾ Príčiny búrlivej a rozporuplnej slovenskej debaty o štatúte Kosova, plnej ostrých vy-

jadrení až invektív na adresu názorových oponentov, sú však širšie než historicky podmienené sympatie Slovákov k Srbom. Podľa politického komentátora Mariána Lešku miestami hysterický priebeh tejto debaty vyplýva zo starého preklatia miestnej politiky: slovenskí činitelia „riešili“ štatút Kosova, ako keby išlo o štatút južných oblastí Slovenska.⁽⁴⁾ Aj Milan Nič z nadácie Pontis, ktorá sa dlhodobo angažuje na Západnom Balkáne, vidí príčinu skutočnosti, že debata o budúcom

usporiadaní Kosova na Slovensku začala tak búrlivo, v tom, že „ju vnímame cez ... prizmu postavenia ... maďarskej menšiny a budúceho precedensu“.⁽⁴⁾ František Šebek inštinktívnu reakciu slovenskej politickej scény, ale aj politikov z iných krajín opísal takto: „Každý vidí opäť svojich duchov a reaguje, ako keby riešil vlastné historické úzkosti a obavy. Nik nemyslí primárne na Srbov a Albáncov ... smutnou pravdou je ..., že tu nejde ani tak o politický štatút Kosova, ale o ohľady jedného národa voči citom a obavám toho druhého.“⁽⁶⁾

Kosovskí Albánci skôr než slovenskí Maďari

Táto optika vnímania návrhu splnomocnenca OSN Marttiho Ahtisaariho o budúcom štatúte Kosova, akokoľvek môže byť predmetom počudovania až kritiky kvôli jej jednostrannosti, predpojatosti či dokonca národnému egoizmu alebo nepochopeniu reality vývoja na Západnom Balkáne, má hlbšie korene v historickej skúsenosti a nie celkom prekonaných traumách Mníchovskej dohody a Vieden-

skej arbitráže. Slovenská verejnosť stále veľmi citlivo až precitlivo reaguje na všetky zmienky o autonómii pre maďarskú národnostnú menšinu a téma hrozby maďarskej iredenty sa politikmi ľahko instrumentalizuje v zápase o voliča. Najmä ak im zámenky dávajú protagonisti maďarskej „národnej politiky“ v Maďarskej republike ako aj na Slovensku. Jedným z príkladov je vystúpenie výkonného podpredsedu Strany maďarskej koalície (ktorá bola dve volebné obdobia súčasťou vládnych koalícií v SR) Miklósa Duraya z februára 2006 v Budapešti, keď svoju sťažnosť, že celý svet upiera Maďarom to, čo iným priznáva – právo na sebaurčenie, a že tohto práva sú zbavení aj Maďari na Slovensku, zavŕšil slovami: „Kosovskí Albánci ho budú mať skôr, držíme palce.“⁷⁾

Naznačenými okolnosťami podmienenú vysokú senzitivitu riešenia kosovského problému, poskytnutím čo ako obmedzenej a podmienenej, ale predsa len faktickej štátnej nezávislosti srbskej provincii Kosovo, umocňujú aj ďalšie faktory. V čase, keď represívna politika Slobodana Miloševića voči občanom albánskej národnosti vyvolala ich exodus a hroziaca humanitárna katastrofa sa stala dôvodom na vojenskú intervenciu NATO, vláda SR otvorila svoj vzdušný priestor pre lietadlá Aliancie, čo narazilo na nesúhlas väčšiny obyvateľstva a zrazilo jeho podporu pre vstup do NATO na historicky najnižšiu úroveň 27 percent. Napriek tomu, že tento krok, uskutočnený na jar 1999, Slovensku, ktoré roku 1997 pozvanie nedostalo, otvoril dvere do tohto vojensko-politického zoskupenia, lebo sa vnímal ako správanie sa de facto spojeneckej krajiny, dodnes je predmetom vnútropolitických sporov a zámenkou na obviňovanie prvej vlády Mikuláša Dzurindu.⁸⁾

V tomto vnútropolitickom kontexte je pre slovenskú politickú elitu ale aj pre širšiu verejnosť značne frustrujúce akceptovať, že výsledkom bombardovania Juhoslávie lietadlami NATO nie je multietnické Kosovo, ale má ním byť faktický vznik nového štátu na základe uplatnenia sebaurčovacieho práva albánskej národnostnej menšiny, hoci rezolúcia Bezpečnostnej rady OSN č. 1244 vychádzala z rešpektovania územnej celistvosti Zväzovej republiky Juhoslávie, resp. Srbskej republiky, a Albánci už majú svoj štát – Albánsku republiku. Navyše, keď toto riešenie nebude výsledkom dohody medzi politickými reprezentáciami Srbska a Kosova, ale bude Srbsku fakticky nanútené, vznikne trpký historický para-

dox: dôjde k odňatiu územia demokratickému štátu, ktorého súčasný režim sa voči obyvateľom Kosova ničím neprevínil a ktorého predstaviteľa demokratickým spôsobom, za obdivného potlesku politických elít členských krajín Európskej únie a NATO, odstavili od moci Slobodan Milošević. Hrubo povedané, za to, že sa v dôsledku neefektívneho postkonfliktného manažmentu nepodarilo uskutočniť návrat k multietnickému Kosovu, má zaplatiť demokratická srbská politická elita, ktorá vrátila Srbsko na dráhu integrácie do EÚ a NATO, pričom zmierenie sa so stratou časti územia, hoci nikto z politikov v Európskej únii to otvorene nepovie, má byť vlastne srbskou vstupenkou do integračného rýchlika.

Politické investície slovenskej diplomacie

Empatia slovenskej politickej elity pre túto srbskú drámu je daná aj špecifikou úlohou, ktorú Slovensko zohralo pri prechode Srbska a Čiernej Hory k demokracii a pri vytváraní a podpore srbskej integračnej šance. Veľvyslanectvo SR v Belehrade sa koncom 90. rokov stalo miestom, kde sa rozvíjala diskusia medzi vtedajšou opozíciou voči Miloševičovmu režimu. V rámci tzv. Bratislavského procesu dochádzalo v hlavnom meste Slovenskej republiky k stretnutiam predstaviteľov juhoslovanskej opozície, ale aj MVO a nezávislých analytikov. Predmetom diskusií boli otázky demokratickej zmeny režimu, názorového zblíženia rozštiepenej opozície, vysporiadavania sa s Miloševičovským dedičstvom a integračných perspektív Zväzovej republiky Juhoslávie.

V nadväznosti na tieto aktivity bol neskôr založený fond Bratislava – Belehrad, ktorého úlohou sa stalo podporovať projekty zamerané na budovanie občianskej spoločnosti v Srbsku a Čiernej Hore, rozvoj regiónov, obnovu infraštruktúry a reštrukturalizáciu ekonomiky. Neskôr sa do popredia dostal aj transfer slovenského know-how v oblasti transformácie a predvstupových rokovaní s Európskou úniou. Slovenská republika sa stala pre Srbsko zaujímavou i dôveryhodnou krajinou z hľadiska odovzdávania skúseností na ceste od autoritárstva k demokracii, právneho štátu, stabilizácii spoločnosti a osvojovania si európskych hodnôt. Unikátnou charakteristickou črtou slovenskej zahraničnej politiky v tomto regióne sa stalo jej prepojenie na verejnú diplomaciu a širokú sieť mimovládnych organizácií. Aj vďaka ich dlhodobému pôsobeniu v Srbsku,

Čiernej Hore a Kosove získalo Slovensko široké expertné zázemie, ale aj silné emocionálne väzby voči tomuto dôležitému regiónu. Sem treba zaradiť aj pokračujúce pôsobenie početného slovenského vojenského kontingentu v rámci jednotiek KFOR aj napriek tomu, že na začiatku roku 2006 došlo pri rutinnom striedaní jednotky k tragickej leteckej havárii so 42 obeťami na životoch.

Zvolenie za nestáleho člena Bezpečnostnej rady OSN prinieslo Slovenskej republike nový rozmer spoluzodpovednosti za riešenie tohto mimoriadne komplikovaného problému. Aj keď jej možnosti ovplyvniť konečné rozhodnutie sú značne obmedzené, bude zaň niesť medzinárodnopolitickú zodpovednosť. Dnes, keď je pevne ukotvená v Európskej únii a NATO, sa prístup k riešeniu tohto problému stáva pre jej diplomaciu významným testom zodpovednosti, zrelosti a schopnosti nielen postihnúť dominujúce trendy uvažovania a záujmy spojencov v EÚ a NATO, ale aj správne určiť, deklarovať a patrične presadzovať svoje najvlastnejšie životné záujmy. A to aj v situácii, keď sa dostanú do nesúladu s momentálnymi záujmami spojencov.

Dilem, pred ktorými stojí slovenská diplomacia, je v tejto súvislosti viacero. Rozhodnutie, ktoré napokon Bezpečnostná rada OSN aj za účasti Slovenska urobí, môže doterajšiu pozitívnu angažovanosť nielen slovenskej diplomacie, ale aj slovenskej občianskej spoločnosti prostredníctvom MVO na Západnom Balkáne, najmä však v Srbsku, zo strednodobého a dlhodobého hľadiska buď zásadným spôsobom umocniť, alebo naopak jej výsledky oslabiť, ba až znehodnotiť. A to v závislosti od reakcie, ktorú rozhodnutie Bezpečnostnej rady vyvolá v srbskej spoločnosti, v Kosove a širšie na Západnom Balkáne. Pôjde teda nielen o osud politických investícií, ktoré tu Slovenská republika urobila, a o zhodnotenie rozvojovej pomoci, ktorú ako členská krajina OECD poskytuje a ktorú umiestňuje predovšetkým v tomto regióne.

Pôjde predovšetkým o to, či sa prijatým rozhodnutím vytvoria podmienky pre dlhodobý mier, stabilitu a bezpečnosť na Západnom Balkáne a integráciu všetkých krajín v tomto regióne do Európskej únie, resp. do NATO, a tým aj pre celkové skvalitnenie bezpečnostného prostredia v Európe, v ktorom Slovensko realizuje svoje modernizačné a rozvojové ciele, alebo či sa toto rozhodnutie neukáže ako také, ktoré síce v danej chvíli priniesie úľavu Spojeným štátom, Európskej

únii aj OSN, ale v stredno- a dlhodobom horizonte založí nové, ešte ťažšie riešiteľné napätia a konflikty na Západnom Balkáne alebo aj mimo neho. Predseda vlády SR v tejto súvislosti vyslovil obavu, že snaha poskytnúť juhosrbskej provincii status nezávislého štátu môže „viesť k nekontrolovaným pohybom v iných krajinách“, ktoré „by mohli mať nedozierne následky“.⁹⁾

V tomto kontexte pôjde teda aj o to, aký signál sa prostredníctvom Bezpečnostnej rady OSN vyšle existujúcim a potenciálnym separatistickým hnutiam v Európe a vo svete, aká interpretácia medzinárodného práva sa prijme, tak čo sa týka foriem a spôsobov uplatňovania práva národnostnej menšiny (netreba zabúdať, že popri tzv. autochtónnych menšinách existujú v mnohých členských krajinách EÚ a NATO aj početne veľmi silné menšiny, ktoré vznikli migráciou za prácou) na sebaurčenie na jednej strane, ako aj čo sa týka medzinárodnoprávných garancií územnej celistvosti štátu a nemennosti hraníc na druhej strane.

Osamelo, ale vytrvalo

Inak povedané, je v záujme Slovenskej republiky, ale aj celej Európskej únie, aby sa riešenie, ktoré sa o usporiadaní Kosova prijme, nestalo negatívnym politickým precedensom, ktorý bude mať v budúcnosti destabilizačné účinky – nielen na samotnom Balkáne, ale aj v iných častiach Európy, resp. v regiónoch s ňou súvisiacich. A to aj napriek tomu, že formulácia, ktorú Bezpečnostná rada OSN na základe správy splnomocnenca Ahtisaariho schváli, bude z hľadiska medzinárodného práva i politickej dikcie určite excelentne vyjadrovať, že riešenie, ktoré sa v prípade štatútu Kosova zvolilo, je špecifické, jedinečné a neopakovateľné, a nie je ho teda možné považovať za precedens. Nikto sa nemôže čudovať, že Slovenská republika sa na vzniku takéhoto precedensu nechce svojím hlasom podieľať a dáva pri každej príležitosti hlasno najavo, že je proti tomu, aby sa Belehradu proti jeho vôli nanucovalo nejaké riešenie, zdôrazňujúc pritom potrebu dohody oboch zainteresovaných strán a vytvorenia časového priestoru pre hľadanie kompromisu.¹⁰⁾ Aj preto slovenský minister zahraničných vecí Kubiš zdôraznil, že „slovenská diplomacia dôsledne pôsobí v tomto smere, často dosť osamelo, ale vytrvalo. Takisto neustále zdôrazňujeme, že v tejto záležitosti nesmie byť jedna strana víťazom a druhá porazeným a poníženým.“¹¹⁾ V súlade s touto stratégiou

na rokovaní ministrov zahraničných vecí členských krajín Európskej únie 12. februára 2007 presadil, aby sa z textu ich spoločného vyhlásenia vypustila zmienka, že Únia „víta“ Ahtisaariho plán.¹²⁾ Zároveň slovenský minister zahraničných vecí z pochopiteľných dôvodov znovu a znovu zdôrazňuje: „Riešenie statusu Kosova je predsa jedinečným práve pre Kosovo a z právneho hľadiska nevytvára precedens pre žiadnu inú krajinu v našej oblasti či v ostatnom svete.“¹³⁾

Keďže rozhodujúcim faktorom, ktorý určuje charakter rokovaní, sú antagonistické postoje hlavných aktérov – Srbska a Kosova, najväčšou dilemou slovenskej diplomacie je, čo robiť, ak napriek všetkému úsiliu a poskytnutiu ďalšieho času na rokovanie ku kompromisu medzi nimi (čo je stále pravdepodobnejšie) nedôjde. Expremiér Dzurinda zdôraznil, že „medzinárodné spoločenstvo by nemalo vytvoriť nezávislý štát Kosovo proti vôli Srbska“, a naznačil, že „Slovensko by malo byť pripravené pridať sa k menšinovému táboru v Európskej únii, kde väčšina podporuje samostatnosť Kosova“. Zároveň ostro kritizoval ministra Kubiša za to, že verejne konštatoval, že Kosovo nezvratne smeruje k svojmu osamostatneniu.¹⁴⁾ Ten naopak tvrdí, že „štáty únie sa ... dnes musia zjednotiť aj pri hľadaní riešenia pre Kosovo, aj pri presadzovaní európskej perspektívy pre Srbsko, aj za cenu nutných kompromisov“,¹⁵⁾ a upozorňuje, že „Slovensko si musí dať pozor, aby sa v otázke Kosova nedostalo do názorovej izolácie. Záujmom je zhoda s členmi EÚ.“¹⁶⁾ V tejto súvislosti odmietol záväznú rezolúciu parlamentu, ktorá by zrejme znemožnila Slovensku hlasovať za prijatie rezolúcie Bezpečnostnej rady. Bez takejto rezolúcie by sa podľa Kubiša „s najväčšou pravdepodobnosťou roztočila špirála jednostranných destabilizujúcich krokov a Bezpečnostná rada by sa musela v krátkom čase opäť Kosovom zaoberať – tentoraz z titulu svojej zodpovednosti za mier a bezpečnosť. To by však znamenalo, že Bezpečnostná rada OSN zlyhala – pričinením tých svojich členov, ktorí by znemožnili prijatie rezolúcie k plánu Ahtisaariho.“¹⁷⁾

Dilema, akým postupom si má Slovenská republika vytvoriť akúsi strategickú poistku, aby sa niekedy v budúcnosti nestala sama obeťou vnútropolitických a zahraničnopolitických postupov voči jej vlastnému vnútornému usporiadaniu a voči jej územnej integrite, ktoré sa budú odvolávať na kosovský príklad, je naozaj neľahká. Tomu zodpovedala aj diskusia v Národnej ra-

de Slovenskej republiky, poznačená aj všetkými vyššie naznačenými iracionálnymi prístupmi, historickými traumami a predsudkami a účelovou politickou demagogiou. Aj vďaka obratnosti predsedu vlády Fica vo vyjednávaní s komplikovanými koalíčnými partnermi a predsedu zahraničného výboru Borisa Zalu s poslancami parlamentu sa napokon podarilo schváliť také vyhlásenie Národnej rady SR, ktoré zažehnilo nebezpečenstvo antagonistickej polarizácie slovenskej politiky v tejto otázke. Napokon bolo prijaté hlasmi 123 poslancov zo 142 prezentovaných príslušníkov 150členného zákonodarného zboru, pričom 19, medzi ktorými sa nachádzali všetci poslanci Strany maďarskej koalície, sa hlasovania zdržalo. Čo je však ešte dôležitejšie, naplnila sa požiadavka ministra zahraničných vecí Jána Kubiša, aby slovenská diplomacia nebola vyhlásením parlamentu vyňatá z hľadania konsenzu pri riešení štatútu Kosova v rámci Európskej únie a Bezpečnostnej rady OSN a mohla v procese vyjednávania o texte rezolúcie BR OSN presadzovať legitímne slovenské záujmy a riešenia slovenských obáv z možných strednodobých a dlhodobých dôsledkov rozhodnutia, ktoré sa na pôde OSN urobí.

Text vyhlásenia Národnej rady Slovenskej republiky vyjadruje „presvedčenie, že úplná a ničím neobmedzená nezávislosť provincie Kosovo nie je v záujme stability regiónu vystaveného dlhé roky tragédiám a krízam; že všetky možnosti dialógu na dosiahnutie dohody neboli vyčerpané; že riešenie budúceho štatútu provincie Kosovo musí vychádzať z rešpektovania Charty Organizácie spojených národov a ostatných medzinárodných noriem; že budúci štatút provincie Kosovo nezaloží precedens v medzinárodnom práve“.¹⁸⁾ To je kľúčové tak z hľadiska vnútorných i vonkajších bezpečnostných záujmov Slovenska ako aj z hľadiska priebehu vnútro politickej diskusie o Kosove a vyhlásení podpredsedu SMK Miklóse Duraya a vyhlásení oficiálnych predstaviteľov Maďarskej republiky o zjednocovaní maďarského národa vytváraním právnych a inštitucionálnych väzieb medzi ich štátom a občanmi susedných štátov, ktorí sa hlásia k maďarskej národnosti, a o vytváraní podmienok pre autonómiu maďarských národnostných menšín. Na vyššie uvedenom základe parlament „očakáva od vlády Slovenskej republiky, že bude hľadať spoločné riešenie budúceho usporiadania pomerov na Západnom Balkáne v spolupráci s ďalšími členskými krajinami Európskej únie a s jasnou perspektívou integrácie krajín

Západného Balkánu do Európskej únie“.¹⁹⁾ To predstavuje potvrdenie dlhodobej priority slovenskej zahraničnej politiky. V závere slovenský parlament vyslovuje vieru, „že takto vyjadrená vôľa Národnej rady Slovenskej republiky prispeje k stabilizácii regiónu Západného Balkánu“.²⁰⁾

Peter Weiss (1952) je docentem na Fakultě mezinárodních vztahů Ekonomické univerzity v Bratislavě.

peter.weiss@chello.sk

¹⁾ Kubiš, J.: Cieľom je Kosovo bez porazených, Pravda, 13. 2. 2007, s. 11.

²⁾ Pozri Kern, M. – Hudec, Š.: S debatou o Kosove nie sme jediní, Sme, 16. 2. 2007, s. 2.

³⁾ Kubiš, J.: tamtiež.

⁴⁾ Leško, M.: Kosovo po našom, Sme, 12. 3. 2007, s. 24.

⁵⁾ Televízna stanica STV 2, Správy a komentáre, 21:30, 13. 2. 2007.

⁶⁾ Šebej, F.: Ozvena dávnej bitky, Týždeň č. 8, 19. 2. 2007, s. 53.

⁷⁾ Pozri Leško, M.: Za koho hovoril Duray, Sme, 31. 7. 2006, s. 24.

⁸⁾ Podpredseda najsilnejšej vládnucej strany Smer – sociálna demokracia a minister kultúry M. Maďarič na adresu opozičných politikov, ktorí pripravujú rezolúcie, ktoré by parlament mal prijať a ktorí vystupujú ako veľkí zástancovia Srbska, povedal, že to boli práve oni, ktorí sa pripojili k akcii NATO „tým, že sme poskytli vzdušný priestor 24. marca na bombardovanie Srbska. Tam sa začal proces cesty k možnému osamostatneniu Kosova. Na to netreba zabúdať“ (televízna stanica STV 1, O päť minút dvanásť, 11. 2. 2007, 11:5, moderátor Branislav Závodský).

⁹⁾ Fico o Kosove: odmietam diktát, Hospodárske noviny, 15. 2. 2007, s. 2; Vládni a opoziční politici sa pretekajú, kto vyťažší z Kosova, Pravda, 13. 2. 2007, s. 2.

¹⁰⁾ Predseda slovenskej vlády Fico označil pokus o určenie osamostatnenia Kosova za „absolútne nezodpovedné“. Úlohou medzinárodného spoločenstva je podľa neho vytvárať všetky predpoklady na to, aby sa o postavení Kosova dohodli Belehrad a Priština. „Uprednostňujeme dohodu pred medzinárodným diktátom,“ zdôraznil slovenský premiér. (Fico o Kosove: Odmietam diktát, Hospodárske noviny, 15. 2. 2007, s. 2). Prezident SR Ivan Gašparovič na margo správy splnomocnenca OSN M. Ahtisaariho povedal, že Slovensko bude vyžadovať vyváženší dokument. Konštatoval, že Kosovo potrebuje medzinárodný dozor, ale nie rozhodnutie o vzniku suverénneho štátu. (Gašparovič: Ahtisaariho správa o Kosove je nevyvážená, Sme, 9. 2. 2007, s. 2).

¹¹⁾ Kubiš, J.: Cieľom je Kosovo bez porazených, Pravda 13. 2. 2007, s. 11.

¹²⁾ Kubiš upravil postoj Európskej únie, Pravda 13. 2. 2007, s. 2.

¹³⁾ Kubiš, J.: Zodpovednosť člena Bezpečnostnej rady a Kosovo, Sme, 6. 3. 2007, s. 35.

¹⁴⁾ Nezávislé Kosovo proti vôli Srbska by bolo chybou, tvrdí Dzurinda, Sme, 8. 2. 2007, s. 2.

¹⁵⁾ Kubiš, J.: Kosovské dilemy a my, Sme, 1. 2. 2007, s. 40.

¹⁶⁾ Hospodárske noviny, 15. 3. 2007, s. 9.

¹⁷⁾ Kubiš, J.: Zodpovednosť člena Bezpečnostnej rady, Sme, 6. 3. 2007, s. 35.

¹⁸⁾ Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky k riešeniu budúceho štatútu srbskej provincie Kosovo prijaté 28. 3. 2007.

¹⁹⁾ Tamtiež.

²⁰⁾ Tamtiež.

Dohody o ekonomickém partnerství: Cesta k rozpadu bloku zemí Afriky, Karibiku a Tichomoří?

Současné vztahy mezi Evropskou unií a zeměmi Afriky, Karibiku a Tichomoří (African, Caribbean and Pacific, ACP) jsou určovány vyjednáváním tzv. Dohod o ekonomickém partnerství (Economic Partnership Agreements, EPA), které mají nahradit dosavadní rámec obchodní spolupráce. Poslední měsíce nicméně ukazují, že právě EPA se staly bodem sváru ve vzájemných vztazích. Největší kontroverze vzbuzuje jak podoba těchto dohod, tak termín jejich podepsání. Unie trvá na uzavření dohod do konce roku 2007, kdežto země ACP s podporou nevládních organizací poukazují na negativní přínos Dohod o ekonomickém partnerství pro rozvojové země a požadují delší časový prostor pro vyjednávání.

ROMAN BADÍK

Do roku 2000 byly vzájemné vztahy určovány Dohodami z Lomé, které pozitivně diskriminovaly bývalé evropské kolonie, reprezentované uskupením zemí ACP, na úkor jiných rozvojových států. Důležitým prvkem byla nerezciprocita umožňující zemím ACP bezcelní přístup na evropské trhy, zatímco si samy udržovaly celní bariéry proti produktům z Evropy. Země ACP nicméně nedokázaly využít nabízeného preferenčního přístupu a jejich podíl na obchodu Evropské unie vykazoval klesající tendenci – z 10 procent v roce 1960 na 2,8 procenta v roce 2000.¹⁾ Kromě toho se Dohody z Lomé dostaly do rozporu s ustanoveními Světové obchodní organizace (WTO), která pracuje mj. na principech nediskriminace a reciprocit.

Zmíněné aspekty vedly oba smluvní partnery k hledání nového rámce kooperace na obchodním poli. Vyjednávání o nové smlouvě bylo složité. Země Afriky, Karibiku a Tichomoří požadovaly zachování nerezipročních preferencí při vstupu na evropský trh, což by vyžadovalo schválení výjimky ze strany WTO. Evropská unie naopak preferovala vytvoření zón volného obchodu, jež by se staly základem pro EPA.

Osmnáct měsíců trvající jednání nakonec vedla k podepsání Dohody z Cotonou na dobu dvaceti let s možností revize v pětiletých intervalech. V obchodní oblasti převážilo stanovisko EU a bylo vymezeno přechodné období (2000–2008), během kterého se musí obě strany dohodnout na konečné podobě obchodního uspořádání, kompatibilního s pravidly

Světové obchodní organizace, což znamenalo zejména vytvoření zón volného obchodu obnášejících liberalizaci vzájemného obchodu.

Podle kritérií WTO se blok zemí

Afriky, Karibiku a Tichomoří Dohodu z Cotonou rozděluje na dvě skupiny. První skupinou jsou nejméně rozvinuté země (*Least Developed Countries*, LDC), kterým Dohoda i nadále garantuje nerekiproční obchodní preference (v současnosti v rámci iniciativy s názvem *Vše kromě zbraní*). Druhou skupinu tvoří rozvinutější země (*Non-Least Developed Countries*, non-LDC), jimž budou nabídnuty nově připravované reciproční Dohody o ekonomickém partnerství. Již v tomto rozdělení lze sledovat určité nesrovnalosti v přidělování statutu nejméně rozvinutých zemí. Užitečným ukazatelem je totiž Index lidského rozvoje (*Human Development Index*, HDI), jenž v sobě zahrnuje i údaje o celkovém životním standardu, délce života či úrovni vzdělání. Ačkoliv např. Pobřeží Slonoviny disponuje jedním z nejnižších HDI na světě (celkově až na 164. místě), podle kritérií Světové obchodní organizace byl tomuto státu přidělen statut non-LDC.

Vyjednávání EPA

Samotná vyjednávání Dohod o ekonomickém partnerství začala v roce 2002. Země ACP si stanovily podmínky, jimiž se chtěly během vyjednávání řídit. Vyzvaly k zachování jednoty bloku zemí Afriky, Karibiku a Pacifiku, respektování etablovaných regionálních uskupení a speciálnímu zacházení s nejméně rozvinutými zeměmi. Samotná velikost obou smluvních partnerů však předurčovala, kdo bude hrát vůdčí roli během jednání – země ACP totiž disponují pouhými 3 procenty hodnoty hrubého domácího produktu Evropské unie.

Přestože země ACP požadovaly zachování integrity celého bloku, proces vytváření EPA signalizuje konec uniformního přístupu k těmto zemím jako celku. Unie od počátku upřednostňovala separátní jednání s jednotlivými regionálními uskupeními a za tímto účelem navrhla rozdělit blok zemí ACP na šest regionů (Západní Afrika, Střední Afrika, Východní Afrika, Jihoafrické rozvojové společenství, Karibské společenství a Pacifický region). Zmíněné oblasti ovšem v případě Afriky většinou nekorrespondují s dlouho etablovanými regiony. Některé země byly nuceny připojit se ke skupině států, ke kterým nebyly v minulosti nikdy vázány.²⁾ Jako příklad poslouží Jihoafrické rozvojové společenství. Z tohoto původního čtrnáctičlenného afrického subregionu se účastní vyjednávání o Dohodách o ekonomickém partnerství ve stejnojmenném regionu navrženém Evropskou unií pouze polovina zemí. Lze tak sledovat potenciální konflikt mezi existujícím regionalismem a procesem vyjednávání nových re-

gionálních dohod. Naznačené komplikace, jež provázejí vyjednávání Dohod o ekonomickém partnerství, mohou v konečném důsledku vést k ještě větší fragmentaci integračního procesu na africkém kontinentu. Ačkoliv Evropská komise po zahájení vyjednávání vypracovala dopadové studie pro většinu navrhovaných regionů, nebyl jejich obsah až na některé výjimky zveřejněn. O vypracování dopadových studií se následně pokusili nezávislí experti, výzkumná centra a nevládní organizace.³⁾

Kritika Dohody o ekonomickém partnerství

Navrhované Dohody o ekonomickém partnerství se dostávají již od počátku vyjednávání pod kritiku především nevládních organizací, a to v otázce, do jaké míry mohou prospět rozvojem zemím. Evropská komise na svých webových stránkách v případě Střední Ameriky sama přiznává: „Naše zkušenosti nám říkají, že zóny volného obchodu mezi velkým trhem, jakým je Evropská unie, a malými ekonomikami nejsou jednoduše udržitelné a u slabších partnerů často vedou k deficitu.“⁴⁾ I přesto je Unie přesvědčena o prospěšnosti konceptu Dohod o ekonomickém partnerství pro země Afriky, Karibiku a Tichomoří. Mnohé nevládní organizace jak z Evropy, tak ze zemí ACP sdílejí opačný názor. Svoje stanovisko vyjádřily v roce 2004 zahájením „Kampaně STOP EPA“. Kritizována je zejména předpokládaná liberalizace vzájemného obchodu vystavující producenty ze zemí ACP nerovné evropské konkurenci na domácích i regionálních trzích a zvyšující dominanci evropských firem, zboží a služeb. Veškerá kritika navrhovaných dohod je shrnuta v dokumentu „Šest důvodů, proč se postavit proti EPA v jejich současné podobě“,⁵⁾ který byl podepsán v listopadu 2004 osmnácti nevládními organizacemi. Dokument představuje pro-rozvojové argumenty Evropské unie jako pouhé mýty a předkládá vlastní argumenty, kvůli kterým by měly být EPA odmítnuty. EU je kritizována, že prostřednictvím Dohod o ekonomickém partnerství ničí multilaterální obchodní systém, protože se jedná o čistě bilaterální regionální obchodní dohody. Dle zmíněného dokumentu Unie také podceňuje možné negativní dopady EPA, zejména pokles vládních příjmů zemí Afriky, Karibiku a Tichomoří vyplývající ze ztrát na výnosech z cel.

Zainteresované nevládní organizace se shodují, že EPA v navrhované podobě neprospějí rozvoji zemí ACP a požadují uplatňování čl. 37 odst. 6 Dohody z Cotonou, který se týká přezkoumání alternativních možností k EPA. V souvislosti

s problematickým vyjednáváním se u zemí ACP objevují požadavky na odložení podpisu Dohod o ekonomickém partnerství. Jedním z důvodů je také stále neukončené Rozvojové kolo z Dauhá. Země ACP argumentují, že nemohou podepsat dohodu, která má být kompatibilní s něčím, co ještě nebylo definováno. Jakémukoliv zpoždění se však EU brání a jednostranně požaduje podepsání EPA ve stanoveném termínu, tj. do 31. prosince 2007. Z pohledu nevládních organizací tak Evropská unie porušuje ustanovení Dohody z Cotonou, protože země Afriky, Karibiku a Tichomoří jsou stavěny do pozice, kdy nemají možnost výběru.

Revize Dohody z Cotonou a neustávající kritika

V červnu roku 2005 došlo k revizi stávající Dohody z Cotonou, která měla podle stanoviska Evropské komise posílit privilegované vztahy mezi Unií a zeměmi ACP. Dohoda nicméně nedoznala výrazných změn, byl pouze potvrzen princip reciprocity. Kritika Dohod o ekonomickém partnerství neustala a kromě nevládních organizací začaly své výhrady k navrhovanému obchodnímu uspořádání formulovat i jednotlivé členské země EU. Ve Velké Británii, ve zprávě ministerstva pro mezinárodní obchod, se konstatuje, že rozvojové země mohou na liberalizaci v dlouhodobém horizontu vydělat, ale pouze za předpokladu, že mají dostatečnou ekonomickou kapacitu a potřebnou infrastrukturu. Bez těchto podmínek může být ekonomická liberalizace škodlivá. Britské ministerstvo proto navrhuje minimálně dvacetileté přechodné období určené pro otevření trhu.⁶⁾ Francouzské Národní shromáždění jde ve své kritice ještě dále: „Tato vyjednávání směřují přímo k neúspěchu... Jestliže postoj Komise nadále přetrvá, Evropa se dopustí politické, taktické, ekonomické a geostrategické chyby... Jestli budeme pokračovat tímto způsobem, přispějeme k rozštěpení, ne-li ukončení partnerství mezi EU a ACP.“ Prohlášení Národního shromáždění proto vyzývá k přidělení nového vyjednávacího mandátu Evropské komisi, jenž by následoval francouzsko-britskou iniciativu.⁷⁾

Země Afriky, Karibiku a Tichomoří si začaly uvědomovat větší politickou otevřenost ze strany členských zemí Evropské unie než ze strany Evropské komise. A to hlavně z důvodu, že za vyjednáváním Dohod o ekonomickém partnerství nestojí Generální ředitelství pro rozvoj, nýbrž Generální ředitelství pro obchod. Země ACP proto začaly více interpelovat jednotlivé členské země Unie, naposledy Německo,

jež předsedalo Společenství v první polovině roku 2007, a chtěly je přesvědčit o nutnosti radikální změny konceptu Dohod o ekonomickém partnerství.

Problémy si připouští i Evropský parlament, který v prozatímním znění zprávy týkající se Dohod o ekonomickém partnerství vyjadřuje znepokojení nad pomalým tempem vyjednávání EPA. Zároveň žádá Komisi, aby neuplatňovala přílišný nátlak na země ACP. Připomíná také, že země Afriky, Karibiku a Tichomoří mnohokrát požadovaly vytvoření alternativního rámce. Vyzývá proto Komisi, aby předložila patřičné návrhy na alternativní ujednání. Ve vysvětlujícím prohlášení zpráva hovoří o nedostatku ekonomických informací, neuspokojivých kapacitách v zemích ACP, nepružnosti orgánů EU a o celkových komunikačních problémech tohoto partnerství, které přispěly ke složitosti negociací.⁸⁾

Přes všechny potíže doprovázející vyjednávání se dá očekávat, že EU prosadí své stanovisko a Dohody budou podepsány v určeném termínu. Rozpad bloku zemí ACP se tak jeví jako nevyhnutelný. V budoucnu bude Evropská unie jednat pouze s jednotlivými regionálními uskupeními, čímž se výrazně snižuje jejich vyjednávací potenciál. Zda bude zvolené řešení prospěšné dnešním zemím ACP, se ukáže až v delším časovém horizontu.

Roman Badík (1984) je studentem politologie a evropských studií na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

roman.badik@seznam.cz

¹⁾ Cihelková, Eva: *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*. Praha 2003, s. 321.

²⁾ Hurt, Stephen: *Co-operation and coercion? The Cotonou Agreement between the European Union and ACP States and the End of the Lomé Convention*. Third World Quarterly, 24, 2003, č. 1, s. 173.

³⁾ Bilal, Sanoussi – RAMPA, Francesco: *Alternative (to) EPAs. Possible scenarios for the future ACP trade relations with the EU*. European Centre for Development Policy Management 2006.

⁴⁾ European Commission: *Central America*, ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/regions/central_america/index_en.htm.

⁵⁾ Plné znění lze najít na www.oxfam.org.uk/what_we_do/issues/trade/downloads/epas.pdf.

⁶⁾ Department for International Trade: *Economic Partnership Agreements: Making EPAs Deliver for Development*. Březen 2005, www.dti.gov.uk/files/file9845.pdf.

⁷⁾ Assemblée Nationale: *Rapport d'information sur la négociation des accords de partenariat économique avec les pays d'Afrique, des Caraïbes et du Pacifique*, 4. 10. 2006, www.assemblee-nationale.fr/12/europe/rap-info/i3251.asp#P208_29332.

⁸⁾ Konečné znění zprávy nebylo v době psaní textu ještě schváleno. European Parliament: *Draft Report on Economic Partnership Agreements*, 27. 3. 2007, www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A6-2007-0084+0+DOC+PDF+V0//CS.

Až co řekne král

Nic, co Francie dosud dělala na evropské půdě, už neplatí. Přichází Sarkoleón

Francie je zakládající stát Evropské unie a velká země. Přirozeně by proto mělo

KATEŘINA ŠAFAŘÍKOVÁ

existovat něco jako tradiční evropská politika Francie, jakási francouzská cesta řešení věcí v Unii, která by napovídala, co lze od země galského kohouta čekat příští rok na podzim, až se, půl roku před Čechy, chopí svého už dvanáctého předsednictví.

Samozřejmě existuje, lépe řečeno existovala. Avšak nový prezident Nicolas Sarkozy, který, ač není žádným zelenáčem, vtrhl na francouzské politické nebe jako uragán, zamíchal i těmito kartami. Se Sarkozym přichází nový styl a jeho přátelé, nepřátelé, stejně jako i neutrální pozorovatelé se shodují: zapomeňte na všechno, co bylo předtím. Ti, kteří jsou do evropského bazénu ponoření hlouběji, pak říkají, že Francii, a s ní i Unii, nyní skutečně čeká nová éra.

Osobnost Nicolase Sarkozyho je ale jen jednou částí odpovědi na otázku po budoucích prioritách Francie v Evropské unii. Tou druhou je „reality check“, neboli témata, která bude muset Francie v čele Unie řešit. Ta jí totiž, slovy Sarkozyho spolustraníka a europoslance Jacquesa Toubona, „přinutí dát všanc některé ze svých tradičních pozic“. Ale vezměme to popořádku.

Sarkozyho ideologie

O stylu Nicolase Sarkozyho se už napsaly celé romány. Sebevědomý, neoblomný, akční, na politika nezvykle přímý. Také ovšem arogantní, netrpělivý, jdoucí přes mrtvolu. Nejčastěji pak bývá prezident označován jako „protržník“ a „proamerický“.

Tyto přívlastky možná baví média, málo ale vypovídají o tom, co lze od nové hlavy státu skutečně čekat. Řada z uvedených povahových rysů, byť utlumených věkovým rozdílem, se totiž dala vystopovat i u bývalého šéfa Francie Jacquesa Chiraka, jemuž má být přitom jeho nástupce, pokud jde o styl, protipólem.

Daleko zásadnější vhléd do Sarkozyho stylu proto nabídl v jednom z předvolebních sloupků deník *Le Monde*. Autor textu konstatoval, že Nicolas Sarkozy dokáže se stejnou razancí hájit postuláty pravice

i levice a že na něj nepasují klasické škatulky liberál, protekcionista, národovec apod. „Ideologie, jíž Sarkozy sleduje,“ píše autor, je ideologie individualistická, „ideologie Sarkozy“, víra v sebe sama a přesvědčení o správnosti svého rozhodnutí.

Le Monde nebyl daleko od pravdy. Nový francouzský prezident dokáže velmi nefrancouzsky horovat pro uvolnění pracovněprávních zákonů v zemi, minutu na to ale mate ekonomy velmi francouzským lobbingem za omezení nezávislosti Evropské centrální banky; obojí obsahuje ideologický rozpor, Sarkozy ale obojí požaduje souběžně a vytrvale.

Jiný příklad nabízí Turecko. Nicolas Sarkozy byl ještě coby ministr vnitra prvním vrcholným politikem v Evropě, který veřejně řekl, co si řada jiných potichu myslí, že „pro Turecko není v Evropské unii místo“. Stejnou větu pak bez mrknutí oka pronesl během první prezidentské cesty do Bruselu, maje při tom vedle sebe svoje spojence typu Josého Barrosa, kteří kvůli záchraně otevřených dveří Turecku prožili nejednu bezesnou noc.

Co z obojího plyne? Že „styl Sarko“ znamená především zkrátit vzdálenost mezi ústy a činy. Pokud bude něco nový prezident říkat, s pravděpodobností hraničící s jistotou to bude myslet vážně a velmi brzy zahájí konkrétní kroky. Namísto „korouhvičky Chiraka“, jenž měnil názor v závislosti na voličských trendech, nastupuje „Sarkoleón“, jak se mu v nárazce na stejně odhodlaného a podobně vzrostlého vojevůdce říká.

Na rozdíl od Napoleóna ale za sebou Sarkozy zřejmě nebude nechávat mrtvé. Jeho prohlášení, že chce Francii „vrátit zpátky do Evropy a do mezinárodního dění“, svědčí o ambicích. Nemělo by se prý ale vykládat jako místy bezohledné

prosazování čistě francouzských zájmů. „Nicolas Sarkozy nebude jezdit do Bruselu a říkat, Francie to chce tak a tak, a když to nepůjde, vyhlásí konflikt a pojede domů. Záleží mu na tom, aby pro své postoje získal ostatní, aby se všichni pokusili najít společné řešení. Bude jistě hájit svoji tezi, ale ne proto, že je francouzská, nýbrž proto, že jí bude věřit,“ tvrdí alespoň francouzský europoslanec Jacques Toubon.

Tradiční témata nově

Nová francouzská administrativa se ujala funkce ve chvíli, kdy se v Evropě dějí nebo chystají věci přesahující jednodenní horizont. Na prvním místě jde o novou evropskou smlouvu, která má nahradit zamítnutou ústavu. Partii už rozehráli Němci a Nicolas Sarkozy tu nastupuje do rozjetého vlaku. Lze čekat, že Francii půjde hlavně o to, aby nový text byl a měl podobu, jež Paříži umožní vyhnout se referendu. Sarkozyho „návrat do Evropy“ znamená hlavně rozhodnutí setít z Francie nálepku země, která řekla „non“ a která tím svoji pozici v evropském klubu oslabil, což zase znamená získat napodruhé hlasité „oui“.

Na podzim, paralelně s vyjednáváním o základní smlouvě, přijde na přetřes téma, které Unii dokáže nemilosrdně rozštěpit: reforma evropského rozpočtu. Jinak řečeno peníze.

Ty se jednak mohou stát součástí ústavního kompromisu – např. podle hesla: dáme Polákům víc peněz v příštím rozpočtu, aby přestali blokovat hlasovací pravidla, apod. Především pak ale čeká Unii na přelomu let 2008 a 2009, tedy v době francouzského a i českého předsednictví, změna struktury výdajů a příjmů evropské kasy. Konkrétní návrhy ještě nejsou na stole, Nicolas Sarkozy se ale už nechal slyšet, že chce, aby rozpočet odrážel „současnost a budoucnost, nikoli minulost“.

Sám do „současnosti a budoucnosti“ zařadil např. společnou energetickou a imigrační politiku evropského klubu. To jinými slovy znamená, že Francie bude chtít, aby víc výdajů šlo na vývoj obnovitelných zdrojů a na náklady spojené s nerovnoměrným přílivem imigrantů do Evropy. „Nechci, aby věci zůstaly tak, jak jsou. Evropská unie musí mít skutečnou imigrační politiku. Všichni musí nést díl zodpovědnosti za odstranění hranic mezi námi,“ řekl nedávno Sarkozy.

Odklon od minulosti pak představuje otázka, co s britskou rozpočtovou slevou, a především, co se zemědělskou politikou Unie. Ta, ač se její podíl snižuje, stále na sebe váže přes 40 procent výdajů. Dotace po zemědělce pozbývají někdejší smysl a jsou v rozporu s jinými cíli Unie, k nimž patří hlavně pomoc rozvojovým státům tím, že se jim umožní snazší přístup na evropský zemědělský trh.

Pokud chce Francie zaměřit evropskou pokladnu na budoucnost, bude muset také

sáhnout na dotace farmářům. Ty byly zatím pro každou francouzskou vládu vždycky nedotknutelné, neboť Francouzi těží z agrárních výdajů nejvíc. Bude je proto Nicolas Sarkozy schopný obětovat? Podle jeho důvěrníka Alaina Lamassoura je francouzský prezident „otevřený debatě bez jakýchkoli tabu: zemědělská politika pro něj není posvátná kráva“. Sám Sarkozy už naznačil, že je připravený přijmout dohodu. Musí být ale „dobrá“, a dobrá znamená, že bude záležet i na ústupcích ostatních zemí, hlavně Britů, a také na výsledku jednání v Dauhách o liberalizaci světového obchodu s potravinami.

Jako předsednická země bude muset hrát Francie neutrální roli. Ta v sobě implikuje, že bude nucena „obětovat některé ze svých tradičních pozic“. Přidáme-li k tomu Sarkozyho reformní tah a celkový kontext, je možné, že historické agrární zemětřesení v Unii proběhne právě za francouzského předsednictví. Anebo také ne. Šance jsou v této chvíli vyrovnané.

Silný protivník evropských nováčků

Důvod pečlivě sledovat Sarkozyho kroky budou mít také Češi, a nejen proto, že převezmou otěže Unie po Francii a může na ně přepadnout role hlavního mírotvůrce. Nová francouzská vláda a zejména pak prezident často mluví o potřebě vybavit Unii „ekonomickou vládou“. V užším smyslu jde o posílení spolupráce mezi státy eurozóny, včetně oné „komunikace“ s Evropskou centrální bankou, a v širším

pohledu o sladění fiskální politiky všech členských států. Sarkozymu jednoduše řečeno vadí tlak, jakému je vystaven sociální systém zemí jako Francie poté, co do Unie vstoupily nové státy s levnější pracovní silou. A vznesl otázku, zda by se Společenství nemělo zamyslet nad dotováním nováčků z evropských fondů, když mají růst a daně, jaké mají?

Tato jeho teze je staršího data a od doby, co je prezidentem, ji zatím nezopakoval. To ale neznamená, že se jí vzdal. Ačkoli takzvaná delokalizace, tzn. odchod západních firem do nových států a dál na východ, je tématem hlavně francouzské levice, také Sarkozyho strana Svaz pro lidové hnutí (UMP) ji řeší. Část straníků ji považuje za zdravou ekonomickou konkurenci, část za reálnou hrozbu, jíž se lze „cestou větší ekonomické integrace“ vyhnout.

Nepochybujeme, že v rámci debaty o rozpočtu se téma delokalizace znovu objeví a že Nicolas Sarkozy svoji dřívější tezi opráší. Česká vláda, stejně jako další nováčci, budou mít v tom případě před sebou silného protivníka. Nejen kvůli jeho stylu a sympatiím jiných západních států, jež jsou v podobné situaci jako Francie. Sarkozy už ukázal, že respektuje prostor za bývalou železnou oponou víc než jeho předchůdce. Daleko zřetelněji ale ukázal, že věří ve spolupráci „velkých hráčů“, jak v rámci Evropské unie, tak na druhé straně i se Spojenými státy. Z postkomunistických zemí spadají do této kategorie pouze Poláci. Češi proto mají ve vztahu k nové francouzské vládě jistou vstupní nevýhodu.

S novou francouzskou vládou se Evropané v příštích letech rozhodně nudit nebudou. Sarkoléon začal razantně: odzvonil dalšímu rozšíření Unie, řekl ne Turecku a chce evropskou ekonomickou vládu. O novém francouzském přístupu svědčí ale i zdánlivé maličkosti: prezident Sarkozy nařídil svému ministrovi pro evropské záležitosti Jean-Pierre Jouyetovi, aby trávil povinně dva dny v týdnu v Bruselu. Má je využívat k jednáním s europoslanci, úředníky, chodit na obědy s komisaři a scházet se na kávu s velvyslanci. Člověk by si řekl, že Francie, coby velký a zakládající stát Unie, už nemá takovou terénní práci zapotřebí. Ne tak pod novým prezidentem.

○

Psáno 18. června 2007.

Kateřina Šafaříková (1975) je zvláštní zpravodajkou *Lidových novin* u Evropské unie.

Katerina.Safarikova@lidovky.cz

Severní Irsko: lekce v ovládání nenávisti

Když v roce 1972 zavedl britský kabinet přímou vládu v Severním Irsku, zažívala tato země bezprecedentní vlnu násilí. Toho roku explodovalo 2000 bomb, došlo k více než 10 000 přestřelk a více než 500 lidí přišlo o život. Po 35 letech byla samospráva v Severním Irsku obnovena pod vedením představitelů stran, které proti sobě po celou tu dobu stály coby úhlavní nepřátelé. Jak mohlo dojít k takové změně postojů? Severoirská politika je nepřehledným labyrintem, ale při bližším zkoumání dokážeme vysledovat, proč události nabraly tento směr.

MICHAL MRAVINAČ

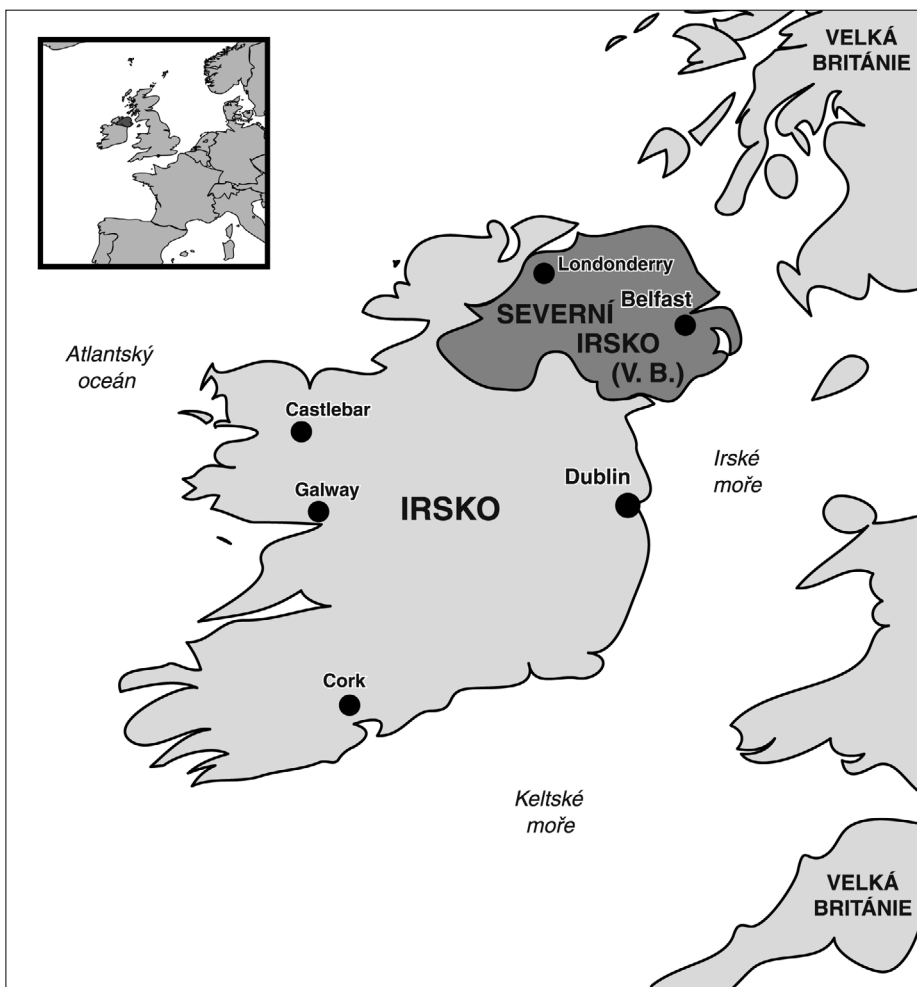
Zapíše se datum 8. května 2007 do učebnic historie Severního Irska jako den hodný oslav? Existuje řada důvodů, proč tomu věřit. Po devíti letech politického handrkování se zdá, že bude možné plně realizovat Velkopáteční dohodu – mírovou úmluvu z roku 1998. Nabízí se porovnání s dalšími velkými politickými kompromisy ve světových dějinách, kdy nastolení demokratické vlády ukončilo násilný konflikt, jako např. konec apartheidu v Jihoafrické republice. Při bližším pohledu však najdeme zásadní rozdíly. Nová vláda v Severním Irsku není složena z umírněných vizionářů, ale z radikálů, kteří vybudovali své politické kariéry na propagaci nenávisti a násilí. Post předsedy nové severoirské exekutivy získal „dinosaur“ severoirské politické scény, vůdce Demokratické unionistické strany (DUP) reverend Ian Paisley. Tento tvrdohlavý protestantský klerik v minulosti proslul podněcováním zášti vůči irským nacionalistům a katolíkům obecně. Místopředseda exekutivy se stal jeho dlouholetý protivník Martin McGuinness ze strany Sinn Féin (SF).¹⁾ Jak je ale možné, že dříve nesmiřitelní rivalové dokázali vytvořit společnou vládu? Odpověď na tuto otázku nalezneme v analýze politického vývoje v Severním Irsku po roce 1998.

Velkopáteční dohoda a její důsledky pro severoirský politický systém

Velkopáteční dohoda, někdy také nazývána Belfastská dohoda, byla schválena referendem v obou částech irského ostrova 22. května 1998. Dokument ukládal všem polovojenským organiza-

cím povinnost okamžitého odzbrojení a definoval podmínky pro budoucí politické uspořádání Severního Irska.²⁾ Po všeobecných volbách mělo být v Severním Irsku obnoveno legislativní shromáždění (parlament) a exekutiva (vláda). Jejich fungování se do budoucna mělo odvíjet od principu „sdílení moci“ (power-sharing) napříč severoirskými komunitami. Legislativní shromáždění může přijmout důležitá rozhodnutí pouze tehdy, souhlasí-li většina volených zástupců z obou komunit.³⁾ Na základě stejného principu je volen předseda a místopředseda exekutivy, kteří mají v zásadě srovnatelné pravomoci. Ministerská křesla jsou po té přidělena jednotlivým stranám zastoupeným ve shromáždění podle d'Hondtova systému zohledňujícího počet zastupitelů. Z dohody vyplývá, že systém je „ušit na míru“ zájmům stran fungujících na základě národnostně-konfesionálního dělení a limituje pozici stran, které se prezentují jako mezikomunitní či nezaujaté. V praxi to tedy znamená, že politický systém Velkopáteční dohody ukotvuje současné politické dělení komunit na základě jejich národnostní identity a v podstatě zabraňuje vzniku a rozvoji hodnotově-ideových stran běžných jinde v Evropě.

Velkopáteční dohoda nicméně vycházela z kompromisu, dosaženém mezi reprezentanty severoirských komunit, nacionalistické a unionistické, a odrážela skutečné preference obyvatel.⁴⁾ Jedinou severoirskou stranou, která dohodu odmítala, byla Paisleyho DUP. Reverend Paisley o dohodě prohlášoval, že není ničím jiným než zradou unionismu. Také mu

velmi vadilo, že se na jednáních podílela Sinn Féin, aniž by došlo k předchozímu odzbrojení Irské republikánské armády (IRA). Z červnových voleb v roce 1998 vyšly vítězně umírněné strany, jež nejvíce přispěly k dosažení dohody. Mezi unionisty zvítězila Ulsterská unionistická strana (UUP), vedená Davidem Trimblem, a mezi nacionalisty to byla Sociálně demokratická a labouristická strana (SDLP), vedená Johnem Humem. V těsném závěsu za umírněnými stranami následovaly DUP a SF. Jediné dvě strany pohybující se mimo rámec komunitního rozdělení, Aliance a Ženská koalice, skončily s marginálními zisky. (Viz tab. 1.)

V souladu s principem „sdílení moci“ se předsedou exekutivy stal David Trimble (UUP) a jeho zástupcem Seamus Mallon (SDLP). Ustanovení Velkopáteční dohody předpokládala, že do vlády vstoupí také SF. Trimbleova strana však nebyla spokojena s vývojem v otázce odzbrojení IRA. Celkovou atmosféru nijak nezlepšovaly ani pokračující polo-

vojenské aktivity odštěpených frakcí Irské republikánské armády či násilné reakce loajalistických skupin. Od února 2000 do podzimu 2002 muselo britské ministerstvo pro Severní Irsko kvůli narůstajícím rozporům mezi politickými stranami čtyřikrát přerušit činnost severoirského Shromáždění i všech výkonných institucí.

V říjnu 2002 severoirská policie vtrhla do kanceláří Sinn Féin, které prohledala a zatkla čtyři stranické činitele. Ti byli obviněni, že ve shromáždění provádějí špionáž ve prospěch IRA. Tato epizoda byla posledním hřebíčkem do rakve severoirské samosprávy. Ještě týž měsíc suspendovalo ministerstvo pro Severní Irsko všechny provinční samosprávné instituce a obnovilo přímou vládu. Následovalo období politické stagnace. Unionisté ztratili veškerou důvěru v bona fides IRA. Zároveň kritizovali SF za to, že odmítá podpořit nové policejní složky vzniklé na základě Velkopáteční dohody. Nacionalisté se, na druhé straně, obávali neochoty Demokratické unionistické strany ak-

ceptovat Velkopáteční dohodu a spolupracovat se SF. V jejich řadách také panovala nedůvěra ohledně reforem policejních sborů, jež byly podle mínění nacionalistů pouze kosmetické.⁵⁾ IRA odmítala odevzdat zbraně, dokud nebude mít jistotu, že policejní složky zajistí adekvátní ochranu nacionalistické menšiny a dokud britská vláda nestáhne své vojáky z ostrova.

Cyklické krize značně snížily popularitu Trimbleových ulsterských unionistů a labouristů v očích severoirských občanů, kteří zažívali po krátkém období naděje opět hořké zklamání. Jejich hlasy měly být vyslyšeny, neboť britská a irská vláda se dohodly na termínu nových voleb do Shromáždění. Datum jejich uskutečnění bylo stanoveno na 26. listopadu 2003. Obě vlády hleděly k novým volbám s optimismem a doufaly, že z nich vzejde shromáždění schopné urychleně vyřešit trvající rozpory ohledně realizace Velkopáteční dohody.

Triumf radikálních stran

Naděje těch, již doufali v urychlené vyřešení problémů, však zůstaly nenaplněny. Z voleb vyšla vítězně protidohodová strana reverenda Iana Paisleyho, následována UUP a SF. Hluboký propad zaznamenala labouristická strana. Sinn Féin získala respekt mimo jiné díky chytrým politickým tahům jejího předsedy Gerryho Adamse. Adams úspěšně přesvědčil voliče z řad nacionalistické komunity, že hlavním důvodem selhání implementace Velkopáteční dohody je neochota unionistů spolupracovat s nacionalisty ve vládě. Pro srovnání: popularita Demokratické unionistické strany vzrostla v unionistické komunitě zejména díky tvrdému postoji vůči SF. V té době DUP prohlašovala, že Velkopáteční dohoda je prakticky mrtvá, a požadovala její zrušení. Reverend Paisley prohlašoval, že okamžitě vyloučí ze strany kohokoliv, kdo by vyjednával s teroristickou Sinn Féin. (Viz tab. 2.)

Neústupnost DUP přiměla vlády Velké Británie a Irska veřejně zvažovat prosazení změn systému Velkopáteční dohody, které by umožnily fungování exekutivy bez účasti vítězné strany. Pod tlakem okolností vydala Paisleyho strana v únoru 2004 prohlášení, v němž poprvé otevřeně navrhla sestavení vlády po boku SF a dalších stran, ale jen pokud dojde k prokazatelnému a úplnému odzbrojení IRA. Uznání Velkopáteční dohody jako základu demokratického fungování provincie ze strany DUP bylo politickým manévrem, který měl zabránit izolaci strany. Vedení DUP

Tabulka 1 Zastoupení stran v severoirském zákonodárném Shromáždění před jeho rozpuštěním

Strana	Počet křesel
UUP	26
SDLP	24
DUP	22
SF	18
Aliance	6
Ženská koalice	2
Ostatní	10

Zdroj: *The Irish Times* ze dne 29. listopadu 2003.

také zřejmě nevěřilo, že SF skutečně realizuje úplný přerod v regulérní státotvornou stranu.

V lednu 2005 byl v pouliční pútcé s členy IRA zavražděn Robert McCartney. Mediální kampaň zahájená rodinou oběti dostala SF pod silný veřejný nátlak, aby odsoudila kriminální činnost republikánů a přinutila vedení republikánské armády vydat vrahy spravedlnosti. V červenci 2005 vedení IRA přikázalo ukončit ozbrojenou kampaň a nařídilo všem členům organizace zdržet se veškerých kriminálních aktivit. O dva měsíce později vydala Nezávislá mezinárodní komise pro odzbrojení deklaraci potvrzující, že se IRA zbavila veškerého zbrojního arzenálu. Vlády Velké Británie a Irska přivítaly vyjádření komise s opatrným optimismem, neboť zkušenost je naučila pochybovat o mírových úmyslech IRA. Unionisté v čele s Paisleyho stranou však zůstávali skeptičtí. Reverend Paisley i nadále odmítal vládnout po boku SF, dokud tato strana plně nepodpoří reformovaný policejní sbor Severního Irska (PSNI).

Ve snaze prolomit bludný kruh zahájily vlády Velké Británie a Irska politiku určování „konečných termínů“, do kdy musí strany dosáhnout dohody ohledně sestavení exekutivy. V této době také britská vláda umožnila severoirskému shromáždění zasedat za účelem vytvoření vlády, ale bez pravomoci přijímat legislativu. Poté, co nebyl dodržen ani „opravdu poslední“ termín pro vytvoření exekutivy

26. listopadu 2006, rozhodly se obě vlády zvolit odlišný přístup.

V dohodě ze St. Andrews podepsané ještě v listopadu 2006 stanovily datum pro konání nových voleb v Severním Irsku na 7. březen 2007. Podle jejich výsledku mělo být do 26. března 2007 sestaveno shromáždění. Pokud by vítězné strany nepředložily do šesti týdnů složené exekutivy, měly být podle úmluvy ze St. Andrews s okamžitou platností zastaveny veškeré poslanecké výplaty.⁶⁾ Britská vláda navíc naplánovala omezení dotací severoirské ekonomice, která je na

subvencích do značné míry závislá. Hrozba ztráty příjmů, únava z dlouhých vyjednávání a neustálý tlak na stranické činitele konečně přinesl ovoce. V lednu 2007 svolala SF svoji nejvyšší radu (*Ard Fheís*), kde Gerry Adams vznesl návrh na vyjádření bezpodmínečné podpory policejním a justičním složkám Severního Irska.⁷⁾ Svůj krok odůvodnil probíhající reformou obou sektorů státní moci a nutností docílit politický kompromis. Více než 80 procent přítomných členů podpořilo záměr vedení strany. Tím padl poslední silný argument v arzenálu Demokratické unionistické strany proti účasti Sinn Fein ve vládě. Rozhodnutí *Ard Fheís* bylo hozenou rukavicí reverendu Paisleymu.

Ve volbách (7. března 2007) odměnili severoirští voliči radikální strany ještě výraznějším vítězstvím než v roce 2003. Unionisté vyjádřili důvěru DUP, neboť věří, že svou neústupností přinutila IRA k odzbrojení a SF k uznání vlády práva. Naproti tomu nacionalistická komunita považuje SF za konstruktivní stranu, která má dostatek síly, aby obhájila jejich zájmy. K jejímu úspěchu přispělo odzbrojení IRA a chytré načasování ústupků, jež požadovaly vlády Velké Británie a Irska i unionisté. (Viz tab. 3.)

Ačkoliv do poslední chvíle nebylo zřejmé, zda se podaří severoirským stranám splnit podmínky smlouvy ze St. Andrews, 26. března 2007 Ian Paisley a Gerry Adams oficiálně oznámili dohodu ohledně vytvoření nové exekutivy k 8. květnu 2007. Současná vláda založená na principu „sdílení moci“ má mnohem větší šanci na úspěch než předchozí pokusy.

Tabulka 2 Zastoupení stran v severoirském Shromáždění podle výsledků voleb z listopadu 2003

Strana	Počet křesel (změna oproti roku 1998)
DUP	30 (+8)
UUP	27 (+1)
SF	24 (+6)
SDLP	18 (–6)
Ostatní	9 (–1)

Zdroj: *The Irish Times* ze dne 29. listopadu 2003.

Tabulka 3 Zastoupení stran v severoirském Shromáždění podle výsledků voleb z března 2007

Strana	Počet křesel
DUP	36
UUP	28
SF	18
SDLP	16
Aliance	7
Ostatní	3

Zdroj: House of Commons Library Research Paper 07/32 ze dne 27. března 2007.

Díky účasti Paisleyho strany na vládě není v provincii žádná skutečná demokratická opozice, která by tento princip podkopávala. Paradoxně se tak může stát, že radikálové zajistí stabilizaci demokratické společnosti v Severním Irsku.

Ještě není vyhráno

Trvanlivost svazku Sinn Fein a Demokratické unionistické strany bude v následujícím období podrobena tvrdé zkoušce. Největším úkolem nové exekutivy bude vypořádat se s ekonomickou situací v zemi. Průměrný příjem nepřekračuje 80 procent britského průměru, třetina pracovní síly je zaměstnána ve veřejné správě a hospodářský systém je zcela závislý na vnějších dotacích. Unionisté i nacionalisté se, alespoň prozatím, shodují v hlavních rysech hospodářské politiky. Je však potřeba vyřešit další otázky, které bezpochyby rozvíří vlny emocí. Jednou z nich je odzbrojení zbývajících polovojenských organizací. V Severním Irsku také existuje více než 50 „mírových zdí“, jež jsou viditelným důkazem přežívající nenávisti mezi tvrdými jádry obou komunit. Předsudky a zášť není možné vykořenit přes noc a nezastře je ani dobrosrdečnost dávaná na odív politickými elitami. Teprve pokud začnou segregace a diskriminace mizet z reality Severního Irsku, bude možné prohlásit, že nastolení demokratické samosprávy v této zemi skutečně uspělo.

○

Michal Mravinač (1981) je interním doktorem na FSV Univerzity Karlovy a vyučuje na Vysoké škole veřejné správy a me-

zinárodních vztahů. Zabývá se zejména evropskou integrací, mezinárodní bezpečností a etnickými konflikty v Evropě.

mravinac@vsvsmv.cz

¹⁾ Ačkoliv SF nikdy oficiálně nepřiznala napojení na IRA, je všeobecně považována za politické křídlo této polovojenské organizace. DUP naproti tomu není spojována s žádnou ozbrojenou skupinou. V minulosti však často inspirovala, či tajně podporovala protestantské polovojenské formace. Pro více informací viz Bruce, S. (1992), *The Red Hand: Protestant Paramilitaries in Northern Ireland*, nebo Taylor, P. (2000), *Loyalists*, Londýn: Bloomsbury.

²⁾ Plné znění Velkopáteční dohody naleznete na *The Good Friday Agreement*, 1998: cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/agreement.htm [5. 6. 2007].

³⁾ Pro přesnou definici hlasovacích podmínek viz *The Good Friday Agreement*, 1998, Strand one, článek 5(d). K dispozici na: viz pozn. 2 [5. 6. 2007].

⁴⁾ Výraz „unionisté“ se používá pro potomky přistěhovalců z Anglie a Skotska, většinou protestantského vyznání. Jejich cílem je zachovat Severní Irsko jako součást Velké Británie, kterou považují za strážkyni svých práv a svobod. Od rozdělení Irského ostrova v roce 1920 představují dominantní složku obyvatelstva, a to jak počtem (ve 20. letech tvořili unionisté 65 procent obyvatel, dnes jen 55 procent), tak zejména politickým i ekonomickým vlivem. Naopak „nacionalisté“ jsou převážně katolického vyznání. Cítí se být Iry a rozdělení ostrova chápou jako nedemokratický způsob, jímž si nad ním chtěla Velká Británie udržet moc.

⁵⁾ V dobách před podpisem Velkopáteční dohody byla severoirská policie, *Royal Ulster Constabulary*, silovou složkou sloužící zájmům radikálních elementů unionistické komunity. Mezi nacionalisty si vysloužila hroživou pověst kvůli diskriminaci, selektivnímu zatýkání a týrání zadržených.

⁶⁾ Po celou dobu, kdy bylo shromáždění suspendováno, pobírali jeho členové cca 70 procent poslancekého platu.

⁷⁾ *Ard Fheis* (Nejvyšší rada) je nejvyšším grémiem pro rozhodování o politické strategii a volbu členů exekutivních orgánů strany.

Dne 17. května se v Alžírsku konaly parlamentní volby. Teprve třetí zápas o složení dolní komory parlamentu od zavedení systému více politických stran na konci 80. let byl poznamenán především nízkou volební účastí. Fakt, že se takřka tři čtvrtiny voličů rozhodly nevyužít aktivního hlasovacího práva, nebyl zřejmě způsoben ani tak výzvou k bojkotu ze strany al-Káidy v islámském Maghrebu, jejíž nedávné útoky v centru hlavního města si vyžádaly přes třicet obětí. Důvodem byla mnohem spíše rostoucí nedůvěra Alžírčanů v kompetentnost zdejších politických představitelů i v politický systém jako takový.

K volbám se podle oficiálních informací dostavilo jen 35,65 procenta oprávněných voličů, z nichž navíc přes 14 procent odevzdalo neplatné hlasovací lístky.¹⁾ Jedná se o znatelný pokles od minulých voleb v roce 2002, kdy účast dosáhla 46,09 procenta. Rostoucí skepsi Alžírčanů dal za pravdu i vývoj těsně po volbách. Po netransparentních jednáních byla prezidentem Abdallázem Buteflikou 5. června jmenována vláda, která se až na pár drobných změn neliší od té dosavadní. Stejně je i jméno jejího předsedy. Podle očekávání se jím stal Abdelaziz Belkhadem, šéf bývalé jediné strany Fronty národního osvobození (*Front de liberation nationale*, FLN) a otevřený příznivec prezidentovy politiky „národního usmíření“ mezi režimem a bývalými islamistickými radikály. Dále do vládních křesel usedli i představitelé strany Národní demokratické shromáždění (*Rassemblement national democratique*, RND) a umírněně islamistického Hnutí za mírovou společnost (*MSP-Hamas*, Hamas je zkratka arabského názvu *haraka mudžtama' as-silm*), které spolu s FLN tvoří tzv. „prezidentskou koalici“.

Prezident Buteflika při svém povolebním postupu nijak nebral v potaz signál vyslaný alžírskými voliči. Odmítnutím provedení zásadnějších změn ve složení kabinetu dal najevo svou nechuť k přiznání zodpovědnosti za přetrvávající ekonomické a bezpečnostní problémy země. Nedůvěra voličů vůči současnému režimu byla přitom jasně vyjádřena jak nízkou volební účastí, tak ztrátou stran prezidentské koalice (ta celkem přišla o 36 křesel a v 389členné dolní komoře tak disponuje 249 mandáty). Abdalláz Buteflika potvrdil, že Alžírsko je prezidentskou republikou, v níž nemá legislativní moc pří-

Parlamentní volby v Alžírsku

ZDENĚK BERÁNEK

ve znamení nedůvěry v politický systém

liš velkou váhu. Na to ostatně již před volbami upozorňovali četní místní i zahraniční analytici a netajili se tím ani představitelé režimu. Pokud totiž něco skutečně rozhodne o budoucnosti alžírského politického systému, pak to bude případná zvažovaná změna ústavy, která by Buteflikovi umožnila ucházet se o znovuzvolení již potřetí v řadě. V případě špatného zdravotního stavu současného prezidenta, jehož řádný mandát vyprší v roce 2009, pak bude pro Alžírsko klíčová volba jeho nástupce. Relativně slabý, ale stále pohodlně nadpoloviční zisk stran prezidentské koalice v květnových volbách naznačil, že jak případné hlasování o změně ústavy, tak rozhodování o Buteflikově nástupci by mělo proběhnout bez větších překvapení.

Demokraté, islamisté a prezidentská koalice

I přes zmíněnou slabost zákonodárné moci existuje v Alžírsku alespoň částečně stabilizovaný stranický systém. Kromě některých malých stran reprezentujících pouze partikulární zájmy svých vůdců existují i subjekty, které se vyhraňují rovněž programově a reprezentují zájmy větších skupin v rámci alžírské společnosti.

Alžírské politické strany je možné rozdělit na tři hlavní skupiny. Základ vládních koalic tvoří nepřetržitě od roku 1997 dvě největší strany – FLN a RND. První z nich, Fronta národního osvobození, vznikla v roce 1954 na začátku války proti francouzské koloniální nadvládě jako zastřešující organizace všech do té doby samostatně působících a ideologicky znač-

ně rozmanitých složek národně osvobozenického hnutí.²⁾ Po vyhlášení nezávislosti v roce 1962 se FLN stala vládnoucí státostranou, přičemž existence jiných organizací politického charakteru nebyla povolena. Význam strany poprvé výrazně poklesl s přijetím nové ústavy, která v roce 1989 povolila zakládání politických stran. Během otevřené vojenské vlády mezi léty 1992 a 1997 pak byla FLN takřka úplně odstavena od moci.

Národní demokratické shromáždění (RND) je s FLN úzce spjato. Jedná se totiž de facto o frakci, která se od FLN odštěpila v roce 1997 před chystanými parlamentními volbami. Důvodem odštěpení RND byla snaha vytvořit loajální stranu pro tehdejšího prezidenta Liamina Zerouala. Oficiálně pak byly příčinou rozkolu programové neshody uvnitř FLN. RND se přitom sama označuje za moderní stranu otevřenou liberálním ekonomickým reformám. Oproti levicověji orientované FLN je také mnohem méně nakloněná dialogu s radikálními islamisty.

Další skupinu politických stran tvoří dva subjekty, jejichž program bývá označován jako umírněně islamistický. První z nich, *MSP-Hamas*, je v současné době loajálním členem prezidentské koalice, zatímco druhý, strana *al-Islah* (reforma), byla až do letošních voleb nejsilnější opoziční stranou. Obě strany již na začátku 90. let otevřeně odsoudily terorismus a jakékoli jiné pokusy o násilnou revoluční změnu režimu. Jejich programem je, v souladu s ideologií umírněných muslimských bratrů, postupná islamizace společnosti prosazovaná v rámci demokratických pravidel. Proprezidentské hnutí *MSP-Hamas* je kromě svého tradičního programu zaměřeného na podporu rodin, arabizace a náboženské výchovy, i opatrným přívržencem liberálních reforem.

Nejmenší a vnitřně nejvíce heterogenní skupinu tvoří opoziční, sekulárně orientované strany. Tyto většinou relativně malé subjekty bývají západním tiskem označovány jako „demokratická opozice“. Najdeme mezi nimi radikálně protislamistickou stranu Sdružení pro kulturu a demokracii (*Rassemblement pour la culture et la démocratie*, RCD), jejíž vliv se omezuje na berberskou menšinu původem z oblasti Kabylských hor, či radikálně levicové odpůrce globalizace ze Strany pracujících (*Parti des travailleurs*, PT), vedené Luisou Hannounovou. Ta je rovněž jednou z nejvýraznějších bojovnic za práva žen. Tento boj se zaměřuje hlavně na snahu o revizi zákona o rodině, jehož dosud platná novela z roku 1984 povoluje

je mnohoženství a pro některé právní úkony vyžaduje pro dospělé ženy přítomnost mužského poručníka. Proti sekulárním ženským aktivistkám se ale stále úspěšněji vymezují aktivistky islamistické. Model ženské emancipace v souladu s islámem přitom zaznamenal v Alžírsku pozoruhodné úspěchy.³⁾ Islamisté navíc dokázali např. v hlavním městě postavit více kandidátek než některé sekulární strany „demokratické opozice“.

Prezident, armáda a demokracie

Valná většina alžírských politických stran trpí zásadními problémy, jakými jsou malá míra vnitřní demokracie, přílišná důležitost osob vůdců, vágní programová prohlášení a nekonzistence jejich prosazování. Je třeba si ovšem uvědomit, že prostor, který je stranám v Alžírsku poskytnut, je velmi malý. Je omezen v první řadě formálně. Pravomoci exekutivy, v jejímž čele stojí prezident, jsou značně rozsáhlé a sahají od rozpouštění nepohodlných stran až k možnosti vládnout jednoduše bez parlamentu. Ten má navíc silnou horní komoru (senát), jež je z jedné třetiny jmenována prezidentem.

Centrální úřady navíc vyvíjejí na politické strany a jejich vedoucí osobnosti nátlak, který legální možnosti exekutivy posouvá do krajností. Uvnitř stran se podle potřeby vědomě podporují frakční boje, jež mohou končit i jejich rozpadem. Posledním takovým případem byl útok proti islamistické straně *al-Islah*. Jejím vůdci Abdallahu Džaballáhovi byla z formálních důvodů znemožněna kandidatura v letošních parlamentních volbách. Následný vnitrostraní puč pak vedl k oslabení strany a ztrátě 40 mandátů. S pouhými třemi křesly se stala marginální politickou silou, přestože v minulých pěti letech byla nejsilnější nevládní stranou. Režim už podobným způsobem proti *al-Islahu* zaútočil jednou a stejně tak byl schopen opakovaně oslabit FLN. Některé strany pak byly přímo zakázány a prezidentským kandidátům bylo znemožněno se účastnit volby z vysloveně vykonstruovaných důvodů.

Problémem alžírského politického systému je rovněž nedostatek tradice. Za francouzské nadvlády byly možnosti muslimských politických stran velmi omezené a za vlády státostраны FLN po roce 1962 pak byly takřka nulové. Ekonomická krize a lidové bouře vedly režim roku 1989 k provedení liberálních ekonomických i politických reforem. V zemi začaly vznikat politické strany a byly vydávány nezávislé noviny. Avšak jedinou politickou stranou, která v té době dokázala FLN výrazně konkurovat, byla Islámská fronta spásy (FIS).

Konglomerát nejrůznějších islamistických proudů od relativně umírněných muslimských bratrů až k radikálním džihádistům navrátilivším se z Afghánistánu dokázal vyhrát již místní volby v roce 1990. Když FIS se svým populistickým konzervativně-pravicovým programem drtivě zvítězila v prvním kole parlamentních voleb na sklonku roku 1991, provedlo vedení armády převrat. Prezidenta Čadlí Bendžedída donutilo k rezignaci a výsledek voleb anulovalo.

Země se ocitla ve stavu latentní občanské války, ve kterém se střetly bezpečnostní síly s islamistickými guerillami. Většina z více než 100 000 obětí konfliktu byli ovšem civilisté. V době vojenské vlády za nejtěžších bojů v letech 1992–1997 se politické strany, včetně bývalé státostраны FLN, ocitly v roli pasivních pozorovatelů. Ve stejné době se stabilizovala podoba mocenského ústředí, které je tvořeno centrální byrokracií a vojenskými špičkami. Legálně toto ústředí zastřešuje prezident volený přímou volbou. Ta se však vždy podobala spíše plebiscitu, přičemž případní konkurenti ústředím jmenovaných kandidátů byli oslabováni pomocí výše naznačených mechanismů. Moc politických stran v takovém systému je logicky velmi omezená. Je možné jim přiznat nanejvýše roli zárodečných institucí případné plurální demokracie.⁴⁾

Hrozba nových násilností?

Dne 11. dubna otřásly centrem Alžíru teroristické útoky, jimž padlo za oběť přes 30 osob. Jaká je hrozba nové vlny terorismu v relativně stabilizovaném Alžírsku? Na první pohled se zdá možnost propuknutí větších násilností nepoměrně menší než na začátku 90. let. Činnost nezávislých extrémistických kazatelů je velmi omezená, radikální islamismus byl vytlačen z legálního politického života a islamistické bojůvky mají sotva několik set členů. Ekonomická situace země se jeví být dobrou, což se projevuje rychlým splácením zahraničních dluhů. Při bližším pohledu je ale problémů podstatně více. Země má sice obrovské příjmy, které jsou dané vysokými cenami ropy a zemního plynu, produktivita její ekonomiky je ovšem jinak velmi malá. Jiný než ropný vývoz prakticky neexistuje, nezaměstnanost se pohybuje kolem 20 procent, rozvoj infrastruktury je pomalý a bytová situace zejména mladých lidí je alarmující. Možnost uplatnění je podobně jako v minulosti stále vázána na korupci a klientelismus.

Působení kazatelů, kteří v 80. letech rozněcovali radikální nálady mládeže, je sice omezeno, ale bylo ve srovnatelné mí-

ře nahrazeno informacemi proudícími po internetu či skrze panarabské satelitní stanice. Svoji bezvýhodnou situaci, kterou lze stále obtížněji řešit odchodem do Evropy, pak mohou někteří mladí Alžířané vnímat v souvislosti s celosvětovým utrpením muslimů. Jediná aktivní islamistická ozbrojená organizace v zemi si je tohoto potenciálu vědoma a na začátku letošního roku změnila svůj název ze Saláfické skupiny pro kázání a boj (GSPC) na Organizaci al-Káidy v islámském Maghrebu. Rovněž způsob její „práce“ se velmi podobá mateřské organizaci působící v Iráku a v Afghánistánu. Pro své velmi okázalé útoky tak potřebuje menší lidské i materiální zdroje než alžírské organizace v 90. letech. S nimi má i jinak relativně málo společného. Bývalí bojovníci z velké části využili prezidentských amnestií a současní džihádisté a jejich vůdci, včetně těch, kteří odcházejí bojovat do Iráku, patří již k nové generaci.

Všeobecná nedůvěra v místní režim a jen velmi omezená možnost na něm aktivně participovat v kombinaci s ekonomickými problémy velmi nahrává radikálním skupinám. Umírnění islamisté, kteří by v rámci legálního politického systému mohli pomoci rozmělnovat radikálně islamistický diskurz, jsou nuceni volit mezi bezvýhradnou loajalitou nebo eliminací.

Zdeněk Beránek (1978) je doktorandem na Ústavu Blízkého východu a Afriky UK FF. Věnuje se soudobým dějinám arabských zemí.

beranek.zdenek@centrum.cz

¹⁾ Podle některých pozorovatelů byla skutečná účast daleko menší, *Le Monde*, 20. 5. 2007. Podle některých alžírských novinářů se pohybovala kolem 20 procent. *Algernews.net*, online: www.algernews.net/spip.php?article701, 22. 5. 2007.

²⁾ Od komunistů, kteří do FLN vstoupili individuálně, se k organizaci připojili i výrazně nábožensky motivovaní Ulamá (učenci), městští liberálové, berberští odpůrci panarabismu i levicově orientovaní arabští nacionalisté. Umírněná levicová orientace získala v FLN po získání nezávislosti převahu. Příznivci dalších skupin a názorových proudů však i nadále vyvíjeli legální i nelegální opoziční činnost. Blíže k dějinám FLN např. Agéron Ch.-R.: *Histoire de l'Algérie contemporaine. Tome 2, De l'insurrection de 1871 au déclenchement de la guerre de libération (1954)*. Paris 1979, s. 279–467, nebo Ruedy John: *Modern Algeria. The origins and development of a nation*. Indianapolis 1992, s. 114–156.

³⁾ O alžírských lékařkách, soudkyních či studentkách, které v šátku nevidí překážku, ale naopak prostředek k ovládnutí veřejného prostoru, informoval mimo jiné i list *International Herald Tribune* 26. 5. 2007 (Michael Slackman, *Algeria's quiet revolution: Gains by women*).

⁴⁾ K alžírskému politickému systému např.: Hugh Roberts, *The Battlefield Algeria, 1988–2002: Studies in a Broken Polity*, London 2003.

Irák: nekonečný příběh násilí a omylů

TOMÁŠ RADĚJ

Letos v dubnu to byl již čtvrtý rok, kdy americká invaze do Iráku svrhla režim diktátora Saddáma Husajna. Počáteční euforii z malého počtu obětí na straně spojenců a z relativně snadného vítězství postupně zkazily rozmanité problémy poválečné obnovy – a s nimi stále dravěji nastupující chaos v nově osvobozené společnosti, a nakonec i krvavé vnitropolitické srážky, které nesly (a nesou) stigma sektářských střetů mezi menšinovými sunnity a většinovými šíity. Potud známá fakta.

A třebaže za uplynulé čtyři roky můžeme zaznamenat vícero významných (negativních) milníků v rámci vývoje stavu v Iráku, teroristický útok na uctívanou šíitskou mešitu v Samarrá v únoru 2006 přinesl „kvalitativně“ nové vnitropolitické sváry. Pumový útok na mešitu se stal jiskrou, která v Iráku zažehla občanskou válku.

Spojené státy sice houževnatě lpí na tvrzení, že situaci v Iráku nelze označit za občanskou válku, avšak jak jinak lze nazvat situaci v zemi, v níž je denně zabito v průměru přes 70–100 lidí? Můžeme si ce nazývat tuto neutěšenou situaci „nestabilitou“, „obtížným přechodem k demokracii“ nebo například „snahou extremistů zvrátit pozitivní politický vývoj“, ovšem lživé eufemismy nemohou zastřít fakt, že se země utápí v bezuzdném násilí, které se de facto netýká pouze části severu země, tedy dnes stabilních kurdských částí.

Mezi šíitskými milicemi, sunnitskými radikály a al-Káidou

V posledních týdnech se objevilo několik zajímavých amerických strategických úvah k situaci a vývoji v Iráku. Velký důraz se klade kupříkladu na názory hlavního poradce americké ministryně zahraničí Condoleezy Riceové, Davida Satterfielda, který hodnotí stávající strategické hrozby pro USA v iráckém konfliktu. Satterfield se domnívá, že největší nebezpečí představují pro Spojené státy v Iráku šíitské milice, především Mahdího armáda, radikální uskupení představitelů radikálních iráckých šíitů, Muktády al-Sadra. Satterfieldovi oponuje například Henry Kissinger, mata-

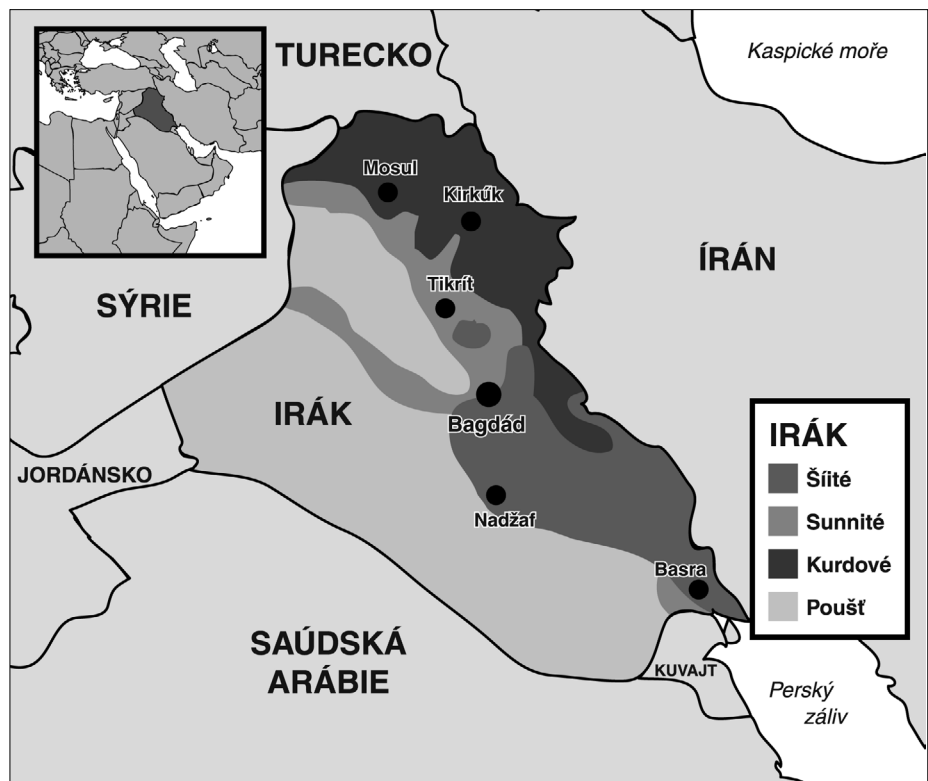
dor americké politické scény, který vidí hlavní nebezpečí v aktivitách organizace al-Káida v Iráku.

Pozornost je také věnována novému protipovstaleckému manuálu generála Petraeuse, který převzal nedávno velení nad americkými jednotkami v Iráku od generála Caseyho. Jeho třisetstránkový manuál o vedení operací proti povstaleckým bojůvkám je velice kladně hodnocen jako cenný inspirační materiál, ovšem uvést jej úspěšně v praxi bude nesmírně

složité. Málokterý „mariňák“ nebo pěšák v Iráku bude trávit volný čas čtením manuálu a mezi americkými jednotkami (nejen) v Bagdádu převládá všeobecná a nakažlivá skepse.

Co říci k současným americkým úvahám? Pokud jde o strategickou hrozbu pro americké snahy v zemi, nelze než souhlasit, že největší riziko představují sektářské sváry, neboť zintenzivnění již tak destabilizujících šíitsko-sunnitských střetů by pochopitelně vedlo k totálnímu kolapsu americké strategie v Iráku. Není pochyb o tom, že pokud by byl upřen veškerý bojový a lidský potenciál šíitské většiny a sunnitské menšiny vzájemně proti jejich komunitám, hrozí občanská válka dšivých rozměrů, do které by se dříve či později zapojili i Kurdové – americká role by se pak scvrkla jen na snahu vyjednat, zlikvidovat nejradiálněji elementy, ovšem v marasmu naplno propuknuté občanské války by Američané nejenže neuspěli, ale ještě více by irácký konflikt začal být americkou veřejností považován za záležitost, do které se Spojené státy nemají vměšovat.

Třebaže šíitské skupiny mají úctyhodný potenciál (pokud jde o lidské zdroje a bojový zápal) a šíitský islám má též mnohem blíže k dramatickým projevům, mučednickým obětím a více aspiruje na světovou moc, nepředstavují podle mého názoru (alespoň prozatím) pro jednotky

USA tak závažnou hrozbu jako sunnitské radikálové. Situace by se mohla změnit jen nějakými výraznými excesy amerických jednotek (například při bezpečnostních operacích v Sadr City apod. v kontextu nového bezpečnostního plánu pro Bagdád), radikálním politickým obratem Muktády al-Sadra nebo úspěšným iránským angažmá (o čemž lze ovšem výrazně pochybovat).

Podle mého mínění největší hrozbu americkému úsilí představuje stále sunnitská menšina; menšina (přibližně 20 procent) co do počtu iráckého obyvatelstva, jistě – v žádném případě však nemůže být považována za menšinu z pohledu intelektuálního potenciálu a počtu příslušníků odboje. Díky zahraničním vazbám, současným či potenciálním budoucím, lze dnes sunnitský odpor považovat za **vítalnější a dlouhodobě více destabilizující**.

Je nutné si též uvědomit, že sunnitské skupiny disponují mnohem větším množstvím vojenských a technických expertů, díky saddámovskému režimu, který po několika desetiletí na vojenské akademii a dalších sofistikovaných institutech preferoval především sunnitskou elitu ze spřátelených sunnitských klanů a rodin.

Přiliv dobrovolníků z celého sunnitského světa

Irák se již částečně stal v jistém slova smyslu novým Afghánistánem, jelikož sunnitské povstalci v Iráku vítají do svých řad muslimské dobrovolníky z celého sunnitského světa (Sýrie, Saúdská Arábie, Súdán...). A tyto výzvy jsou nejenže již reflektovány, ale mnozí muslimští radikálové, kteří cítí nenávist vůči Spojeným státům, brojí v radikálních mešitách proti americké hegemonii a okupaci Iráku, od Maghribu po Pákistán. Dobrovolníci, tzv. *mudžáhidé*, získávají cenné vazby a také vojenské zkušenosti na iráckém území – není pochyb o tom, že **v budoucnu uslyšíme o teroristických vazbách, vzniklých v Iráku**. Jak ukázaly už dřívější konflikty, radikální síť vzniklé ve válečných podmínkách velmi dlouho přetrvávají (kavkazské konflikty, Afghánistán...). Osobní přátelství vzniklá ve válečných podmínkách kupříkladu také usnadňují přesuny extremistů z jejich domovských zemí při útěku před zákonem, většinou po spáchání a plánování útoků proti prozápadním režimům, nebo kvůli konfliktu vysloužilců s bezpečnostním aparátem jejich vlastní země. V budoucnu by tak vazby vzniklé v Iráku mohly být využívány při vytváření nových, případně při stabilizaci nebo rekonstrukci teroristických sítí;

pronásledovaní extremisté se díky velkorynným a extremistickým vazbám ostatních *mudžáhidů* lépe zapojí do nových teroristických struktur po pronásledování ze strany různých bezpečnostních složek. Paralelou může být například nepřístupná horská oblast severního Jemenu, ve které od konce 80. let našly útočiště tisíce veteránů války v Afghánistánu pocházejících z různých islámských zemí.

„Branou *džihádu*“ tentokrát není pákistánský Pěšávar, ale syrské území, které hraničí s odbojnou sunnitskou provincií Anbár v západním Iráku. V této provincii umírá zhruba třetina amerických vojáků (Ramádí, Fallúdža, Hádítha, Rutba...). Ovšem přepočteno na čisté bojové ztráty, mnohdy v měsíčních přehledech vychází najevo, že cca 40 procent jich připadá právě na Anbár (!). A syrský režim velmi pravděpodobně nejenže usnadňuje přístup zahraničním dobrovolníkům do sunnitských bašt na západě Iráku, ale pod krytím *mudžáhidů* posílá do irácké války své vlastní zkušené zpravodajce.

Syrský režim touto podporou snad částečně poskytuje jakousi úlitbu sunnitské většině v zemi, která je ovládána „*aláwitskou klikou*“, ale především mu jde o zmaření amerických snah o nastolení proamerického režimu v Iráku, o snahu kontrolovat situaci v klíčovém povstaleckém regionu a monitorovat vývoj v tamních protiamerických uskupeních. Pozornosti se v posledních týdnech dostává též provincii Dijala (centrem je město Báquba), ležící na sever od Bagdádu, která se „vyšvihla“ v rámci iráckých provincií z osmého na třetí místo, pokud jde o počet zabitých amerických vojáků.

V určitých regionech se pravděpodobně v příštích letech nepodaří připravit povstalece o podporu místního obyvatelstva, například v již zmiňované provincii Anbár. Sympatiím obyvatelstva s povstaleckými a odbojovými skupinami přispívají, bohužel, také některá opatření a přehmaty šíitské elity, která je u moci. Dále též skandály amerických „okupačních“ sil (věznice Abú Ghraib, zabití civilistů ve městě Hádítha v provincii Anbár, znásilnění nezletilé dívky a vyvraždění rodiny ve městě Latíffja apod.) a tradicionalistická kmenová struktura západního Iráku, lpící na loajalitě a cti příslušníků kmene. V těchto neklidných sunnitských regionech se daří udržet pořádek jen hrubou silou, četnými kontrolními stanovišti amerických jednotek a doslova odříznutím některých odbojových oblastí od okolního světa. Iráčané, kteří se rozhodnou spolupracovat s americkými jednotkami a společnostmi, podílejícími se

na poválečné obnově Iráku, jsou ve stále větší míře zabíjeni; po stažení jednotek USA mají výběr ze dvou možností – buď zůstat s nálepkou zrádce v Iráku (přičemž očekávat v tomto případě velice pravděpodobné zabití), nebo přesídlit do jiné části země. (Například z oficiálních 5000 překladatelů iráckého původu, kteří spolupracují s americkými silami, bylo dosud zabito při cílených útocích asi 250).

Také politické postoje zdejších obyvatel jsou poměrně jasně protiamericky artikulovány, jak se již několikrát ukázalo.

Anbár není samozřejmě dokonalý politický monolit. Některé skupiny iráckého odboje jsou nepřátelsky zaměřeny vůči zahraničním dobrovolníkům a cizí infiltraci vůbec, zatímco jiné sunnitské klany a uskupení účast *mudžáhidů* vítají a přijímají cizí sunnitské bojovníky s otevřenou náručí. Spolupráce mnohých kmenových šajchů provincie Anbár s nově vytvářenými iráckými bezpečnostními silami je často jen pragmatickou zástěrkou a může někdy být jen projevem vyřizování účtů mezi vzájemně soupeřícími klany. Rovnováha sil ve zdejších oblastech se ovšem s odchodem Američanů dramaticky změní.

V čele země chybí silný vůdce

Prognóza možného vývoje je samozřejmě mnoho, avšak nelze do budoucna patrně počítat s příliš optimistickým scénářem vnitropolitického vývoje v Iráku. Rozpory mezi třemi hlavními etnicko-náboženskými komunitami v Iráku jsou dnes nemalé, a pokud se nepodaří vládě premiéra Núrího Málíkího současnou neutěšenou situaci v relativně krátké době alespoň částečně uklidnit a zlepšit, budou se jen prohlubovat. Kurdáská komunita bude silněji artikulovat své autonomistické požadavky. Sunnitě se budou cítit jako stále více odstrkovaná politická síla. A šíité se budou nepochybně snažit posílit své pozice ve vedení země.

Irák potřebuje silného vůdce, kterým prozatím premiér Málíkí není – a zřejmě ani nebude, přestože o to svým současným postojem usiluje. Třetí bezpečnostní plán Spojených států na stabilizaci Iráku, nazvaný *New Way Forward* (Nová cesta kupředu), tak bude pro zemi prubířským kamenem vývoje příštích let.

Psáno v březnu 2007.

Tomáš Raděj (1980) přednáší na katedře politologie FSS MU především o islámském radikalismu.

dzochar@post.cz

Neplatí Západ za energetickou závislost na Rusku příliš vysokou cenu?

ELTAY DILBAZI

Po předposlední vrcholné schůzce skupiny G8, která se konala v červenci 2006 v Sankt Petěrburku,¹⁾ se začaly světovým mocnostem rýsovat obrysy nového světového uspořádání. Hlavním tématem schůzky totiž tentokrát byla energetika a energetická bezpečnost ve světě, což nebyla náhoda. Všem velkým spotřebitelům energie je jasné, že kvůli zvýšené poptávce po ropě a zemním plynu ve světě se přístup k těmto surovinám stává každý den náročnějším.

Kromě toho by snaha Íránu, jako jednoho z největších světových dodavatelů ropy a zemního plynu, rozšířit klub atomových velmocí a stát se vedle Pákistánu druhým muslimským jaderným státem, značně zkomplikovala situaci na světové scéně. Navíc zhoršující se situace v Íráku a na Blízkém východě nutí členy skupiny G8 se zabývat otázkami energonosičů hlouběji, a tím pádem hledat alternativní zdroje energie. Ve světě, obzvláště na Západě a v Japonsku, je sice patrná tendence k alternativním zdrojům energií, ale to zdaleka neznamená, že přechod od klasických zdrojů energie k alternativním by byl jednoduchým a rychlým procesem. Přechod na obnovitelné zdroje energií ovšem není z finančního i technologického hlediska možné v blízké budoucnosti zrealizovat.

Kaspický region v popředí zájmu

V poslední době se stal oblíbeným místem pro získávání energetických surovin šelf Kaspického moře. Důvody, proč tento region zaujal pozornost Evropy a Spojených států, jsou různé. Za prvé po rozpadu Sovětského svazu zde byla objevena nová ložiska ropy a zemního plynu. Za druhé počet „majitelů“ Kaspické pánve se změnil ze dvou na dnešních pět, což umožňovalo vyspělým státům v regionu skoro bez omezení manévrovat a dle situace se domluvit s novými státy. Tento přístup byl velmi přijatelný pro nové kaspické státy, jež potřebovaly počáteční kapitál pro budování vlastní státnosti. Dalším důvodem zájmu o kaspický region je skutečnost, že Západ zde vidí alternativu pro blízkovýchodní ropu. Čtvrtým důvodem

bylo hegemonní postavení Ruska jako jednoho z největších dodavatelů zemního plynu a ropy na evropský kontinent.

Rusko, které je pro Evropu důležitým politickým i ekonomickým partnerem, má dnes snahu ekonomicky expandovat a ovládnout okolní státy. Cílem je vytvoření obrazu silného ekonomického hráče na euroasijském kontinentu. Privilegované postavení Ruska, pokud jde o dodávky ropy a plynu do Evropy, mu dovoluje svoji roli zneužívat a používat dodávky energií jako nástroj k nátlaku na evropské státy, které jsou na surovinových dodávkách příliš závislé. Tuto prognózu potvrzuje dnešní chování světového plynárenského giganta Gazpromu. Dokládají to události po oranžové revoluci na Ukrajině, po níž následovala energetická krize, která ukázala nestabilitu a úplnou závislost ruských energetických firem na Kremlu.

Ovládání Střední Asie

Jako největší stát kaspického regionu a zároveň jeden z největších světových exportérů ropy (10 procent světové těžby ropy) pokračuje Rusko v ovládání surovinově bohatých středoasijských států, a to nátlakem prostřednictvím tranzitu energetických surovin. Pro názornost je třeba uvést, že žádný středoasijský stát těžící ropu a zemní plyn (Kazachstán, Turkmenistán a Uzbekistán) není schopen si samostatně zajistit dodávku ropy a plynu na západní trh bez souhlasu ruského Gazpromu, který kontroluje celou transportní síť ropovodů a plynovodů. Proces prodeje výše uvedených nerostných surovin probíhá trojstranným způ-

sobem. Nejdříve si Gazprom v rámci dohody mezi státy kupuje veškeré vyprodukované zásoby předurčené pro export od těchto států (od každého zvlášť) a pak už sám rozhoduje, jestli koupené množství ropy a plynu vůbec prodá a pokud ano, tak komu a za jakou cenu. Ve skutečnosti je cena nákupu např. zemního plynu z Turkmenistánu nebo Kazachstánu několikrát násobně menší než cena za jeho prodej do Německa a dalších států. Cenový rozdíl v poměru je následující: turkmenský plyn (40–70 USD za 1000 m³) → Rusko – GAZPROM (300 USD za 1000 m³) → Německo.

Monopolní postavení Ruska velice negativně ovlivňuje vývoj energetického komplexu středoasijských států a zároveň podněcuje ještě větší ekonomickou závislost regionu.

Jediným východiskem z této energetické blokády, která by znamenala pro Kazachstán, Turkmenistán a Uzbekistán zrušení závislosti na ruském Gazpromu, by byla stavba nových a vlastních ropovodů a plynovodů. Dříve se předpokládalo, že Rusko ukáže svoji „velkorysost“ a umožní středoasijským státům prodávat své suroviny prostřednictvím ruských sítí do Evropy za vlastní ceny a za jejich používání by se platil určitý poplatek. Vývoj ale ukázal, že se tak nestalo. Takové požadavky by se Kremlu mohly zdát absurdní a nepochopitelné. Začátkem listopadu 2006 prohlásil zástupce Evropské komise pro energetiku Cristian Cleten v rámci investičního fóra „Moskevský podnikatelský dialog“, že „EU chce používat ruský systém plynovodů pro tranzit asijského plynu do Evropy“. Poté dodal, že „EU je znepokojena tím, že Evropa si nemůže koupit asijský plyn, poněvadž veškerý objem zemního plynu z Asie Rusko kupuje samostatně“.²⁾

Chybějící tranzitní protokol

V této situaci jiná alternativa než domluva s Ruskem neexistuje. Hlavním kamenem úrazu je, že Rusko jako čtvrtinový dodavatel plynu do Evropské unie dosud nepodepsal tranzitní protokol o Energetické chartě. Podle této charty by nezávislí exportéři zemního plynu včetně Turkmenistánu, Kazachstánu a Uzbekistánu mohli používat systém plynovodů Gazpromu a dodávat svůj zemní plyn přímo do Evropy a už nikoli přes tzv. ruský zásah. Primárním důvodem, proč tato charta nebyla podepsána, je negativní postoj ruského prezidenta Vladimira Putina.

Odmítavý postoj ruského prezidenta je pochopitelný, neboť vytěžený zemní plyn z Kazachstánu, Turkmenistánu a Uzbekistánu úplně uspokojuje poptávku západní Evropy.

Dřívější pokusy Evropské unie, aby Rusko podepsalo energetickou chartu,³⁾ zatím skončily fiaskem. Snaha některých evropských států dostávat asijský plyn přímo je docela pochopitelná. Protože pokud bude Gazprom souhlasit se společným použitím svých plynovodů, přijde o celý západní trh se zemním plynem. Pro ilustraci je třeba podotknout, že v roce 2006 Turkmenistán plánoval dodat Gazpromu 42–43 mld. m³, Uzbekistán 9 mld. m³ a Kazachstán 7–8 mld. m³ zemního plynu. Tato čísla jsou doprovázena potvrzením programu o „značném zvýšení těžby zemního plynu“. Část této dodávky, kterou kupuje Gazprom, dostává rusko-ukrajinská energetická společnost RosUkrEnerg a dál je dodává na Ukrajinu a do střední Evropy (Česká republika, Slovensko, Maďarsko a také Polsko).⁴⁾ Dalším důvodem, proč Gazprom nechce umožnit, aby středoasijský plyn šel přímo do Evropy, je jeho nízká cena na rozdíl od plynu dodávaného Gazpromem. V tomto případě vedení Gazpromu uvádí Putinovo tvrzení o nevhodnosti charty pro Rusko jako dost závažný důvod proč ji nepodepisovat. Tímto krokem Rusko ještě jednou definitivně potvrzuje svoje odmítavé stanovisko vůči zmíněné chartě, což znamená, že v blízké budoucnosti Evropská unie nebude moci dostávat středoasijský plyn.

Pro některé analytiky nemá otázka dodávky středoasijského plynu na Západ jen ekonomické důvody, ale také politické, protože v případě kontroly tranzitu plynu ze Střední Asie ovládá Gazprom plynové toky směřující do Evropy. Kreml má velké obavy ze ztráty ekonomického vlivu Ruska v Evropě a používá energonosičů jako nástroje ekonomického a politického nátlaku. Na druhou stranu Gazprom tvrdí, že kdyby podepsal transitní protokol,⁵⁾ středoasijské státy by okamžitě zvedly ceny zemního plynu a dnešní velký rozdíl v cenách ruského a asijského plynu by se snížil na minimum a byl by jen o 15–20 procent nižší, než je cena Gazpromu. Předpokládaná cena zemního plynu ze Střední Asie do Evropské unie by činila 200 USD za tisíc m³.

Když budeme vycházet z tvrzení některých ruských analytiků, tak Evropská unie zatím Rusku na oplátku za ruský plyn nic nenabídla, a navíc není nic, čím

by mohla Gazprom zaujmout. Podle slov expertky ruského investičního holdingu CentrInvest Natalje Janakajevové je přání Unie diverzifikovat dodávky energetických nosičů úplně srozumitelné – „Evropa nechce být závislá na jednom dodavateli“.

V tomto případě je pozice Ruské federace jasná: Rusko nepřipustí, aby došlo k podpisu transitního protokolu.

Dominantní pozice ruského Gazpromu v oblasti dodávky energií a zároveň ovládání plynovodních sítí vede k tomu, že každým dnem roste jeho finanční síla, což mu ve vztahu k Evropě umožňuje prosazovat vůli Kremlu. Dá se říci, že Evropa závislá na surovinách fakticky akceptuje ruskou dominanci v energetické oblasti, a tím pádem zaujímá vůči Rusku tzv. měkkou pozici v jiných citlivých otázkách. Pro dnešní Rusko, ve kterém existuje státní kontrola nad médií, nemá míra státního teroru od dob rozpadu SSSR obdoby. Moc státu je silně centralizována, lidská práva jsou porušována a téma energetických nosičů se stává nástrojem politického nátlaku. Je to jakýsi poslední předmět jednání s Evropou a jedno z mála zboží Ruska, které by mohlo Západ zajímat. Pro vytvoření dobrého obrazu na mezinárodní scéně potřebuje Rusko od Evropské unie, aby se nezmiňovala o otázkách demokratických hodnot. Takový výměnný obchod lze výstižně nazvat – „plyn za demokracii“.

Razantní zvýšení ceny zemního plynu některým postsovětským státům, jako je Ukrajina (viz Energetická krize na Ukrajině na přelomu let 2005–2006), Gruzie, pobaltské státy a v poslední době také pro Ázerbájdžán, dokazuje snahu Gazpromu o totální ovládnutí energetického trhu se zemním plynem, a tím pádem také o udržení těchto států v závislosti na ruském dodavatelském gigantu. Jeho expanze je vidět v účasti na různých tzv. „evropských projektech“. Jedním z nejnovějších je ruský plynovod *Modrý proud* (*Blue Stream*), který vede z teritoria Ruské federace až do Turecka, čímž by měl uspokojit velkou část turecké poptávky po zemním plynem. Dalším překvapením, jež Gazprom připravil pro Evropskou unii, je kromě dohody s Německem o stavbě nového plynovodu vedoucího přes Baltské moře i ochota ruského plynárenského giganta převzít většinový podíl v německém plynárenském koncernu RWE AG a jeho dceřiných společnostech.

Expanze Gazpromu do Evropy vede přes Německo

Zájem Gazpromu koupit dvacetiprocentní podíl v dceřiné společnosti RWE Westfalen – Weser-Ems (RWE WWR), která je regionální energeticko-plynárenskou a vodárenskou společností koncernu RWE AG, byl ze strany představitelů těchto společností označen jako alarmující varování před očekávanou „ruskou invazí“. Největší energetická hrozba pro Evropskou unii může nastat v okamžiku, kdy dostane Kreml prostřednictvím Gazpromu nepřímé hlasovací právo ve většině energetických kolosů Evropské unie. V případě ovládnutí většinových podílů v evropských společnostech Gazpromem může nastat situace, kdy za rozhodnutí Kremlu bude Evropská unie platit vysokou cenu.

Hlavním důvodem znepokojení ze strany Evropské unie je, že Gazprom už ovládá 15 procent německého trhu v plynárenské oblasti. Jeho hlavním strategickým partnerem v Unii je právě také německá společnost BASF. Na základě dohody mezi společnostmi BASF a Gazprom byla jako protiváha k RWE založena společnost Wingas, jež chce dodávat zemní plyn do Německa.

Německé energetické firmy jsou svým způsobem připraveny vést „boj“ proti ruské expanzi. Touha Gazpromu po získání značné části v německém energetickém kolosu ale také může narazit na značné překážky ze strany největších německých pojišťovacích společností, jako jsou Allianz a Munich Re, které ovládají 31 procent akcií v koncernu RWE AG. Bez ohledu na to, že vztahy mezi Německem a Ruskem jsou považovány za přátelské, vyjádřila německá vláda v čele s kancléřkou Angelou Merkelovou a ministrem životního prostředí Sigmarem Gabrielem⁶⁾ nespokojenost nad vznikem této aliance. Podle názorů jednoho z analytiků z investiční společnosti SOVLINK⁷⁾ Nikolaje Saperova je Německo jediným státem Evropské unie, který má přístup na aktiva Gazpromu a má těžební právo v plynovém ložisku Jižní Rusko, a proto by takový krok ze strany Německa nebyl rozumným.

Evropa musí zvážit cenu ruské energie

Na závěr je třeba podotknout, že v poslední době narůstající ruská expanzivní politika dosáhla svého vrcholu. Projevuje se primárně v oblasti energetiky, neboť energetický průmysl je dnes jediným od-

větvím, které je Rusko schopno nabídnout světovému trhu. V rámci energetické expanze a pomocí energetických nosičů Rusko vyjednává a prosazuje své politické požadavky na Západě. Na druhou stranu vyspělé západní státy nevystupují vůči Rusku v energetických otázkách z pozice síly, což má samozřejmě své důvody. Stavba rusko-tureckého plynovodu *Modrý proud* a zároveň i neutuchající velký zájem Číny na importu ruského plynu a ropy zvětšují manévrovací prostor Kremlu pro politické vyjednávání se Západem, o sousedních státech (Ázerbájdžán, Gruzie, Ukrajina, Moldávie, a v poslední době dokonce „věčný“ spojenec Moskvy Bělorusko) nemluvě.

Tento stav na světové energetické scéně by měl být alarmujícím signálem pro Západ a zároveň i výzvou, aby definoval svou energetickou politiku a zvážil spolehlivost a „cenu“ ruské energie. V tomto případě má Západ dvě možnosti: buď změnit svého tradičního dodavatele energie, nebo stanovit své podmínky pro vztahy s Ruskem v této oblasti tak, aby v budoucnu nedocházelo k úplné závislosti Evropy na Kremlu, nýbrž pouze k čisté ekonomické spolupráci. Evropa by se měla jinými slovy držet přesně panevropského paradigmatu Richarda Coudenhove-Kalergiho: „Rusko musí být pro Evropu ekonomickým partnerem.“⁸⁾

○

Eltay Dilbazi (1981) je doktorandem na FSS MU v Brně.

65474@mail.muni.cz

Cestou za etnickými konflikty téměř až na konec světa

Tesař, Filip: *Etnické konflikty*, Praha: Portál 2007, ISBN 978-80-7367-097-9, s. 251, lektoroval prof. Pavel Barša, PhD.

Hned v Úvodu této práce se její autor hlásí ke své vědecké aprobaci etnologie/etnografií a k orientaci v kulturní antropologii. Dává to najevo také prostřednictvím názvů jednotlivých kapitol, z nichž sedm mezi devíti je odvozeno z témat etnologických nebo kulturně antropologických. Zároveň ale také mají své reverzní, trochu beletristické pokračování. Například *Sociologie konfliktu aneb Proč se někteří snesou a jiní ne*, s. 117, *Antropologie konfliktů aneb Myslíme v mýtech*, s. 141, *Filozofie konfliktu aneb Proč zabíjíme*, s. 191 atd. V nich jako by velké písmeno použité v druhé části titulu odkazovalo na dvojí přístup autora k danému tématu. Tato dvoupohlavnost se pak jeví jako metoda a vzhledem k úhru odborné literatury, na kterém se Tesařova práce urodila, a také s ohledem na to, že jde o záměr zpřístupnit téma etnických konfliktů ...*studentům sociálních věd, především antropologie, mezinárodních vztahů a politologie*, je to přijatelné.

Není to tedy typická vědecká monografie, ale soubor úvah, respektive přednášek, na vybrané téma, které je zpracováno s vědeckou erudiicí a na základě dlouhodobě shromážděného, tříděného a prostudovaného materiálu. Tedy jakýsi *survey*, *Grundriss* nebo *očerek*. Klíčovými slovy jsou jednak přídavné jméno *etnický*, substantivum *konflikt* v plurálu a slovní spojení *etnické konflikty* není jen aritmetickým součtem obou významů, ale jakousi novou strukturou. Jde totiž o konflikty, které vznikají díky zvláštní příslušnosti k území, jazyku či srozumitelně vyprávěnému příběhu, jehož prostřednictvím nějaká skupina lidí, nebo dokonce občanů, dokáže jako skupina nabýt kolektivního vědomí a identifikovat se, dostávají se do protipozice, přerůstají v hnutí za emancipaci, a konečně i ve války

třeba občanské, gerilového typu aj., inspirované nikoli jen příslušností k určitému politickému uspořádání, ale také etnicitou, jinakostí, odlišností od toho druhého (jak často připomínají Michel Foucault nebo Tzvetan Todorov. V recenzované práci je druhý z nich však zmiňovaný, nemýlíme-li se, jen v bibliografii).

V žádném případě však nejde o statistický výčet konfliktů známých z minulosti nebo současnosti, které by mohly být inspirovány onou etnicou definovanou jinakostí, a autor si z rozsáhlé nabídky vybírá ty, jež považuje za typické nebo ilustrativní ve vztahu ke svým тезím. Někdy se tento výběr může zdát až chaotický, jako ono proslulé cimrmanovské ...*s vráným koněm do Vraného*, ale měli bychom také připomenout, že pojmy *etnický* a *etnicita* jsou relativně mladé (v knize je odkaz na Davida Riesmana a rok 1953) a používají se jako instrument k analýzám věcí nejen současných, ale i minulých, což vždy přináší jisté metodologické problémy. Navíc při snaze o diskontinuitu s pojmovým aparátem nedávné minulosti může slovní spojení *etnický konflikt* nahrazovat ideologicky interpretovaný pojem *národněosvobozenecký boj*, ačkoli, pokud jde o produkci smrti nebo chaosu, vyjde to skoro nastejno. Nicméně stojí za to se s tímto přístupem ke studiu konfliktů, ať již mají přívlastek jakýkoli, seznámit, protože je to alespoň pohled na aktuální beznaděj, se kterou se nejen vědci, ale zejména řešitelé musejí potýkat (viz kapitola 9, s. 217–240).

V této souvislosti je vhodné připomenout, že Tesařova práce je až encyklopedickým soupisem slov označujících i identifikačních pojmů, které již mají svou tradici a třeba mnohonásobně proměněný obsah, a také metafor a verbálních symbolů, které jsou dnes běžně používány, avšak bez snahy porozumět jim, jak se o to autor na téměř 250 stranách pokouší.

Někdy se vyplatí číst knihy, dokonce i ty, o nichž si myslíme, že ...*je dobře*, že

¹⁾ Oficiální stránka G 8 v Rusku. g8russia.ru/g8/hi-story/shortinfo/.

²⁾ Itar Tass Press, 11. 8. 2006.

³⁾ *Evropská energetická charta* (EEC) byla podepsána 17. 12. 1991 v Haagu a byla založena jako mechanismus spolupráce mezi západní a východní Evropou v energetických otázkách, www.gazeta.ru/2006/11/01/oa_222489.shtml.

⁴⁾ Ukrudprom press (oficiální stránka Ukrajinského těžebního průmyslu), www.ukrudprom.com/news/nhbbhvju2812025.html.

⁵⁾ Cílem Tranzitního protokolu je zajišťování právního základu pro přepravu ropy, zemního plynu a elektrické energie ve státech, které podepsaly Energetickou chartu. Částečně protokol předpokládá zvýšení odpovědnosti států v případě nezákonného odběru energetických zdrojů. Kromě toho má Protokol stanovit požadavky, podle kterých se budou počítat národní tranzitní tarify, a také zajišťovat vnitřní potřeby tranzitních států, www.gazeta.ru/default.asp?key1=0000200017&id=108849.

⁶⁾ Süddeutsche Zeitung, 7. 11. 2006.

⁷⁾ Investiční společnost SOVLINK, www.sovlink.ru/press/news/89.html.

⁸⁾ Přednášky PhDr. Markéty Pitrové, PhD., které se konaly na Masarykově univerzitě v Brně v dubnu 2003.

byly napsány, odzadu. Rychleji se dozvíme, jaké prameny a literatura byly autorovi inspirací i oporou jeho studia. Pokud jde o literaturu doporučenou v této práci, je její seznam rozsáhlý, i když se na něj již tak často neodkazuje ve vlastním textu. Je za každou z devíti kapitol a ještě na s. 243–247 jsou pod názvem *Literatura v českém jazyce* tituly, které se zřejmě vztahují ke všem kapitolám.

Po právu sem patří práce indologů z Orientálního ústavu ČAV a FF UK (Filipského, Kotkové-Čapkové, Marka a Vavrouškové) *Dějiny Bangladěše. Bhútánu, Cejlonu, Maledív, Pákistánu a Srí Lanky* (Praha: LNL 2003), ale trochu se divíme, že jsme zde nenašli zásadní a rozsáhlejší knihu Strnadovu, Filipského, Holmana a Vavrouškové *Dějiny Indie* (vyd. tamtéž 2001, 2003), kterou prochází studium kulturních, jazykových a etnických a také teritoriálních specifik celého subkontinentu jako jedno velké téma na všech jejích 1185 stranách. Podobně je v ní vyložena i myšlenka – nebo chceme-li – ideologie *objevení Indie* (viz zakladatelský mýtus Džaváharlála Néhrú), ke které se tato práce opakovaně vrací.

A ještě, a s opatrnou skromností, chceme připomenout *Dějiny Indonésie* (také z NLN 2005), kde se opět na 575 stranách. její autoři stále musejí vracet ke státnímu heslu na indonéském státním znaku *Bhinneka Tunggal Ika* (Různí, ale jednotní), různorodé kooperaci, ale i konfrontaci dnes asi 935 etnických a jazykově odlišných skupin, jak je eviduje současná indonéská kulturní antropologie. Třeba by znalost této práce pomohla autorovi odolat v Čechách tak oblíbenému vábení označovat malajštinu, jazyk některých politických uspořádání v indonéském souostroví i na Malajském poloostrově již na začátku 7. stol. n. l. (tzn. dávno před návštěvou českého reka Bivoje s jeho pověstným kancem na Vyšehradě), za jazyk *uměle vytvořený* (viz s. 59). Toto tvrzení totiž ignoruje historický fakt, že malajština byla jazykem politicky uspořádaných pospolitostí (většinou v přístavech), literárním jazykem malajské středověké *Odysey* i moderní literatury, až byla konečně, po více než třinácti stoletích, označena politickým rozhodnutím (tzv. Příisahou mládeže) za *jazyk národní jednoty – indonéštinu* celého souostroví, ale zůstala státním jazykem, malajštinou, i na Malajském poloostrově a na severním Borneu/Kalimantanu. Jména *malajský, malajština* nesou tedy významy kulturní a politické, jména *indonéský, indonéština* jsou označujícími slovy zejména s politickým obsahem.

Také Jávanci nejsou jenom muslimy, ale i hinduisty, buddhisty, křesťany a třeba šamanisty (s. 59). A jen tak mimochodem, malajská literatura se psala písmem indickými, písmem arabským až skoro do 20. století, kdy se začala, podobně jako v Indonésii používat latinka, a javánština se od roku 832 n. l. psala podobně, a také v *kawi*, až do konce indo-javánského období a na panovníckých dvorech až téměř do současnosti.

V našem recenzovaném případě se vyplatí listovat knihou ještě trochu víc dozadu a zastavit se i u společného jmenného a věcného rejstříku. Není příliš rozsáhlý a neodpovídá množství jmen osob a věcí, jež jsou v knize uvedeny. Ale berme to tak, že nám to alespoň usnadňuje pochopit vážnost, jakou autor přikládá těm, která jsou zde zapsána. Například, ačkoli 7. kapitola je nazvána *Politologie a ekonomie konfliktů aneb Zájmy v pozadí* (s. 165–190), ve věcném rejstříku se slovo *politologie* nevyskytuje, a dokonce tam není ani slovo *politika*, ačkoli se zde na téměř pětadvaceti stranách píše o politické mytologii a jejích fundamentálních a eschatologických typech.

Pokud jde o jména osob, jsou zde zmiňována jen některá v textu knihy citovaných autorů, jako například Benedicta Andersona, Ernsta Gellnera. Je tu i deset jmen autorů od H, ale od K pouze jedno (Kalin), ale ačkoli je na s. 62 doporučována práce Hanse Kohna *Nationalism: Its Meaning and History* (1955), je tomu na úkor jeho starší a monumentální práce z roku 1944 *The Idea of Nationalism: A Study of its Origins and Background*, kterou se nechávají inspirovat mnozí, dokonce ještě v letech devadesátých (srov. cit. práci Gellnerovu).

Snad ještě jednu výtku. S pojmem *národ* zachází Filip Tesař, bez ohledu na pozornost, kterou mu věnuje, trochu nešetrně, když například o českém národu hovoří sice na několika místech, ale zapomíná nejen na český katolický nacionalismus 17.–18. století, ale zejména na kon-

trapozici Češi–Němci v Dalimilově kronice. Vynechává i ony různorodé interpretace (zejména sociální, ale také politické) pojmu *národ, národy, národové*, vytvořené od *natus*, kdy *nationes*, kterých se používalo, na rozdíl od *gens* nebo *gentes*, k označování lidí, kteří se ...*měli modlit, bojovat a pracovat*, ale také pobývat na Pražském vysokém učení a spravovat je, tj. byli *zrozeni k nějakému právu*, zejména k právu pečovat o *obecné dobré*. V češtině pro ně máme hezké jméno *stavové*, na rozdíl od lidu obecného nebo poddaného.

Podle jmenného rejstříku má být na s. 71 cit. Karla Wolfganga Deutsche (mimochodem rodáka z předválečné ČSR a exportéra pojmu politologie z Berlína do Prahy), ale je tomu tak až na s. 73, a to z druhé ruky Connorovy (2004). Citovaná teze o národu jako omylu a nedorozumění je z rozsáhlé Deutschovy práce *Nationalism and Social Communication* (1953), dodnes, jak ukazuje i tato zmínka, stále ve světě připomínaná.

Pochybovat by bylo možné i o tvrzení, že ...*striktní etnické vymezení Uzbeků a Tádžiků neexistuje vzhledem k častým smíšeným sňatkům a rozšířenému bilingvistu* (s. 21), ale je důsledkem neexistujícího teritoriálního dělení, a proto je zde *variabilní identita*. Současný stav má ale nehledě na toto tvrzení svůj počátek v brutálním pozdně středověkém nájezdu Uzbeků na území obývaná Peršany a Tádžiky, kteří příchozí vnímali jako barbari. Jiným projevem zasahovat do místních věcí z vnějšku je mj. rozhodnutí J. V. Stalina vést hranici mezi oběma státy na úkor tradice velké perské a tádžické literatury. Ferganské *údolí básníků* bylo napůl přetnuto uměle a z politicko-vojenských strategických důvodů a dalších padesát pět let akulturace (včetně nařízení používat azbuku) vykonalo také své.

Nicméně, a i když můžeme konstatovat, že tam, kde se Filip Tesař vydal za hranice Balkánského poloostrova a etnologie nebo kulturní antropologie, se pohybuje váhavě a s jistými rozpaky, jeho úsilí pomoci porozumět současnému světu si vyžaduje ohledy i respekt. Snad se mu ho dostane nejen na akademické úrovni, ale i u těch, kterým práce sice není prvoplánově připsána, ale kterým bychom ji mohli vřele doporučit – novinářům a politikům, jimž by jistě dodala odvalu o věcech nejen mluvit, ale i přemýšlet.

Zdeněk Zbořil

Zdeněk Zbořil (1938); autor je politolog a historik.

zboril@iir.cz

